

Jaroslav Durych

/ Sborník k 100. výročí básnickova
narození 2. prosince 1886 /

Praha

1986

Milý Jehlo,

to se ti povedlo! Nedávno přece seděl v našem salónu v Příčné ulici a jako obvykle vážil slovo, střídě ubíral a potom ještě tři čtvrtiny zamlčel z toho, co by snad třeba pustil přes rty, kdyby to nebyl on, střízlivě nevnímavě koukal na sklenku vína, kterou měl před sebou, a s něčím mezi podezřením a despektem i na tu kávu, kterou jsem mu nalil a přisunul - a vypadal tak na staršího a ne moc rozumného bratrance. A ty tu píšeš, že mu bude sto let! Zvedl jsem se tedy a šel jsem se podívat do slovníku - a vsledku, je to tam! Takže i mně bude za chvíli sto let. To tedy ale jo bude sláva!

J o s e f K o s t o h r y z

Leopold Vrla

Durychova kouzelná lampa

Začneme autostylizací básníka jako majitele kouzelné lampy. "Její záření přivedlo mě na jiné cesty, a třebaš bylo tak malomocné, ukázalo mi smysl věcí neživých. - Chudé a opovržené věci v přísvitu jejím zjevovaly mi svou tajnou slávu a vznešenost. Věci nedokonalé, porušené, choré a bědné vrace-ly se do nějakého původního či budoucího stavu dokonalosti, ryzosti, zdraví a síly. Pochopil jsem, že všechny věci, které byly schopny se zjevit v určitém stavu své krásy, podržují si tuto schopnost i tenkrát, když ten stav pominul."

Básnické dílo Jaroslava Durycha je rozsáhlé a mnohotvaré. Vedle básní v próze, povídek, novel a románů obsahuje verše, dramata, eseje, knihy o životě, umění a cestách. Toto úctyhodné dílo tvoří neoddělitelnou součást české literatury, rovnocennou dílu Vladislava Vančury, jehož si sverchovaně vážil, a dílu Karla Čapka, k němuž měl kritický postoj. Nejprísnějším kritikem byl sám k sobě, k člověku i umělcí. Pořádaje roku 1932 své dílo pro sebrané spisy, mnohé věci vyřadil.

"Vylučuje-li autor něco ze svého díla, vylučuje tím své hlavní vady, poklesky a hříchy. Ale tento postup má své meze. Záleží sice na tom, aby autor zanechal po sobě své dílo ve stavu co možná nejlepším, není však správně, aby se autor chtěl udělati lepším, než ve skutečnosti byl. I omyly a nedostatky patří k jeho vývoji a dílu, a pokud si bez nich nelze autora a jeho dílo vysvětliti, potud patří též do organismu jeho díla."

Jen málo našich spisovatelů se připravovalo na svou básnickou činnost tak dlouho, promyšleně a odpovědně.

Nutkání k básnické tvorbě pocítoval brzy ve školních letech. Prvním jeho kritikem byl starší bratr Václav. Jako uznávaná autorita rozhodl o tom, že přímán nepokračoval v dramatu o Romulovi a Removi po vzoru Shakespearově. Po sextě byl vyloučen z arcibiskupského konviktu za to, že spolužákovi půjčil Renanovy Apoštoly. Pro život a pro svůj umělecký nástup mnoho získal přátelstvím se studentem filosofické fakulty, o tři léta starším. Ten četl jeho prvotinu Svátý Jiří; měl, i když ateista, smysl pro sv. Bernáda a pro svatou Terezií z Avily. Překlad Výkřiků sv. Terezie byl první Durychovou tištěnou prací /1909/. Vliv mystické literatury je zřejmý v jeho původních pracích. Studium náboženské literatury jej provází po celý život. Počátkem 30.let spolupracoval na dominikánském překladu Summy Tomáše Aquinského. Tehdy zesílil jeho sklon k přesnému myšlení a vyjadřování.

Jeho kritikové mu vytýkali nezna-
lost života. Není většího omylu. Chla-
pec, který v pěti letech ztratil mamin-
ku a v jedenácti otce, který přecházel
od jedněch příbuzných k druhým, který
nesmírně trádal odloučením od bratří,
který od septimy byl odkázán hlavně na
sebe, poznával tvrdosti života velmi
brzy. Mladý muž, který se musel zřici
své touhy po studiu jazyků a literatu-
ry, který jako vojenský lékař prožíval
válku přímo na frontě nebo blízko ní,
který byl odloučen od rodiny i v prv-
ních letech první republiky a pro svou
nepoddajnou povahu neměl na různých
ustláno až do smrti, poznával tíhu ži-
vota na svých bedrech a nestrádal jistě
dostatek zkušeností pro svou tvorbu.
Takový život zoceloval jeho povahu a
byl trvalým ostnem k tvoření.

Přes všechny těžkosti zůstal svým,
nepřestal vyznávat víru, v níž byl vy-
chován. Ve "Vahách života a umění" na-
psal: "Před lety, když autor ještě ne-
byl autorem, někdy před r.1912, se svě-
řil svému nejlepšímu příteli Jaroslavu
Voráčovi, že mu nezbývá nic jiného než
úplně se oddat katolické církvi, k
níž měl dosud vztah mladicky neustále-
ný a nepřesný. Jaroslav Voráč odpově-
děl: "To byste se měl opovážit! Hned
bych vás shodil s mostu do Vltavy ja-
ko svatého Jana Nepomuckého." Tehdy
byl odpovědí na to jen vnitřní úsměv a
přesvědčení, že tedy tím spíše opravdu
nic jiného nezbývá. - Tehdy se zdálo,
že k projevu víry úplně postačí sou-
kromí. Ale zjara 1918 již často se

mluvilo a psalo o potřebě církve národní a osvobození od Říma. Láska se probouzí častokrát až tenkrát, když osoba nebo věc hodná lásky se octne v protivěnství.

Přátelství s Jaroslavem Voráčem věnoval Durych v knize "Váhy života a umění" víc než deset stran. Jeho přítel zemřel uprostřed války v Čechách. "Byl vzorem nedostižným."

Přátelství s Josefem Florianem a Jakubem Demlem muselo skončit rozchodem pro vyhraněnost všech tří. Po smrti J. Floriana Durych napsal: "Ve skutečném a pevném vztahu k Bohu jest jediná pravá sláva člověka a díla. A to platí především o Josefu Florianovi."

O Otakaru Březinovi, k němuž se obrátil se svými verši už r.1904, s nímž několikrát mluvil a vyměnil několik listů a lístků a jehož dílu věnoval už r.1918 vynikající studii, se vyslovil takto: "Dobré bylo milovati a ctíti Otokara Březinu, poněvadž jeho dílo je jako oheň, který hřeje, a jako chléb, který nasycuje, ale ještě lepší bylo, že osud uspořádal životy lidské tak, že ohradil každého člověka čímsi neproniknutelným a nevyhověl touze po sblížení. Je to zákon života, aby člověk pokud možno zůstal ve své podstatě. Je třeba, aby člověk dobýval ohně a chleba hlavně sám, svým způsobem vlastním a na svém přikázaném místě, i pro sebe, i pro jiné."

K Viktoru Dykovi se obrátil r. 1918. Jeho poesie mu byla blízká intelektuálním zaměřením, charakterovým a mravně národním pathosem. Při první návštěvě

však Durycha zajímal Dykův názor na postoj budoucího státu k Církvi. "Tak schválně cesta k Viktoru Dykovi do Prahy nebyla tak nemoudrá, jak se zdálo při jejím zdánlivě hubeném výsledku. Zůstalo po ní zvláštní osobní přátelství s Viktorem Dykem, kterému rozpor v politických názorech nic neubral. Bylo to přátelství určené a vymezené uměním, poněvadž rozdíl věku, zaměstnání a minulosti byl příliš značný. Teprv v posledním roce života V. Dyka mohlo dojít k jakémusi přátelství obecně lidskému, když tu "devátá vlna" zahubila autora básně "Země mluví". Jeho smrt doprovázely slovy: "Odešel básník, jehož verš měl vůni ocele, vznešenost bronz a zvuk zvonu. - Odešel poslední rytíř českého ducha."

Durych nespíchal se svým dílem. Jeho práce vznikaly často až mnoho let po prvním podnětu. Máme o tom nejedno svědectví. Kořeny "Jarmarku života" sahají až do r. 1904, románu "Na horách" do r. 1909, trilogie "Bloudění" do r. 1920, tetralogie "Služebníci neužiteční" do r. 1931. "Všecko muselo býti dříve viděno, cítěno, tušeno, prožito a uloženo, než osud mohl způsobit, aby z této zásobárny, do níž sám toho může jen velmi málo přidati, bylo něčeho použito." To je jistě běžné v umělecké tvorbě. Ale kolik básníků mělo Durychovu trpělivost? Kromě popudů ze života víc než kdo jiný o životě meditoval, studoval prameny i odborná díla, víc než kdo jiný zkoumal umění vůbec a přemýšlel o vlastním nástroji básnictví. Někdy se

dost nebezpečně blížil k typu poeta doctus. Z tohoto stanoviska soudil tvrdě jeho poesii Albert Vyskočil. Durych sám dobře věděl o svých nedostatecích dřív, než mohl číst výtky Vyskočilovy. Nepolemizoval s lidmi v té věci.

Bohatým zdrojem zkušeností a předmětem úvah bylo poznávání přírody na častých toulkách od studentských let. Poznání přírody vyvrcholilo, podle jeho slov, za vojenské služby v Giudicarii r.1909. "Horské mlhy a světla na úbočích se staly mnohem důležitějšími než všechen obsah praktického života, a hučení vody pod sněhem se stalo nejkrásnější písní a nejvzácnější rozkoší." Samotářské výstupy v Adamellských Alpách jsou jistě jedním ze zdrojů přírodních scén v románě "Na horách". Ještě po dvaceti letech vypsál je s bezprostřední silou v próze "Z ráje Segantiniho" /"Plížení a pouti"/.

Jeho básnická tvorba trvala od června 1915 do Všech svatých r. 1955, kdy dokončil "Boží duhu".

Ale jak dlouho trvalo, než se stal uznávaným autorem! Teprv jeho P a n e n k y /1923/ přivítal v Lumíru Arne Novák jako knihu šťastných básnických nálezů. Zřetelný obrat nastal po vydání S e d m í k r á s k y /1925/. Do časopisu Host z r.1926 napsal mladý marxistický kritik Bedřich Václavek závažnou a výstižnou studii o dosavadním díle "poutníka k Absolutnu". Linií od "Jarmarku života" ke "Třem dukátům" označuje jako cestu "od odporu k životu k hledání duchovního smyslu v něm. Drastická reali-

ta dneška vstupuje do jeho práz a on jí dobývá pro svůj svět". Za "Bloudění" byl Durych poctěn státní cenou na rok 1930. Oldřich Králík nazval "Služebníky neužitečné" "přepychem naší literatury" už podle I.dílů. A dnes? Nanejvýš najdete nepatrnou zmínku o "reakčním" spisovateli. Samo jeho jméno má být vymazáno z dějin naší literatury, mladí lidé nemají nic vědět o jeho umění. I v tak nevinném díle, jako je Příruční slovník spisovného jazyka českého, se pečlivě dbá, aby nebyl citován tento spolutvůrce spisovné češtiny.

Durychův překlad Výkřiků sv. Terezie vydaly "Meditace" na ručním papíře s dřevoryty Fr. Bílka r.1909. Než odešel básník na frontu /1915/, dal si vytisknout v Přerově svou první původní práci S v a t ý J i ř í v 65 exemplářích. To jsou "výkřiky" Durychovy duše, jeho zápas s drakem: tělem, světem, ďáblem. "Musíš zrytí ornici svoji až do skály a ne na povrchu." Je to zajisté ohlas četby, ale její ráz je svědectvím Durychovy hluboké náboženskosti od mladých let a jeho básnické orientace. Často se dovolává Otokara Březiny a leckde ve vlastním díle se opře o velkého básníka a myslitele.

Ani J a r m a r k ž i v o t a /1916/ neměl tvořit součást sebraných spisů. A přece je to Popelčin oříšek, jádérko, z něhož vyrostl košatý strom. Příběh o dvou bratřích, kteří od nejranějšího dětství žijí ve věži, naučí se číst a psát, ale "dar řeči jako by nám byl odňat proto, abychom vyššího poznání

nabyli a poznali tajnou moudrost", příběh o bratřích, z nichž jeden odejde za neznámou pannou, tajemnou ženou, která jitří jejich duši, srdce i smysly a vrátí se k druhému chvíli před jeho i svou smrtí, má opar legendy a odehrává se v prostředí gotického města. Je podán vznešeným slohem; útlá epická osnova je přerušována úvahami, zvoláními, apostrofami, otázkami, díky. Má ráz středověkých sporů duše s tělem, skladeb o smrti, středověkých milostných písní. V tom příběhu se skrývá autorův silný zážitkový podklad: rané osiření, odloučení od bratří, melancholie dospívání, niterný rozpor mezi vlastním sklonem a přáním babiččiným, aby se stal knězem. Durych tu vyslovil víru v život, v lásku, v ženu a v sílu lidské řeči.

Dílem ukázněné a radostné práce Jaroslava Durycha je třídílný román *N a h o r á c h* /1919/. Jeho zdar je tím závažnější, že byl psán na východní frontě. "Na horách" byla reakce proti válce, a zároveň i kladným dílem války, neboť válkou se trpělo a utrpení, ať větší či menší, přináší přiměřené květy a plody. "Bez smutku válečného sotva by se bývala tak zřeleně ozvala počáteční slova té knihy: Vysoké hory, daleké hory, / jak jste krásné!" Hlavní osoba Kristy z noci byla pro autora skutečným všudypřítomným vtělením ve svrchovaném smyslu toho slova a zpětný vliv tohoto vtělení básnických představ na autora byl právě tím nevýslovným a nevysvětlitelným, co se nazývá tajemstvím básnické tvorby, která z mlhovin tvoří živěj-

ší zdání skutečnosti, než je skutečnost sama."

Hned napoprvé prokázal Jaroslav Durych skladebné umění. Děj má svůj niter-ný řád, ideovou hloubku a je vyprávěn jazykem čistým a vznešeným jako ta příroda a místa, kde se odehrává, a jako ty postavy, z jejichž charakteru vyrůstá. Postavy jsou z masa a kostí, jejich život není prost vášní, pokušení a hříchu, ale znají pokání, pokoru a odpuštění. Krista se po smrti věvodově vzdává majetku i dětí /viz "Jarmark života"/ a umírá v plné milosti Boží. Krištof, její milovaný ochránce, je ztělesnění životní síly, mužné zdatnosti, cti a věrnosti; v zápase se vzteklým psem /ďáblem?/ je zraněn a předčasně umírá. Román končí slovy mladého krále k biskupovi: "Těžko říci, proč umřel takovým způsobem, ale kdyby se to nechalo říci, jistě bychom mu záviděli." Tu poprvé Durych oslavil ženu, její krásu, lásku a její úděl: mateřství, jediný smysl lásky a života. Václavek ocenil Durychovo "úsilí o nadosobní řád, o umělecký pohled na život", "jistotu a rovnováhu bez problematičnosti."

Vzpomenme, co výtvořilo několik málo našich básníků za války: Dyk, Krička, Srámek, Neumann, Medek, autoři už zavedení!

Několik drobných próz, napsaných na frontě a pojících se k "Jarmarku života", vyšlo r.1919 pod názvem C e s t o u d o m ů a Durych sám je považuje za díla hotová. Stejnojmenná próza se formou rozhovoru osvobozeného "vězně" s duší,

se smysly, s řečí zabývá vztahem člověka k svobodě, hledáním vnitřního domova. V "Matce" je to zas dialog, jde o vztah mnicha k matce. Ve "Věžích" hovoří "pošel" se stavitelem věží o smyslu lidské práce. Jediný "Úžas" rozvíjí děj - útěk korsárské lodi před Španěly a úlohu dráždivé španělské dívky, milenky korsárovy, mezi otroky. Je ž téhož rodu jako cikánka v "Jarmarku života".

V knize *O b r a z y* /1922/ spojil Durych prózy vzniklé za války a bezprostředně po ní. Většinou mají ráz výpravný. Pohoďou září "Sen Albrechta Dürera" - básnická transpozice obrazu Panny Marie v Černém lese. "Sen" má úzkostnou atmosféru hledání domova. V povídce "Obraz" se zabývá tajemstvím uměleckého díla. Další prózy ukazují, že Durych by byl schopen napsat díla o nejčasnějších problémech: o odcizení člověka, o devastaci přírody, o rozvratu společenství, o nelidskosti buržoasního řádu. A byly by to knihy úděsné pravdivosti.

Na frontě vznikala i *C i k á n ě i - n a s m r t* /1916/. Později v článku "O vzniku Cikánčiny smrti" velmi široce osvětlil okolnosti jejího psaní, podíl osobních zážitků a naší lidové i umělé baladistiky. V té době - na frontě - se začal zabývat rytmem české řeči s fonetikou. Pro Kuncířovo vydání Erbenovy Kytice /1924/ napsal obsáhlý úvod o rytmu. "V Kytici je opravdu obsažena všechna krása a sláva české řeči".

Když vyšly r. 1930 Durychovy *B á s - n ě* /Balady, Panenky, Žebrácké písně, Beskydy/, F.X. Šalda přes některé výhra-

dy napsal: "Verš je zde Durychovy nutností, tyto básně veršem nejsou jeho vedlejší dekorativní možnost, pouhý náhodný letorost, nýbrž skutečný peň jeho tvořivé bytosti."

V červenci 1917 v Krakově začal psát první část dramatu *S v a t ý V o j - t ě c h*. Myslil na něj už před válkou, protože mu utkvěla v mysli myšlenka kteréhosi francouzského výtvarného kritika, že každý umělec by měl během svého života aspoň jedno dílo věnovat oslavě Boží. "A kdo věří ve všelijaké souvislosti duchovní, mohl by si povšímnout, že plán k Svatému Vojtěchu se vytvořil tehdy, kdy autor na vlastní nebezpečí se pokusil o odpor proti kardinálu Skrbenskému, který opustil stolec svatého Vojtěcha pro stolec výnosnější!" Triptych dokončil během roku 1919. Mnohem později, na jaře r. 1940 vyšla *C e s - t a s v a t é h o V o j t ě c h a*. I toto nevelké dílo mělo své časové zdůvodnění. "Jen nepatrná část síly každého národa jest v počtu živých. Pravá jeho nepřemožitelná armáda jest v nebi." "Jest pak sv. Vojtěch světlem slavným a věčným, světlem našemu národu i všem národům. Ale teď /r.1940!/ především budiž světlem nám!"

Na jedné straně dramatický triptych básnické síly, exaltace myšlenky, volný verš, na druhé prostinký životopis, opírající se o kroniky a legendy i nové poznání. Tam vnitřní drama budoucího světce, drama zrazovaného a zrazeného biskupa, věrného lidu, člena právě vyvražděného rodu Slavníkova, tady za-

svěcený pohled na světské dění 10.století u nás i v Evropě, v němž se rozvíjí od počátku do konce životní dráha našeho mučedníka. Tam se dramatický konflikt soustředí do jednoho dne a do jednoho místa. Tady pozvolna plynoucí příběh jednoho života, vyprávěný prostě, úsporně, živě a s niterným zaujetím.

Kdyby v době po první válce nevrcholila u nás zrada duchovního dědictví, byl by musel Durychův triptych mít při nejmenším též úspěch jako hry Otokara Fischera, Stanislava Loma, Arnošta Dvořáka. Byl by se však našel herec, který by dovedl ztělesnit pokorného, pevného a rozhodného sluhu Božího? A které obecenstvo by bez dechu a s porozuměním naslouchalo hlubokým myšlenkám v širokých verších se zvušnými rýmy?

Třetí jednání. "R a d i m - Bratře, vypravuj nám nějakou příhodu, kterou bychom v této chvíli / srdce svá, jež si již dost dlouhým mlčením odpočinula, též trochu rozveselili;/ budeme tě rádi poslouchat, vždyť máme hlad, jest hodina oběda,/ a nedá-li nám tvá radost sytosti, kus chleba nám ji nedá. V o j t ě c h - Arci jest třeba také vás trochu rozesmát,/ poněvadž jsme ztichli jako ptáci, když naslouchají tajemnému hlasu,/ kterému se marně snaží rozuměti. Nám však netřeba se ptát / jako ptákům s ulekánými srdci. Povím vám, jak v tichém jasu / smrt jde! Jest ji viděti! Jak jest krásná! Jako na výsostech skal / smích Boží . . . / Jestli velice krásná a daleká./ Daleká a krásná, když se zjeví!/ Radostná to chvíle! Ale blahoslavené čisté srdce,

které o ní neví!"

Durych sám považuje za nejvýznamnější z drobných válečných próz povídku "Tři dukáty". Knížka T ř i d u k á t y /1919/ celá vznikla za války, i "Almužna", i "Zasvěcení". Tu začíná Durychova cesta k životu všednímu, mezi žebráky, mezi dělníky této země, mezi ty, "kteří svými činy docházejí ráje." Vychází napříště spojena s povídkami T ř i t r o n í č k y /1923/.

Sedm let po válce nazývá básník dobou bloudění: z Přerova na Podkarpatskou Rus /napsal o ní fejetony, zařazené později do knihy T o u l k y p o d o - m o v ě /1938/, pak do Prahy a do Olomouce. Starosti rodinné a skutečná bída jej nutí psát do novin a časopisů. Je to čas hledání uměleckého, čas proher i zdarů. H a d í k v ě t y /1924/, Ž e b r á c k é p í s n ě /1925/ hlavně S e d m i k r á s k a /1925/ - první velký úspěch. O "Sedmikrásce" řekl O. Březina: "To není služka, to je královna. Vy jste vystihl lásku samu, To je vaše poslání, abyste naše lidi naučil nově lásce a novému milování, a abyste nám zachoval krásu našich dívek a žen."

Chystaly se další úspěchy: K o u z e l ň á l a m p a /1926/ s "Hadími květy" a knížkou "Kdybych" vytvoří definitivní podobu K o u z e l ň é l a m p y , knihu básnických próz výjimečné, opojné krásy, jaké není mnoho v české literatuře, dokonale vybroušených drahokamů /mezi básníkovými předky byli brusiči/; K u r ý r /1927/, V a l -

d i c e /1928/, B u d ě j o v i c k á
l o u k a /1928/, spojené v R e k v i -
e m . A konečně B ě l o u d ě n í /1929/.
Na druhé straně se ozývá z jeho prací
hořkost, trpkost, ironie, ale i soucit.
Např. v prózách S m í c h v ě r -
n o s t i - L e g e n d a /1924/. Obě
spojí s prvními dvěma sbírkami povídek
do knihy O h n ě v m l h á c h
/O b r a z y /. "Smích věrnosti" je ob-
raz "lásky" dvou uhlazených milenců, je-
jichž pýcha a ironie je provází až pod
šibenici. Druhá próza je legenda naru-
by: zkažená řeholnice uhasí Kristovu
žízeň o Velkém pátku vlastní krví.

N e j v y š š í n a d ě j e /1921/
/ze "Sonáty" k ní připojené vložil do
knihy "Ohně v mlhách" jen "Minueto"/ je
obsáhlejší příběh dvou operních umělců,
kteří žtroskotají na čekání, "marné
křečovitě gesto". Bylo by možno vložit
sem exkurzi o vztahu básníkův k hudeb-
nímu umění. Častěji se v jeho díle set-
káme s motivy hodby, hudebních děl a
umělců. Prazáklad tohoto Durychova po-
rozumění a obdivu je možno hledat v mat-
čině nostalgii hudební. Ale obraťme se
jiným směrem. Od IV.kapitoly se totiž
povídka stává obrazem první války, jak
jí prožívalo moravské město. Samo dění
na frontě se nám jeví ve vypouklém zr-
cadle vyprávění syna Ambrožových. "Po-
něvadž prodlel delší čas u trénu munič-
ního, měl svou statistiku a ukazoval
celé nestvůrné, hnusné a komické peklo
lidské zbabělosti, které jest protiv-
nější než ostatní padělky pekla, o kte-
ré se lidstvo světovou válkou pokusilo."

K válce se vrátil krátce nato knížkou *O k a m ž i k y z v á l e č n ý c h l e t /1924/*, "kusem dobré slovesné práce" podle Bedřicha Václavka. Po slohové stránce by se dala srovnat s Weinerovou Líticí. Jenomže Durych procítil celou válku na své kůži, své osobní zážitky nebeletrizuje a vybírá z nepřeborného množství rok po roce jen okamžiky: od postřehů přírodních přes parády a střílení, prohry a vítězství /jen na okraji/, úzkosti i naděje, lhostejnost, nudu a hloupost důstojníků, utrpení a otupělost vojáků až po záblesky radosti při návratech domů a při pohledu na slovácká děvčata vracející se z práce ve Vídni, záchvěvy lásky k domovu a revoluční nálady mezi ruskými zajatci. Vzpomíná Friedricha Adlera ve vězení /"Kdo zná jeho básně a kdo by ji uměl číst?"/, Heinricha Manna /"Jaká by to byla nádherná věc napsat historii světové války jen za samých ústřížků a dokumentů, ovšem s náležitou spravedlností a především s humorem!" Durych by to byl dovedl. Měl silný smysl pro humor, a ještě větší pro ironii. Jenomže . . . To "písařství", jemuž se začal oddávat na frontě ve volných, ale neklidných chvílích, ho nėslo jiným směrem. "Okamžiky z válečných let", psané v krátkých odstavcích, jednoduchých větách, asyden-ticky řazených, slovesných i jmenných, substantivních, ten kaleidoskop jevů, dojmů, zážitků, mají význačné místo v naší próze o válce. Ale kdo na to kromě Václavka upozornil?

Už "Okamžiky z válečných let" jsou svým způsobem přípravou k "Bloudění". Tvoří součást statného svazku "Plížení a pouti". Do Německa jel nerad, na stipendium a sám. Ironizuje svou nechuť, je to jenom plížení, ale po překonání "prvního kruhu pekla" objevuje severní Německo v jeho smutné a tiché kráse a od Magdeburku na západ shledává je blízkým a "naším". Únos Jitky Břetislavem, "nejrozumnější osobní kousek z českých dějin", je mu obrazem pro jeho vztah k sousedovi. Štípnutí vosy do ruky je "jediný čin nepřátelství". Kniha se hemží vtipnými postřehy, nenadálými metaforami,bleskovými úvahami: "Krása země se neocenuje podle krajiny, nýbrž podle lidí a z těchto zase jen podle dívek"; "krásné jsou rezavé dívky, ale ještě krásnější stavby z rezavých cihel a nejkrásnější jsou ty rezavé plachty" /ve Stralsundu/; lipské nádraží je epos, "to epos nedělají inženýři, nýbrž lidé, kteří tamtudy chodí, přijíždějí a odjíždějí, to je epos nikoliv v mozcích, nýbrž v srdcích, ne v rozumu, ale v krvi a citu a v záření i šerech osudů"; "člověk je nejvzácnější věc pod sluncem a nutno cestovat, abychom viděli lidi" atd. atd. Člověku se to chce číst znovu a znovu pro lehkost a vzdušnost vět unášených básnickovým rozmarem, vtipem, překvapením, dojetím. "Jen bídný básník může myslet na verše", napíše při pozorování moře, plachetnic, racků ve Stralsundu. Básnické dílo je tohle

P l í ž e n í N ě m e c k e m /1926/.

A totéž lze říci o P o u t i d o Š p a n ě l s k a /1929/. Jenomže to je zase jiná. I tu jej zajímají především lidé, pracovití, mlčenliví, vážní, zbožní, "snad je živé duše, myšlenka, rozjímání." Srovnává nohy a chůzi dívek španělských a francouzských, gesto modlitby Španělů a jiných národů. Upoutají ho děti, děti v náručí dívek, děti hrající si za nedělního odpoledne na kamenné dlažbě ve stínu Escorialu, děti na mezcích - těm věnuje celou kapitolu: "V Seville je největší katedrála španělská. Obrovská gotika. Ale nejlíbeznější jest přece jen pohled na lidi na španělských klekátkách, na dívky před vchodem, když si kladou na čelo černý závoj, než vstoupí, a na to kamení, ohromné, těžké, suché a zázračné". Básník se nebojí hledání vhodného výrazu: na pohled obličeje katalánského mu nestačí jedna stránka; mluvě o zemi španělské, najde asi dvacet přívlastků, adjektivních i větných.

V této knize mají věty rytmus zdánlivě pomalejší, jejich vnitřní napětí je však silné; odstavce jsou dlouhé, je tu hodně popisu - ale co je v něm dynamiky! V Prahu a v Escorialu se obdivuje umění Velásquezovu a Goyovu a jiných malířů, obrazy Hieronyma Bosche, jehož je dávným ctitelem, se mu zdají pověšeny na nepravém místě. Hodně pozornosti věnuje Avile a sv. Terezií, Barceloně, Montserratu /tam putuje Andělka v "Bloudění"/.

Cestou domů - už sám, bez svých společníků, olomouckých dominikánů -

se zastavuje v Mnichově, v Řezně a ve Schwandorfu, aby si tam oživil historii. V "Doslovu" shrnuje své prožitky z pouti. "A tak ve mně začaly splývat všechny stavy osamělosti z mého života a z mých cest v jakýsi proud a nezbyvalo mi než pátrat po jeho pramenech. A od té doby všechnen neklid celého života, všech žádostí a nadějí, všechnen hlad a žízní po radosti, štěstí a výsostech, všechnen stesk bloudění a všechna lítost nad marnostmi let vlévala se do tohoto proudu, který směřuje do Oceánu."

"Plížení a pouti" doplňují tři menší prózy o Valdštejnově kraji. "Chrám kar-touzský" a "Valdickou alej" si můžeme srovnat s povídkou "Valdice" z "Rekviem". V "Zahrádkách" je už jen důvětek - prohlídka zámku, kde trávila se svou dcerou trpké vdovství paní Isabella Valdštejnová.

Všechno, co předcházelo "Bloudění" a co po něm následovalo, bylo dostatečně ohledáno, náležitě zváženo a shledáno dobrým: čtenáři i kritikou. Autorem pak v knize V á h y ž i v o t a a u m ě - n í /1933/. Pro poznání dětství a chlapectví a zčásti i jinošství jsou nezbytné V z p o m í n k y z m l á d í /1928/. Jsou půvabné i tou třetí osobou: dítě, kluk, tento člověk. Už tu je od-sobnění působivým slohovým prostředkem.

Na místě je říci slovo o jeho esejích. Po Otokaru Březinovi a F.X. Šaldovi je Durych jeho znamenitým představitelem. P r a k s e m l ě n í vznikla už za války, před psaním Svatého Vojtěcha, to byly "exercicie". Po G o t i c k é

r ů ž i /1923/ napsal ještě další a jejich výběr tvoří knihu E s s a y e /1931/. Zasloužily by si samotného článku pro poznání básnickových názorů náboženských, filosofických a uměleckých.

Od onoho zablesknutí "kouzelné lampy" ve Vrchbéli pod Bezdězem 18. listopadu 1920 začne studium třicetileté války a života Albrechta z Valdštejna. Čte se odborná literatura, mnoho se přemýšlí o práci historika, studují se prameny, jede se do Německa a jinam za viděním krajin, putuje se do Španělska za obrazy Habsburků, ale především se studuje psychologie lidí a národů. "Ovšem v historii jest látka; tvar musí býti v představě". Durych sám vyložil tu práci v článku "Genese Bloudění" /Akord 1929/. Jen malý citát z rozsáhlého rozboru Šaldova: "Může se leccos závažného vytknouti veliké románové trilogii J.Durycha - a já to také později vytknu - ale k jeho cti nutno nejprve pověděti, že to není, až na ten neblahý konec, román ideový". Není bez zajímavosti, že Durych nechává dvakrát Andělku a Jiřího číst slova J.A.Komenského: "Málo nebo nic na tom záleží, kdo vládne světem." "Bloudění" končí: "Šla. Sama, neznámá, do bídy a zimy, do nejistoty věku, s jistotou v srdci, mezi hady.

Nešťastná země! Cizí země! Moje požehnaná vlasti!"

Není naším úmyslem podat přehled celého básnického díla Jaroslava Durycha. Než přistoupím k pracím posledního období, zastavme se na chvíli u tří delších próz.

Román *Paní Anežka Berková* /v dubnu 1931/ přijali mnozí s rozpaky. I autor se omlouvá za to, že právě jí byly zahájeny jeho **Spisy**.

"Ale myslím, že jest jí tam přece jen třeba jako závěr mého díla a pro úplnost mého obrazu". V listopadovém čísle *Akordu* /1931/ v článku "Rok zkoušky" naprosto správně považuje nepříznivé přijetí románu za příznak mravního úpadku své doby. V "*Paní Anežce Berkové*" napsal Durych román o výchově k manželství /před půlstoletím!/, román o každodenním životě, o všední práci, o mravním řádu v rodině, o poslušnosti, věrnosti a trpělivosti. Sám říká, že tomuto realismu "se naučil jednak od života, jednak od Tomáše Akvinského". Všechno, co se před lety chválilo na povídkách "Tři dukáty" a na "Sedmíkrásce", je v tomto románu s velikým kompozičním uměním provedeno v dílo širokého dechu. Autor postavil hrdinčinu syna Karla vedle pěti dívek, dvou jeho sester a tří lásek; jejich postavy mají nemenší půvab jako dřívější Durychovy dívky.

Paní Berková, která řídí osudy svých tří dětí, a tím i osudy jiných mladých lidí, je nadána velikým výchovným uměním, darem to i odměnou za život v práci a v lásce k zemřelému muži; to umění záleželo v trpělivosti a v důvěře. Je ztělesněním Durychových vlastních zkušeností a úvah. V témže roce v září otiskl v *Akordu* třicetistránkovou /!/ studii *Anežka Schulzová* o veliké lásce Zdenka Fibicha.

Její myšlenky, týkající se rodiny, lásky manželské a mimomanželské - "láska se rodí až v manželství" - se v románě mnohonásobně ozývají. To je další projev Durychova zájmu o hudební umění: tentokrát hodnotí dílo konkrétního umělce a studuje vztah umělec a smyslové okouzlení mimo manželství.

Román je věnován památce paní Marie Hrubanové. Vedle ní by mělo být ještě uvedeno jméno jeho turnovské babičky. Té vzdal všechnu čest už ve svých "Vzpomínkách z mládí" a v Doslovu "Poutí do Španělska".

Durych s románem myslel na širší okruh čtenářů, hlavně dospělých, ale ještě důležitější je básníkův výrok: "Jsem v letech, kdy umění pro mně znamená už jen výstavbu života a nikoli hru, byť sebeskvělejší". Ani zdaleka nelze říci, že se tu nějak projevila menší básnická síla Jaroslava Durycha. Je to četba milá, důvěrná, poklidná, lahodná a jímavá. Nelze žádat, aby v každé práci vybuchovaly metaforické a tématické ohňostroje. I hospodářská krize neblaze ovlivnila přijetí knihy.

O novele *P í s e ň o r ů ž i* /1934/ i Šalda říká, že "zde jen o nové odstíny obohacuje své starší motivy zvláštní cudně žhavé erotiky". Jsou tu sice odstíny dřívějších dívek: Gabriela, nejstarší, vládne malé krejčovské dílně i svým spolupracovnícím, vlastní sestře Hance a stejně osiřelé sestřenici Jarmile /jako paní Berková své rodině/. Gabriela je vášnivá milovnice, rouhající se

lásce i životu přímo královsky; je však schopna vzdát se lásky pro své nejbližší. Hanka je "čertovo kvítka, kterého se však čert nikdy nezmocní"; dotvořuje svým zpěvem Píseň o růži a platí za Kašparovo dítě smrti. Nevinná Jarmila, naslouchající s tlukoucím srdcem mámi-vé písni věčného pokušení, vítězí obětavou péčí, kterou věnuje Hančinu a Kašparovu děvčátku. Nové je tu téma hudebního díla, hudebního skladatele a lidí kolem. Nové však je v tom smyslu, že je nosným motivem celé novely. Už v románě "Na horách" má významnou úlohu Jan Muzikant, virtuos na varhany, a v povídce "Nejvyšší naděje" je hrdinou operní zpěvák a jeho objev: zpěvačka ojedinělého talentu a výjimečnosti i lidské. "Píseň o růži" je novela klasičtějšího typu: rušný děj, hlavně kolem Gabriely. Myslíme na novelistické umění Thomase Manna. Klíčová kapitola, šestá, je budována kontrapunkticky: v téže chvíli, o půl desáté večer, prožívá Gabriela v hlavním městě svou tragickou lásku, zatímco doma, u osamělé vily, Hanka a Jarmila se poprvé setkávají s Kašparem; jeho píseň zpívá stará slečna, jeho mecenáška, a Hanka ji venku věrně opakuje; Kašpárovi však nastrčí do světla svítilny Jarmilu a sama uniká.

Novela M a s o p u s t /1938/ vypravuje spleť příběh lásky dvou sester, sirotek, po otci židu, který se z lásky ke křesťanské krasavici stane dobrým křesťanem.

Malostranský cechmistr Šimon Vlk, milující mladší Evu, ale zasnubující se s její sestrou Juditou nad znetvořeným tělem umírajícího otce Martineze - oběti protikatolických bouří - se vydává na pouť do Svaté Země; tam žije po smrti Juditině deset let. Po návratu umírá před očima Evy a svého "soka" žida Barucha. Ten teprv nyní získává dlouho zbožňovanou Evu, svou neteř.

Tento příběh lásky je umocněn ruchem posledních dvou dnů masopustu, vpádem Pasovských do Prahy a protikatolickými bouřemi. Přesto, rozdělena do drobných kapitol, působí novela dojmem citově neutrálního vyprávění. Nadto motiv Simonovy pouti a hlavně vpádu Pasovských je značně vysunut mimo hlavní linii. O týchž protikatolických bouřích v úterý masopustní r. 1611 vypravuje Zikmund Winter v novele "Rozina Sebranec".

Durychova novela vzbudila pozornost svým slohem: hlavně stavbou vět. Durych mění důsledně běžný pořádek vět-ných členů. "S podivem Šimon Vlk viděl, že se octl u dveří chrámu, s podivem větším pak viděl, že dosud jsou otevřeny. Vyšla z nich právě jakási žena, pyšná a zamyšlená. Byla pak v chrámě již tma. Vyšla-li odtud však žena, proč by tam nemohl nyní vstoupiti muž? Lehké se zdálo tak učiniti." Tehdejší jazykověda se zabývala slohem této knihy a citovala z ní příklady pro tzv. aktuální členění věty.

"Masopust" svým jazykem, motivem protikatolických bouří a motivem mučení ohlašuje Durychův japonský román. Za zmínku stojí konfrontace světa křesťanů a světa židů /"Divné je veselí křesťanů"/ a některé starozákonné "citace".

R.1939 vydal Melantrich zpracování Písmů pro mládež. Z tehdejších spisovatelů nejbliž k Starému zákonu měl Ivan Olbracht. Jaroslav Durych dostal za úkol vyprávět příběhy novozákonní -
Z r ů ž e k v í t e k v y k v e t
n á m . Dneska se ani Olbrachtovy
B i b l i c k é p ř í b ě h y nepovažují za vhodné čtení pro mládež. Jiná starodávná podání se těší přízni naší ediční politiky.

Po ukončení "Paní Anežky Berkové" koncem února 1931 zažije Durych před obrazem hrůzného mučení nějakého františkána Mongoly hluboké pohnutí myslí. Zanechá začatého studia počátků obrození a obrátí se jiným směrem: k působení a utrpení misionářů na Východě. Ten směr vyznačují články v Akoru 1931-1933. Nejbohatším zdrojem jeho poznání je kniha plzeňského jesuity Matyáše Tanne-
ra "Tovaryšstvo Ježíšovo bojující". Na 742 stranách foliového formátu vypravuje o životě a umučení asi čtyř set jesuitů na celém světě. Durych studuje knihu jesuity Charlevoix z 1. poloviny 18. století "Dějiny Japonska" /1200 stran/, cizojazyčnou literaturu o misiích vůbec, starší i novou, díla o jesuitech, korespondenci řádovou i osobní, relace o

misíích. Zamýšlí se nad metodami historické vědy, nad jejími nedostatky a nezbytnými vlastnostmi, a kritizuje různá historická díla - od katolíků vyžaduje nejvyšší míru objektivity, věčnosti, spravedlnosti, hodnověrnosti. Vedoucí myšlenkou je mu přesvědčení, že do "dějin země patří též dějiny lásky", to jest dílo světců a mučedníků. Chystá se k románu o japonských misionářích.

Na jaře 1934 vydal brněnský J.V.Po-
jer ve své edici Atlantis v bibliografické úpravě nevelkou novelu D ě t i.
Velmi nadějná předzvěst misionářské epo-
peje! Vypravuje příběh sedmiletého ja-
ponského chlapce Petra. Ten se při po-
pravě dvaapadesáti cizích i domácích ka-
tolíků dostane bez vlastního přičinění
mimo popravni ohradu. Příštího dne si
však vymůže, aby byl stát ještě s dvěma
jinými chlapci. "Jen dobře skloniti hla-
vu, aby padla tvář k zemi, neboť tak
velí zákon hrdinů a vděčnost za krásnou
smrt". Hromadná poprava v Nagasaki r.
1622, kterou končí S l u ž e b n í c i
n e ů ž i t e č n í, je v novele v pod-
statě obsažena. Petrův příběh vytvořil
samostatné dílko mistrovsky vyprávěné.
Mísí se v něm přítomnost se vzpomínka-
mi na předchozí den a s povzbudivým
snem. Znamená to snad, že už tehdy měl
básník v představě celé "Služebníky"?

Číst s požitkem toto rozměrné dílo o
více než tisíci stranách může jen ten,
kdo se ztotožňuje s básníkovým obdivem
k mučedníkům za víru. Hlavním svorníkem
odvážné klenby této stavby spočívající
na čtyřech základních sloupech /"Země",

"Moře", "Krev", "Oheň"/ je Karel Spino-la, který se narodí r. 1563 v Praze jako syn italského hraběte ve dvorských službách a matky z předního českého rodu. V Praze prožije své dětství. V Itálii studuje. Ve dvaceti letech vstoupí do Tovaryšstva Ježíšova. Nejsilnější vliv na jeho duchovní vývoj měl Aluigi di Gonzaga /později svatý Alois/. "Jíti za ním!"

Z posudku 1.dílu ukazuje Oldřich Králík umění Durychova románu srovnáním s Ř í m s k o u c e s t o u /1933/. Cestu po Itálii podnikl básník už dostatečně poučený o Karlu Spinolovi, aby na vlastní oči viděl místa, v nichž pobýval jeho hrdina, ale i jiné postavy. Teprv v posledních dvou kapitolách najdeme úvahy obecnější: o severu a jihu v lidské fysiognomii, myšlení a v umění; o významu výtvarného a hudebního umění pro poznání minulosti. Obrazy prozrazují mnohem více a učí mnohem lépe než dějepisci".

"Moře" - to je rok bloudění po mořích, pobyt v Brazílii, na Portoriku a v Anglii a pak v Číně a Japonsku. Třetí díl "Krev" je vyplněn působením misiónářů v Japonsku a pronásledováním katolíků. Od r. 1612 mohli jen potají vyznávat víru. "Oheň" - to jsou srdce misiónářů a japonských katolíků, která hoří plamenem víry i ve vězení a na popravištích doslovně.

Tetralogie je přeplněna ději a postavami. Odehrává se ve třech dílech světa v době převratných událostí v Evropě i Americe, ale hlavně v Japonsku. Tato

země se zmítala počátkem 17. století ve vnitřních zmatcích, v bojích šlechty s mikadem, a kromě toho byla ohrožována zvenčí Evropany a Čínany. Šíření křesťanství považovali japonští vládci za politicum.

Před svou smrtí /1622/ Karel Spinola prohlašuje: "S radostí očekáváme všechna muka a můžete z toho pochopiti, zda jsme sem přišli hledat vládu nad vaší zemí, jak tvrdíte vy, či spásu vašich duší . . . Odkopli jsme všechny poklady tohoto světa a přišli jen z lásky k Bohu. Hledáí jsme jen duše." Služebníci neužiteční? Tak nazývá Karel Spinola sebe a své druhy, i misionáře jiných řádů /mnozí nevrátili na úspěšnější členy Tovaryšstva Ježíšova/ jenom proto, že při jejich příchodu do Japonska už vzcházelo osení zaseté svatým Františkem Xaverským.

Tato epopeja vyžaduje po čtenáři velikou trpělivost a soustředění. Ze strany básnickovy představuje nezměrnou práci, nevyčerpatelnou fantazii a mimořádnou mohutnost básnickou. Oldřich Králík píše o "Služebnících neužitečných" jako o přepychu české kultury. "Je to veletok /a dodáváme: a což teprv celá tétralogie!/, který sbírá hučící vody z nesmírného povodí životních a uměleckých zkušeností; nelze než se poklonit úděsné duchovní energii, která udržuje v rovnováze andělské i dábelké mocnosti lidského kosmu". V témže posudku říká, "že je to kniha drsně mužná a mužská, že však Durych v sobě nezapřel hymníka divčí krásy". K postavám žen z 1. dílu při-

pojme z ostatních dílů za všechny aspoň dvě: postavu domácí krasavice kruté princezny Hime a japonské křesťanky z otce Španěla, která se provdává za portugalského kupce a s ním i s dítětem umírá téhož dne, kdy Karel Spinola, jejich přítel a duchovní otec.

"Přichází první žena. Kráčí s nejlíbeznějším úsměvem nesmrtelného štěstí, sklání se k jedné straně a pozorně hledí přes plot, jako kdyby hledala mezi kněžími toho, s kým by se mohla sdílet o svou blaženost nesdělitelnou. Září přecudnou spanilostí a vítězným mládím. Jejím příchodem byl by pohnut i slepý, a ti, kteří vidí, obražejí k ní oči a žasnou.

Ani Karel Spinola ji nemůže nevidět. I ona se na něho dívá. Už ho našla. Uklonila se a mává mu na pozdrav bílým kapesníkem. A tu, zapomínaje na všecko, vykřikne Karel Spinola, zalykaje se radostí:

"Paní Isabetto!"

Nemohlo se mu dostat většího štěstí. Dal jí manžela, připravil jim oběma korunu mučednickou, pokřtil jejich syna —.

Drásavé scény se mohou dotýkat citů něžných čtenářů. Nezapomenme však na básníkovo zaměstnání, na to, že celou první světovou válku prožil mezi vojáky, že takové scény najdeme i v jiných jeho a cizích dílech, že epopeju psal v letech bombardování, koncentračních táborů, spalování židů, hromadných hrobů, skrývání, udávání, nejstrašnějšího urážení lidské osobnosti.

Před lety napsal Durych do časopisu Slovo a slovesnost studii o slohu. "Dokonalost slohu souvisí s kvalitou života a s kvalitou činů". Vzory dokonalého slohu nalézají v latinské próze: rozhodnost, úspornost, rytmus, zvukomalba, významová stavba vět, odstavců, kapitol, celku.

Nepospícháme-li a přečteme si aspoň některé části epopeje nahlas, neujde nám slavnostní rytmus díla.

Zvládnout tak rozsáhlou látku /původně ve třech, pak ve čtyřech dílech/ vyžadovalo svrchované úspornosti a věčnosti. Šetří se dialogy, víc se pracuje s vnitřním monologem v různé podobě; popis se omezuje na nejnutnější; v charakteristice se užívá kontrastů. Kapitoly se člení na odstavce často krátké, i jednověté, dokonce jednoslovné.

Jaroslav Durych zemřel 7. dubna 1962. Jeho tetralogie vyšla v cizině v letech 1968 a 1969.

Z jeho pozůstalosti vydal Vyšehrad obsáhlý román D u š e a h v ě z d a /1969/. Začal jej otiskovat v novinách pod názvem B ě t u š k a . Je komponován na známá durychovská témata, jejichž variace a sloh jsou dány zaměřením na "lid obecný".

Téhož roku /1969/ se objevila v nakladatelství Československý spisovatel novela B o ž í d u h a . To je poslední práce básníkova. Dopsal ji o Všech svatých 1955. Do němčiny ji přeložil filosof Jan Patočka.

Je to Durychova vrcholná "píseň milostná", píseň nejzávratnější, protože

je to píseň o lásce starého muže - vdovce k mladé ženě, která jako "školačka" prožila nejstrašnější muka. Byla s jinými vybrána v květnu "našimi", zneužívána "jimi" a později ve službách "našich"; viděla umírat svou matku a tetu zastřelené na útěku. To vše hrdina vyzví na mladé ženě s úporností psychoanalytika, nebo spíš s vlídností kněze ve zpovědnici. Sám se "očisťuje" pohřbením mrtvé ženy s dítětem, už se rozkládající, za pomoci své náhodné známosti; a pak teprv zpívají svou píseň lásky, která se mění v hymnus víry v nový život.

To je příběh z pohraničí, zcela ojedinelý v české literatuře. V krajině překrásné, ale mrtvolně tiché se setkávají s českou rodinou osídlence, kteří bezděčně dosvědčí, jakou hrůzu prožila vesnice, a dodnes se vyhýbají tem místům. Jejich upřímná a čistá srdečnost rozjasní a zlidští zpustlou krajinu.

Hrdina teprve nyní, kdy vyčistil chrám, pohřbil mrtvou, kdy bral na sebe duševní tíhu mladé ženy a stavěl ji vysoko nad sebe - "jste královna, nevědoucí o své skutečné slávě" - kdy v ní obnovil důvěru v život, v lásku, v nové, čisté mateřství, teprve nyní cítí, že se naplňuje jeho celoživotní hledání "krásy, nesmrtelnosti, slávy", teprv v této zhanobené ženě, trpící a žijící ve stínu smrti, poznává onu "dívenku, která držíc se bran nebeské duhy shlížela do jeho snů od chlapeckých dní". Teprv t a d y a n y n í mohl přiznat: "Nikdy se mi nepodařilo nalézt

ve světě to, z čeho bych byl měl závrať, nebo co by mě bylo ať uštklo či uhranulo, až teprve zdě."

V žádné Durychově milostné proze není vztah dvou lidí podán do tak jemných odstínů smyslových, citových a v tomto případě - starý muž a mladá žena - i rozumových jako v "Boží duze". Šestá kapitola, závěrečná, je drama samo. Ani jeden ani druhý z podivných milenců se druhému nevnučuje, spíš se před druhým očerňuje; musejí se shodnout na smyslu své lásky - dítěti. "Jen minechte mou hanbū, jen mi nechte mou prašivinu. Takhle aspoň něco mám. ~~Ek~~ bych neměla nic." "Nadchází chvíle, kdy sám a sám mám ukázat, přejí-li si, abych dohořel na obětišti v pustém chrámu své pýchy jako bezcenný chrást, či přijmu-li to, před čím utíkám z malověrnosti, třebaš po tom tak toužím, až mi umdlévá krev." "Ta duha, která z nich /tj. ze slz ženiných/ měla vyjít, už vyšla a objímala nás a hřála nás, opájejíc nás svou vznešenou září, svou milostí, přesahující všechny pomysly lidské, a celou svou slávou jako osmero blahoslavenství".

V novele vrcholí básníkově umění zkratky, sugestivního popisu, umění vnitřního monologu a dramatického dialogu. Myslíme při něm na Viktora Dyka.

"Boží duha" je nejosobnější dílo Durychovo. Jsme neustále v pokušení ztotožňovat hrdinu s autorem. Proč bychom Durychovi nepřiznali právo použít soukromých skutečností k vytvoření básnického díla? Báseň a pravda! V současné české próze bývá dokonce víc

"pravdy" než "básně".

Durychova novela je víc než příběh hrdiny. Nad ním jsou obzory širší - odvažujeme se myslet i na příběhy dvou národů. Je to kniha o duze, která se sklene nad nimi. Autor se přiznává k hříchům svým i svého národa.

Jednotu díla Durychova tvoří jeho katolictví, jeho celoživotní úsilí o co nejhlubší a nejširší poznání člověka a života v jejich plnosti, výšinách i propastech. I jako člověk i jako umělec věděl o své omylnosti a svých slabostech. Rozumové poznání "zavazuje člověka k práci pro život a za život. Život stojí za to, aby byl žit od nás a nikoliv od našich sluhů. Jsme tu k práci, k činnosti, k oběti a utrpení, abychom řádu nad lidským životem nezůstali příliš dlužni". Práce je nejdůležitější pomocnicí života, "školou vůle a únikem z béd". Durych dospívá k názoru, že smyslem umění je sloužit slávě Boží a pozemským cílům člověka, a ne být jen hrou pro potěšení vlastní a několika lidí.

Je příznačné, že v jeho tvorbě dokonce převáží díla epická, ale se silným nábojem lyrickým. Opakování a variace témat, motivů, obrazů, symbolů, slov jsou víc a víc vyvažována prvky epickými, výpravností, popisem, úvahou, neosobností, odosobňováním i v dílech, kde básníkovo já je téměř nezbytné.

Durych je typ dantovského umělce: vyzná se v umění básnickém / i n r e / i v umění vladařském / i n p o t e n -

t i a /; je vlastenec universalista,
katolík realista, učitel občanských
ctností. Jen krátkozrakost našich sou-
časníků a jejich "konfesijní" nesnášen-
livost mohou nevidět hodnoty života,
myšlení a díla Jaroslava Durycha.

Timotheus Vodička

In die beldi

Psáti články k výročí vynikajících lidí je samo o sobě věcí ošemetnou a zvykem podezřelým, neboť to příliš často vypadá tak, jako by ospalý národ procítal právě jen o těchto chvílích, oddělených mechanickým počtem času, k poznání, že práce toho kterého člověka má pro něj vůbec nějaký význam. Avšak někdy se tento počet času neobyčejně přesně shodne s chvílí, kdy je třeba bez ohledu na jakékoli oficiální počty zvážit něčí práci a ukázat na jisté úsilí jako na věc pro tu chvíli zvláště významnou. Tak je tomu i s Jaroslavem Durychem. Dá se čekat, že se bude k jeho padesátým narozeninám o něčem psát i tam, kde je jeho jméno zvukem nevítaným - nedá-li se přednost pohodlnému a účinnému mlčení. Dá se však také čekat, že se sice bude chválit jeho dílo básnické, před nímž přece jen lze těžko zavřít oči, ale že se docela pomine nebo jinak odbude Durych bojovník. A přece jen ve zvláštní míře právě v této chvíli třeba připomenouti, že jméno Jaroslava Durycha je spojeno s bojem, na němž závisí osud celého národa - ať už o něm národ chce vědět nebo ne. A nebude-li to připomenuto

nikde jinde, necht' je to tedy připomenuto aspoň na tomto místě.

Nebudeme zde tedy mluvit o básnickém díle Jaroslava Durycha, neboť to bude třeba soudit a třídit ne se zřetelem k času, nýbrž k jeho ceně nadčasové, a bude je možno soudit s trvalou platností, až bude ukončeno. I toto dílo ovšem vyrůstá z boje - z duchovního boje - jako dílo každého dnešního básníka, a nese jeho pečeť; Jaroslav Durych však bojoval také jiným způsobem a na jiných frontách; třebaže to byl v podstatě boj stejný. A o tomto druhém boji zde chceme mluvit.

Abychom jej mohli spravedlivě ocenit, je třeba mít na zřeteli, v jaké situaci byl tento boj zahájen. Dnes, tohoto Léta Spásy 1936, kdyjsou již fronty více méně pevně vymezeny - kromě několika úseků, kde se stále ještě doufá v kompromis - je u nás každému člověku zdravého rozumu jasno, že všeobecný hmotný masakr, kterým bylo tak slibně zahájeno toto století humanity, nemohl být pro český národ než předejrou k neúprosnému duchovnímu boji, který musil přijít, jakmile nesnesitelný smrad pokroku začal ohlašovat vládu moderního ducha. Také je dnes jasno, že v konečné fázi tohoto boje idejí budou stát na jedné straně všichni katolíci nepokřiveného a nezmrzačeného ducha a na druhé straně spřeženstvo všech duchů, beznadějně přiotrávených oním pokrokem, proti němuž nepomáhá žádná plynová maska. Ale před nějakými čtrnácti lety nebyla situace tak jasná. A zejména nebyla jasná mezi

Katolíky, kteří se tehdy ještě snad mohli domnívat, že je na místě metoda kompromisu, ale kteří neměli dost zdravého rozumu, aby se připravili i na možný boj. Nejmladší síly politické akce českých katolíků představovali tehdy vysloužilci "katolické moderny", odchoovanci Nového Života, který, jak známo, byl proniknut moderností a pokrokem až do morku; a od těch se tedy nedala čekat jiná akce než ta akce kompromisu, kterou tehdy zahájili a kterou dodnes důsledně dodržují. A která je dnes metodou naprosto chybnou, podobající se příliš optimistické dobré vůli, jež je ochotna se smlouvat s nepřítelem o narovnání ještě ve chvíli, kdy jí už svazuje ruce za zády a chystá se jí vláčet za svým triumfálním vozem. Nuže, byl to právě Jaroslav Durych, který vytušil pravou podobu té chvíle a pochopil, jakou akci je třeba připravovat. A on byl také se svými druhy v "Rozmachu" té chvíle jediný, kdo odmítl složit zbraně a přijmout hanebný mír.

A ještě více než to: Jaroslav Durych také vytušil, že příští boj již nebude ve všem všudy podoben válkám moderních kupčičků o hospodářskou nadvládu, nýbrž že to bude boj o duchovní řád, tak jako jimi bývaly kdysi války, jež vedla křesťanská Evropa s pohany a heretiky. Proto také jeho akce vyšla z oblasti ducha, z obnovy vědomí pravého řádu ducha a pravého řádu českého katolictví - a to právě v té chvíli, kdy se český duch dal do bezpodmínečného nevolnictví politice a kdy se myšlenka stala pouhým hadrem k utírání politické špíny, Když se na to

díváme z dnešní situace, podobá se to gestu poctivého bojovníka, který uprostřed všeobecné zrady jediný odpírá opustit své místo a vzdát se své cti; a je to gesto, jemuž náleží naše úcta a náš obdiv. Bylo to ovšem něco více než gesto osobní cti a věrnosti. Byl to čin, který zachoval čest všech českých katolíků a který posílil věrnost mnohých z těch, kteří by jinak byli zakolísali. Znamenalo to však také, že byly trvale uhájeny jisté pozice, na nichž lze budovat dále, a že tím byla nepříteli vzata možnost chlubit se úplným vítězstvím.

To je zásluha, jež zůstane trvale spojena se jménem Jaroslava Durycha. A my, kteří bojujeme týž boj ve chvíli, která je mnohem blíže boji konečnému, víme, že jsme povinni kromě jiných i Jaroslavu Durychovi v mnohém za to, že jsme nezačali s holýma rukama. Neboť i my pokračujeme v jistém smyslu v tradici, kterou držel "Rozmach". Aniž bychom zatajovali, že vidíme v akci "Rozmachu" i jisté omyly, kterým je třeba se vyhýbat, můžeme říci, že jsme z ní vytěžili mnoho cenných zkušeností a že ani ty omyly nebyly bez užitku. Byly to zkušenosti, jež se všechny vyhranily v to jedno potřebné, co dnes vím my a co vidí i Jaroslav Durych. Kdo sledoval jeho poslední přednášky a články, pamatuje se dobře, že se soustřeďují kolem jediné věci: kolem rozhodného boje o duchovní bytí národa, který je bojován ve znamení Kříže. A takový je též náš boj. Jestliže platí pro celou Evropu,

že zahyne, nevrátí-li se k Víře, platí to zvláště i pro český národ, neboť jen skrze Víru se stal kdysi národem a jen skrze Víru jím zůstane. Na tuto pravdu vycházejí všechny naše zkušenosti. A je dobrou věcí vědět, že pod tímto válečným heslem stojíme v jedné řadě s Jaroslavem Durychem.

K padesátinám J.D. "Řád"
III. 1936

Jaroslav Durych

Jaroslav Durych

Za dnešního úpadkového stavu české kritiky jak věcí společenských tak i literárních vládou chaotické i groteskní představy o lidech a dílech. Neví se, co jest hodnotou a co jí není, a mínění se rozchází ve věcech nejprimitivnějších. Chvála i hana mají stejně vratké důvody a někdy jest obojí zbytečno. Jaroslav Durych byl předmětem mnohých úvah. Pokusil se býtí též aktivním podněcovatelem a podmětem úvah. V obojím jest jeho podoba zkreslována, ať k prospěchu či neprospěchu. Poněvadž se o něho tvoří jakýsi zájem, ať již prospěšný či zbytečný, aktivní či pasivní, jest nutno dáti o něm informace dle nejlepšího vědomí a svědomí. Vystoupil jako literát, později všelijak proslul svými divagacemi kulturně politickými; posléze má též určitou tvárnost soukromě lidskou. Pojednáme tedy o něm ve třech kapitolách a to jako o literátovi, jako o politikovi a jako o člověku.

I. Jako literát.

Počátky jeho literární činnosti, které veřejnosti ovšem nejsou známy, ukazují, že literární úkol mu původně dán nebyl. On si ho odkoukal a našel či vzal. Otec jeho byl krajinským žurnalistou a spisovatelem. Starší jeho

bratr Václav, pozdější překladatel francouzských básníků, začal v dětském věku se obírat literaturou a činil pokusy v próse i verši. To byly dvě osoby, u nichž cosi odkoukal a z pouhého pudu napodobovacího začal se pokoušeti o verš již před 12. rokem svého věku; nebylo ovšem ani zdání, že by mohl jakkoliv dosáhnout svého bratra, staršího o 1 a půl roku, neboť neměl píle a dychtivosti po básnické četbě. Teprve jako primán četl první básnickou knihu Čelakovského "Ohlasy písní českých", jinak čítal jen knihy pro mládež. Teprve v tercii dostal do rukou Vrchlického a podlehl jeho vlivu způsobem abnormálním. Vrchlický se mu stal vzorem, který kopíroval. Skládal sonety, věnce znělek, terciny, villonské ballady, madrigaly, bez myšlenek a bez citu pro stud a čest. V kvartě dostal Zeyera, i pokusil se o prósu a o báječné výmysly z krajin egyptských a indických, i o romantické drama. Náhodou dostal v kvartě Vrchlického překlad z Leconta de Lisle, i dal se do čtení anthologií z cizích básníků. Jako kvartán uměl z paměti Carducciho ódu "Satanu", četl Shelleye a padělal filosoficko-lyrické sloky. Jeho psací výkonnost byla nestvůrná. Jednoho dne napsal za večer 400 veršů. V kvintě, v dobách melancholie z puberty, poznal Victora Huga, ze kterého přečetl snad všechny české překlady, a diletantsky se svezl do filosofie sociální a náboženské. Vylámav si zuby na jakési tlusté knize o sv. Tomáši Akvinském, dal se do Arnošta Renana a

do Maeterlincka. Četl Nový zákon. Učil se Hugova Torquemadu. V sextě se dal do francouzské moderny, zalíbil si v Mallarméovi a Maeterlinckovi, četl s pathosem Lamartinovu Historii Girondinů, poznal Hella a začal pomalu se ohlížeti po literatuře mystické. Byl již poněkud kritičtější, odsuzoval Vrchlického i Zeyera, Gustava Hauptmanna přečetl s nechutí. Tu se mu dostaly do rukou první dvě knihy Otakara Březiny a jejich účinek na něho byl zruďný: probudil se v něm padělatelský pud až k idiotství. Jak by se byl dále tloukl těmito cestami, těžko říci. Nastal u něho jakýsi otřes, který se skončil a rozplynul v nihilistické dispozici či indispozici. Od té doby psal málo a věci, které psal, byly bouřlivé, stěží tlumené, poměrně spontánní. Až ustal. Dostal se do rukou mistrových.^x /^x O tom později/. Začal více čísti, přemýšlet, cítiti, pochybovati. V septimě to byl Goethe, Baudelaire, Verlaine, Flaubert, Poe, Wilde, V oktávě se vrátil k Březinovi, ale podléhal touze po exotičnosti; čítal již cizí literatury v originále; měl chuť učit se řečem orientálním a americkým, ale vůle podléhala zkáze. V Praze na fakultě medicínské se zprvu dal do čtení latiny mystické. Po čase začal znova psáti, ale málo; odkoukal, že psavost není aristokratická; ostatně trpěl neurasthenií svých let. Seznámil se s Fr. Bílkem, s Jakubem Demlem, navštívil Otakara Březinu, poznal Starou Říši. Došlo k otisku jeho prací v "Meditacích", kam je Jakub Deml brevi manu poslal. Ale zlá můra neuras-

thenie se vrátila velmi záhy. Nechal zase psaní. Přišel na vojnu do jižních Tyrol. Vrátil se do Čech bez plánu. Nedělal ničeho, nedbal o nic. Studoval všelijak, četl, co mu přišlo do ruky: Vdavky Nanyňky Kulichovy, Do panského stavu. Vzdal se všech aspirací.

Již v době před tím, kdy nabyt jakéhos rozhledu v umění a jeho dějinách, byl silně zatížen ješitností, která ovšem narážela na odpor, což mívá za následek uzavřenost v sobě. Potřeboval přátel, vyhledával jen dle svého výběru, obyčejně nestál o to, co mu přišlo do cesty samo, čeho nehledal. Uměl opovrhovati. Ve dvaceti letech si znechutil skoro celou produkci českou a brzy na to i cizí. Stál o lidi a vyhýbal se jim, hledal je a štítil se; záhy se znepřátelil, ochladl nebo sám se zprotivil. Ostatně neměl známostí mnoho. To patří částečně též do této kapitoly, neboť to bylo příčinou, proč se jednak nesnažil a jednak nedostal do žádného kroužku literárního nebo uměleckého. Odloučení a samolibost ovšem nepřispěly k zdokonalení a uhlazení ani jeho stylu ani jeho literárního charakteru.

R.1913 přišel z Prahy do Vídně ve věku 27 let, máje za sebou jen asi tříměsíční uzavřenou literární kampaň z r. 1908 v "Meditacích". Měl-li před tím ještě zbytky vyhaslých aspirací literárních, nyní se viděl i formálně i reálně odtržen a vytržen z českého prostředí. Neobešlo se to bez melancholie. Víden ho silně hnětla, ale nezhnětla. Z přirozené reakce lidského vzdoru, proti pomě-

rům okolí vynořila se otázka: Budeš ještě psát či nikoliv? A ze vzdoru vyšla odpověď: Ano!

Po pěti letech klidu se chopil tužky. Však ani před pěti lety nepsal v domnění, že chce býti a zůstat spisovatelem; bylo to spíše intermezzo, ve kterém vzniklo dílo "Svatý Jiří" /r.1908/, nesoucí všechny známky horečné duševní choroby a neustálé mysli. Před tímto intermezem také nepsal skoro tři roky. Tato doba mlčení od r. 1904 do 1913, přerušená pouze intermezem 1907/8, byla u něho v letech, kdy jiní spisovatelé bývají nejčinnější. Sám se tím někdy soukromě chlubil jako ukázkou sebevlády. Ovšem jest sporno, zda právem. Tedy koncem roku 1913 začal psát "Jarmark života". Byl to eklektický výtažek z jeho života a vědění. Nezačal psát bez pocitu jakési pýchy z exilu. Ale psavosti ze svých let školáckých již odvykl a nové technice se z teorie nenaučil. Šlo to těžce. R.1913 napsal několik málo stránek a nechal toho. R.1914 za války v Krakově také napsal několik málo stránek a nechal toho. Teprve v druhé polovině r.1915 začal psát na plno. A teprve od konce r. 1915 začíná býti literárním profesionálem.

"Svatého Jiří" vydal asi v 65 výtiscích na začátku války pro sebe jako dokument, třebas ne zcela privátní; protože odpusťme mu něco z toho a buďme k němu diskrétnější než jest on sám k sobě. "Jarmark života" jest tedy jeho první oficiální veřejnou knihou; jest to práce začátečnická, prozrazující silnou ctižádost a pohrdlivou, domýšli-

vou nevybíravost prostředků. Titul "odcizil z cizí literatury, i obsah chudého děje jest odcizen. Prosa "Akedysseril" od Villiersa de l' Isle-Adam jest tématem jeho práce, které si Durych s plným vědomím vzal. Nepřidal k tomu než čalounictví frází, čerpaných ze všech literárních, filosofických i náboženských slovníků a trochu melancholického, ale plytkého a neurovnaného doprovodu ze svých citových zkušeností, sice dosti bizárních, ale nikoliv elementárních. Kniha tato měla pro něho význam spíše cvičební, aby se pomalu učil popisovati stránky a stavěti kapitoly. Na mnoha stránkách pozorný čtenář vycítí kolísání stavby, lze-li tuto improvizaci stavbou nazvati; chvílemi se zdá, že se všecko zhroutí. Na některé čtenáře i kritiky působilo žonglérství jeho metafor tak, že jim oslnilo oči; opravdu, metaforami, nikterak původními, ale účelně zmatenými tato kniha hýří a autor uměl odvracet pozornost od svých slabin i od svých podvodů a plagiátů dosti úspěšně.

Před dokončením a po dokončení "Jarmarku života" psal báseň "Cikánčina smrt". O její stavbě platí totéž, co bylo řečeno o "Jarmarku života". Vše prozrazuje, že autor nemá ani zbla nadání epického, romanopiseckého; že má sklon k reflektivní lyrice bez průbojné síly, k lyrice chabé, privátně citové, se sklonem k zvukovým efektům, a děj, kosturu díla, že dýchavičně udržuje jakž takž jako stavbu ze špejlí. Za to o formální dojem pečuje opravdu ze všech sil a nutno uznati že s částečným zdarem.

Po Novém roce 1916 přistupuje k své nejrozsáhlejší práci, románu "Na horách", který vydal 400 tiskových stran. Viděl, že neumí dělati epiku, proto první díl psal pomalu, tápavě. První díl, "Pastýřská pohádka", jest řídkým, pomalým umělým proudem, třebas se v něm autor odvažuje věci, které jsou vyhrazeny zkušeným akrobatům. Ale Durych se neleká. Důvěřuje ve svou schopnost podváděti čtenáře a maskovati nedostatky; ve svou schopnost přetvářky. V prvním díle jest několik míst, která měl přelézti. Postava Jana Muzikanta jest podvodem, nastrojeným s nejnevinnější tváří. Krásná Berta jest výsměchem vůči čtenářstvu. Durych vodí čtenáře za nos, či spíše snaží se je vodit. Neví-li, jak s místa, cítí-li už, že se ocitl tváří v tvář nesmírné blamáži svého vypravování, provede nějaké žonglerství filosofické, citové nebo i dějové, nasype písek do očí a než se nezkušený čtenář vzpamatují z překvapení, už se mezitím nějak vyhnul nebezpečnému místu a tancuje jinde, dále, a čtenář musí za ním, dokud neprohlédne situaci a neomrzí si všechno. Zatím však již Durych přemohl počáteční nedostatky formálního vyprávění a ve druhém a třetím díle už dosti hbitě užívá pohodlných romanopiseckých šablon. Ale i ve třetím díle si ještě zafixluje s biskupem tříhradským a s králem. V intermezzu třetího dílu /ve čtvrté kapitole/ se pokouší o hudební padělek; vida, že mu pokus uniká a rozplývá se, aspoň své téma nafoukne a natáhne; kde

mu selže děj, kejkluje s citovostí, kde selže logika, provádí hadí tanec metafor, kde selže cit, zamává cetkami zvuku nebo bravami; ovšem že se při tom udýchá, ale jeho ctižádost má přece jen náaturu koňskou, kterou nic tak neužene a nezchvátí. Při čtení románu "Na horách" jest vlastně nejzajímavější věcí autor sám. Čtenář vyspělý a zkušený, který si umí odhrnout clonu, může se bavit pohyby autora, který běhá za kulisami svého divadélka a fixluje ze všech sil. Dílo takové jest dokumentem toho, jak naučený, nikoliv rozený reflektivní lyrik může padělati epickou strukturu a napsati román. Učení o přetvářce z Wildeovy morálky vniklo autoru do krve dokonale.

Při tomto díle nutno se zmíniti o vzoru autorově. Neboť Durych se z každého mistra vytvoří šablonu a bez šablony nepracuje. Pověděli jsme, že nikdy nebyl původním; pochopil to a vzdal se dosti moudře každé naděje, že by původnosti dosáhl. Věnoval svou snahu jen tomu, jak by zmátl své stihatele, jak by zakryl své prameny. Jeho vzorem stal se Flaubert. Podle něho kreslil či zkresloval v tomto románě citové i krajinné nálady, dialogy, ba i kompozici. Kryštof Kominík jest kopírovaný Matho z románu Salambo. Jsou tam kopírovaná místa ze Svatého Juliána, i z Paní Bovaryové. Durych se ryl ve Flaubertovi a pročenichal ho důkladně; možno říci, že ho pročenichl tak, jako málokdo ze všech Flaubertových kritiků.

Touto prací se jednak vyčerpal, jednak nabyl jakési pokročilosti. Začal psát menší prózy. První z nich byla "Tři dukáty".

Lze prozraditi, že napsal je jinak, než snad chtěl; došly veřejného uznání. To, že došla veřejného uznání práce, která dopadla poněkud jinak, než zamýšlel, kouslo snad jeho ješitnost tak, že zanevřel jak na tuto prózu, tak i na její úspěch. Od té doby začali ho redaktori pomalu vyhledávat a Durych, polichocen, zatoužil po výsluní na české literatuře.

Sestavil násilnou směs "Zasvěcení" pro první ročník "Června" a napsal "Almužnu" do Cesty. Na "Almužně" jest vidět, jak se snažil psát bez inspirace a proti inspiraci, až ke konci podlehl. První polovina se jeví jako zbytečný, neorganický úvod; když se autor musil poddat, aspoň na konci se zase vzchopil ke svým pokusům a zeslabil konec. Tyto tři prózy jsou obsaženy v knížce "Tři dukáty".

V této době se blížila světová válka k svému rozhodnutí. I Durych cítil změnu povětří. Knížka próz "Cestou domů" má většinou smysl politický. Próza "Cestou domů" měla pointu proti fanfaronství českému, které se ozývalo ještě za války po amnestii politických vězňů. "Úžas" byl alegorií otrocké věrnosti veliké části národa k tonoucí monarchii. "Matka" byla prvním autorovým slovem na obranu katolické církve, když ještě za války se ohlašoval boj samostatného budoucího českého státu

proti Římu. "Věže" jsou filosoficko-uměleckou floskulí s falešným závěrem, kopírovaným z Paula Claudela. Posléze přišel převrat, s ním mnohé anomalie, poměr autorův k demokracii se změnil a tak vznikla pesimistická závěrečná próza "Setkání".

Před návratem napsal ještě básně "Píseň bohatýrů" do Národních listů, některé menší quasi-essaye, prósu "Moje milénka", kterou později vyřadil a pojal z ní jenom dva fragmenty "Sen" a "Dítě" do "Obrazů", první díl triptychu "Svatý Vojtěch" a básně "Piovi X." do Šlépějí II. Koncem války začíná se tedy už i v obsahu své práce literární projevovat jako katolík, ž čehož kritika začala dělat důsledky, ovšem velmi zmatené.

V kritice se pokusil, také ještě za války, o hodnocení Otakara Březiny v knize, na které pracoval hlavně dr. Josef Staněk. Durych zabíhá silně od tématu, více teoretizuje než dokazuje a celkem povídá málo. Jest viděti, že jest v této věci nováčkem, který se musí teprve cvičit.

Triptych "Svatý Vojtěch" zapadá do různých dob; nebyl napsán najednou, láme se ve druhém díle a jest nutno jej podpíratí satanismem smyšlených postav a ve třetím díle rozcitlivěním hlavní osoby. Autor se moudře vzdal předčasné snahy po dosažení účinu jevištního.

Převrat politický byl jakýmsi mezníkem v Durychově tvorbě. Jeví-li jeho knihy do té doby jakousi klídnou spoko-

jenost a bezstarostnou blaženost, po převratu se mění jeho letora, výraz i styl. Durych se stává svěřepým, uštěpačným cynikem, místo blažených končin romantiky začíná stavěti žaláře, vábiti běsy, přivolávati konec Času. Ale ani tu není původní, i zde se rychle ohlíží po vzorech a rychle si přistřihuje šablony. Villiers de l'Isle-Adam znova trpí. Již poslední próza knížky "Cestou domů" patří do této doby. Pak následují "Obrazy", syčící dračí nenávisť k přítomnosti, kniha "Nejvyšší naděje" a "Smích věrnosti", ve kterém se autor až dusí svým opovržením k současnosti. Nedbá již tak o formu, spíše usiluje o destrukci než o konstrukci; o děj už vůbec nedbá; jde pouze směrem ideového anarchismu, který nedbá valně o dokonalou formu uměleckou, nýbrž o deformaci, surovou a prudkou, náhlou.

Ale mocněji než převrat domácí působilo na něho probuzení bolševické teorie o kolektivismu. Viděl, že by byl náhle odstaven, a to neodvolatelně. Ohlašovaly se pokusy o novou formu umění, o novou ideologii, o odstranění všech starých vzorů a staré kultury. To znamenalo, že by mohli přijít noví a mladí geniové. Co tedy učiniti? Rychle se přizpůsobiti a neopozditi se. Ale tady nebylo vzorů, kterých by mohl použiti za šablonu. Co dělat?

Přečetl si několik teoretických článků v Proletkultu a rozhodl se. Tak vznikla knížka "Tři troničky".

Neměl vzorů, neměl šablony pro nový styl. Měl jenom vůli nenechat se před-

běhnout. Co by byla platná všechna dosavadní práce, kdyby náhlým dekretem revoluce byla zařazena do starého leza? Starý či aspoň stárnoucí kejklíř si řekl na oko statečně: "To by bylo zle, abych nesvedl proletářskou literaturu a abych jim neukázal, jak se to dělá!"

Nebylo-li vzorů, nezbyvalo než kombinovati se všech stran. Hra se pro první dobu podařila, což podnítilo Durycha k teoretickým úvahám, částečně obsaženým v "Gotické růži".

Cítil však, že musí ukázati své řemeslo i v řeči vázané. Tak vznikly "Panenky". Jsou to vlastně jen vázané variace na témata z jeho dřívějších prací. Nová jest na nich jen veršová forma. Jsou to řemeslné drobnůstky, které se dosti blýskají, ač nejsou tím, co si autor sliboval.

Pokusil se o teorie o poetice a o fonetice, ve kterých však ani teoreticky ani prakticky skoro nikam nedospěl. Více si sám suggeruje než kolik může dokázati a ukázati. Honí ho netopýr fixní představy, že by mohl vyřešiti tajemství krásy české řeči a její rytmické zákony. Ale v tom snad jest nutno dopřáti mu ještě času. Lze sice se domnívati, že nepřinese ničeho věcného a nového, ale snad nás pobaví zase novými kejklířskými podvody.

Byl tedy zdánlivě samostatným samotářem; nepřidal se k nikomu; nezískal si přízně a získanou přízeň lehce a bezstarostně pouštěl. Jeho práce byly tištěny v časovém pořadí takto: Lumír,

Národní listy, Šlépěje, Červen, Cesta, Archa, Moravskoslezská revue, Nova et Vetera, Zrání, Lidové noviny, Kmen. Byl ce-l-kem všude dosti dobře snášen, jen realisté byli od prvopočátku jeho nepřáteli. Kritika o něm nebyla nikdy ustálena. Po jeho činnosti klerikálně-bojovné nastal boykot, a to se všech stran. Nyní prý bude pomaloučku a ne-směle rehabilitován.

Hlavními jeho vzory byli Otakar Březina a Gustav Flaubert; ovšem měl spoustu jiných. Přiznal se, že se učí ze všeho a odevšad: z komínických blahopřání, z inserátů, kalendářů, krvavých, dobrodružných, rodinných i pobožnůstkářských románů, že se učí od těch nejmladších i nejstarších, nejnaivnějších i nejmazanějších, prtáků i mistrů. Nelze říci, že by patřil k některé škole. .Není objevitelem, není samostatným, jest eklektikem a improvizátorem. Sám také odmítá jakoukoliv příslušnost a lze říci, že mu jí nikdo nedokáže a všechny pokusy o to se skončily k ostudě kritiků.

II. Jako politik.

V životě lidí, kteří trpí nepokojnou, ale chudou obrazotvorností a nedostatkem stálé vůle, nabývá někdy velikého významu privátní vrtoch. Boj proti vlastní prázdnotě, horror vacui, nutí je něčeho se zachytiti, a poněvadž inteligence jejich jest neukázněna, jest výběr jejich nahodilý, ať již

věcně či jen časově. Utěšují se pak tím, že popírají náhodu, čili že svůj vrtoch považují za řízení Boží, i když si uvědomují vratkost tohoto odůvodnění dodatečného.

Durych neměl ani prorockého daru, ani předvídavosti pro politiku a historii. Po smrti otce, jenž byl staročechem, dostal se do knížecího arcibiskupského konviktu v Příbrami, který byl v době jeho pobytu spravován tak špatně, že ho ani na hodinu nemohl přivábiti, byť jen k pouhému zájmu ze zvědavosti o tak zvaný katolický život v Čechách či Rakousku. Neztrativ víry, stal se jakýmsi aklerikálem cum grano sali, s náchylností k eklekticismu ve všech věcech. Do Prahy přišel v dobách vítězství všeobecného hlasovacího práva a třebaš neměl zájmu o žádnou stranu, ani ujasnění, držel při prvních volbách potají palec sociálním demokratům. Němci se mu zprotivili od prvního okamžiku, ale německá kultura mu imponovala velice. Nějaký čas trpěl utkvělou představou o českém plebejství. Čítával nepřavidelně noviny na vývěsních prknech. Zošklivil si postupně sociální demokracii, mladočechy a české socialisty; klerikály ignoroval od počátku; veškeré pokrokářství se mu zdálo dementní; státní právo se mu zdálo utopií, poněvadž naprosto nevěřil, že by se našli lidé, schopní krvavé oběti; demonstrací litoval jako projevů marných křečí; byl bezideovým anarchistou a politickým nevěrcem; hlavně jej k tomu sváděl pohled na tribuny lidu a na kandidátní

listiny.

"Tak kdo by byl českým králem?" řekl si jednou a po těchto slovech se ušklíbl a řekl si: "Zůstaneme raději při Rakousku. Ostatně Francek jest přece jen lepší než Vilém; Francek si dává hrát Aidu, kdežto Vilémovi nechávají hrát Lustige Witwe."

Přišel roku 1913 do Vídně; německy uměl tolik, kolik mohl uměti oktáván z českého gymnasia; méně než nic, poněvadž to, co uměl, uměl špatně. Byl tedy v cizím prostředí; koktal němčinu, styděl se za to. Poznal smutek zajetí babylonského a mimo to zvláštní, chladný, hrobový a do jisté míry velebný smutek staročeckosti Vídně, dynastie a rakouské armády. Bloudíval starou Vídní i velkými třídami a prožíval melancholické extase. Hned v prvních dnech vpletl se na křižovatce před hradem do cesty automobilů, odjíždějícím od recepcce; bylo jich množství nad veškeru pravděpodobnost a v jejich spěchu, v pouličním řádu, v černé, smutné a přísné eleganci a dravosti, v nemožnosti přechodu a v dusivé tíži posledního ruchu bylo podvědomé vyhlášení nepřátelství. Ve Vídni byla právě aféra plukovníka Redla a Durych náhle z ihned pocítil k tomuto mrtvému zloduchu nelogickou a téměř perversní sympatii. Utvořil si o něm básnickou fikci, první vrtoch.

Pak ho nezajímalo nic, ani druhá válka balkánská. Ale stýskalo se mu, poněvadž se špatně a nedbale učil německy, po českém venkově. Pak byl v Sarajevě zavražděn František Ferdinand

s chotí. Třetí den ve škole jeden vrchní štábní lékař vyzval všechny frekventy, aby povstali, a promluvil k nim řeč na paměť zavražděného arcivévody Frant. Ferdinanda a jeho chotí. Litoval svedených dětí, které se propůjčily k zločinu, a hrozil živlům, které k takovým zločinům ženou. Nabádal frekventy k loyaltě a k spolupráci na výstavbě státu, na poučování sváděných, na potírání zločinných živlů a skončil svou řeč přáním, aby se jim podařilo "takové živly znemožniti - eventuelně i zničiti". Byl to učitel přísný, chladný, důsledný. A právě jeho poslední slova: "eventuell auch vernichten", z nichž poslední bylo tiše, ale majestátně akcentováno, způsobila v Durychovi, který celou řeč poslouchal s apatickou pozorností a snad i s chvilkovým souhlasem, neviditelné, ale prudké hnutí celého jeho lethargického nitra. Jako by se v něm ďábel utrhl. Tato slova "eventuell auch vernichten" se mu hrozně zalíbila; uvnitř se tomu smál a šklebil, a přijal tato slova za svou devisu. Eventuelně i zničiti! Koho ovšem si mohl přát zničiti ten, kdo tak divně a netvorně našel zálibu v historii Redlově. To byl druhý vrtoch.

Hned počítal s válkou. Ale dříve nastala zkušenost. František Josef v provolání "Mým národům" mluvil tak, jako by o válce nemohlo být ani pomyslení. Durych se dal zmásti, uvěřil, že válka nebude, a vykládal si vše stařeckou imbecilitou. Zmýlil se, ale nikdy později nelitoval toho, že sedl na lep;

odvolal pouze podezření ze stařecké imbecilnosti a byl rád, že se z této praktiky rakouské vlády něčemu naučil. Začal pěstiti ctění lhářů a podvodníků ve velkém slohu.

Při výbuchu války měl v Krakově příležitost přesvědčiti se znova o české nespolehlivosti, totiž o nespolehlivosti Čechů vůči vlastnímu národu. Informace, kterých mohl nabýti, zdály se mu příliš hospodskými a rychle se zřekl naděje v českou účast proti Rakousku. Válka se začala nepříznivě; zkusil věřit v cara.

V té době se jednalo o volbě nástupce po zemřelém papeži Piovi X. V krakovských kavárnách četl, co psaly vídeňské listy; a tu vzbudily jeho pozornost úvahy o tom, že rakouská vláda není již vázána zákazem papeže Pia X., ba že musí projevití svůj vliv při volbě nového papeže, poněvadž jest válka.

Až do toho dne byl průměrným estetikým katolíkem bez zvláštní pozornosti k církevní disciplíně, lhostejným, ba i chladným k hierarchii a k politickému významu církve. Nyní šlehl blesk. Vrtoch? Kdož ví. Nyní v něm byly už čtyři bytosti: oberst Redl; učitel, pronášející slova "eventuell auch vernichten"; František Josef, utěšující své národy manifestem a zároveň připravujícím ultimatum; genius Rakouska, chystající se vrhnouti na papežskou moc. Pak byla válka; byl na bojištích a na různých místech. Nikde nenašel důvěrníka a také nevěděl, jak a kde ho naléztí. Zajat nebyl a jako plukovní lékař ne-

měl fyzické možnosti k přeběhnutí od plukovního štábu na druhou stranu. Válka se utvářela všelijak, poměry vnitropolitické rovněž. Vida nevypočitatelnost nadějí, raději se spekulace vzdal, poněvadž byl příliš pohodlný, než aby se oddával namáhavým irreálním výpočtům. Pouze jednou byl vydražděn k bezmocnému zoufalství: když byl Karel Kramář odsouzen k smrti.

Ale přišla aféra kardinála Lva ze Skrbenských a tu Durych, jehož intelekt si odpočinul již dokonale, ale jehož chtivost byla ve stálém stadiu předrážděnosti, zvětřil kořist, o které věděl, že mu neunikne. Čekal, ještě, již ne netrpělivě, nýbrž s krutou kocouří zlomyslností. A osud mu přál. Byl zastřelen Stürgkh, zemřel František Josef I., vlády se ujal Karel, atmosféra se poněkud změnila, tlak polevoval, byly učiněny nabídky míru, a teprve v lednu 1917 se chopil práce, jsa si úplně jist, že nezmešká.

Jeho listy jsou otištěny. Jediným výsledkem toho roku byla odpověď preláta Ehrmanna, mimo to byl Durych poslán na pozorování do nemocnice, které trvalo šest týdnů. Jeden dokument přece nebyl otištěn, poněvadž se jeho začátek ztratil a zachovala se jen druhá polovice v rukou autorových: jest to koncept žádosti o přeložení z aktivity do rezervy, adresované ministerstvu války v únoru 1917, a motivované tím, že podepsaný by neměl jako aktivní důstojník dosti volnosti k procesu proti

kardinálu Skrbenskému. Zdá se, že některé dopisy zachytila rakouská censura a tyto zachycené dopisy s touto žádostí byly asi důvodem, aby byl způsobem, který byl opravdu až okázale šetrný, odborně zkoumán v nemocnici. Skončilo se to dvouměsíční dovolenou, přeložením do zázemí a slibem Durychovým, že zatím velkým pánům nebude ničeho psát. To chtěl ovšem zachovávat jen formálně, nikoliv dle nejlepšího vědomí a svědomí. O své dovolené zkusil informovat se v Praze o ochotě či neochotě českých politiků v boji proti dynastii habsburské ať již ve jménu církevního práva, či jen pod jeho zástěrkou. V Praze se dověděl o pevné naději v obnově českého státu. Uvěřil ihned. Bylo to v květnu 1917. Sdělil se s ním o to dr. Hanuš Jelínek. Ale k podpisu proklamace českých spisovatelů pozván nebyl. Zprvu to připisoval tomu, že teprve před několika měsíci či týdny vystoupil na veřejnost jako spisovatel a podpis na manifestu že jest vyhrazen jen lidem uznaným a vynikajícím. Ostatně, netrápil se tím a byl i spokojen. Věřil, že jeho osobní a samostatná akce bude mít větší význam než ztracený podpis v řadě podpisů jiných; mimo to podpis na manifestu byl by mohl oslabovat jeho kampaň s etiketou "Skrbenský" tím, že by se mohly prozradit také nacionálně-politické důvody této kampaně, což by nebylo bývalo vhodným. Byla to ovšem útěcha jen dodatečná. Skutečně však jeho sdělení nevzbudilo důvěru. Římské katolictví bylo již ro-

ku 1917 podezřelé a počítalo se s náboženstvím reformním. Všecky naděje na spojenectví se ztroskotaly, ale nebylo naspěch. Z jara 1918 podal žalobu k církevnímu soudu, který ji ovšem odmítl, s čímž Durych počítal. Pak se vypravil jednoho dne k vídeňské nunciatuře. Ale vídeňský nuncius odpoledne neúřadoval, odejel prý kamsi do vnitřního města. Durych se nezlobil. Vyžádal si dovolenou do Vídně na jiný den a dostal ji, voják ho přijel ten den časně ráno vzbudit, aby se strojil k vlaku, Durych se posadil na lůžku a zahovořil k věrnému sluze svému:

"Nepojedu nikam, nechce se mi vstávat;"

Začínala se právě vítězná ofenziva Fochova. Ta se mu zdála účelnější než rekurs k apoštolské Stolicy. A někdy v té době se stalo, že P. Zamykal, redaktor "Našince", ho požádal jako literáta o literární příspěvek do "Archy" a Durych, který některé citáty z "Našince" z let 1914 - 1917 velmi dobře znal, udělal si hec a poslal do "Našince" článek, nadepsaný plným jménem, kterýžto článek vyzněl právě tou pointou, kterou učitel v aplikační škole zakončil svou řeč na paměť zavražděného Františka Ferdinanda: "eventuelně i zničiti". Místo posledního odstavce bylo však vybíleno od censury. Bylo to někdy v červnu 1918.

Pak přišly ještě jiné dny: den obnovení českého státu, den stržení mariánského sloupu a den atentáru na Karla Kramáře. Obnovení českého státu bylo

východem z bludné sítě; stržení mariánského sloupu bylo probuzením z klidu popřevratového; den atentátu na Karla Kramáře jest dosud bezejmenný; při zprávě o tomto atentátu pocítil vztek proti veškerým socialistům a uspokojení, že se Karlu Kramářovi nic nestalo; byl to kritický moment, po němž následoval obrat.

Až dosud stále považoval Skrbenského za svou kořist a těšil se z toho, že Skrbenský stále sedí v Olomouci. Teprve v lednu se rozhodl, že Skrbenského vůbec pustí a také houž nechal. Příčinou bylo to, že se ocitl ve stavu svrchované zášti vůči revoluční vládě a revolučnímu Národnímu shromáždění. Těmto sborům Skrbenského přece jen obětovat nechtěl. Raději obětoval svou ctižádost, jen aby nezpůsobil nějaký užitek v tehdejší době. Vládní klíč, rozkaz, aby se všichni organizovali a veškeré idiotství novopečené demokracie - to bylo přece jen nad jeho estetické nervy. Jeho vztek vybuchl tenkrát v pamfletu "Výstražné slovo k českým básníkům", který jest jeho nejsurovějším, ale i nejryzejším projevem. Na tento projev reagovali někteří čeští básníci, dobří: Viktor Dyk, St.K. Neumann, i špatní: K. Dostál Lutinov aj.; ale všichni slabě a špatně. Kdybychom tedy chtěli vytýkati nedostatky a irregularity Durychovy v tomto pamfletu, musili bychom jich více vytknouti u ostatních básníků, což jest pro Durycha sice polehčující okolností, ale nikoliv úplným ospravedlněním.

Ale Durych nebyl s následující dobou. Jeho nervosita a předrážděnost byla větší než vnitřní ukázněnost a vůle k trpělivosti a čekání. Z nenávisti ke všem politickým stranám šel tak daleko, že měl i zlomyslnou radost ze vzrůstu církve československé, poněvadž to bylo nepříjemno lidovcům; množily se odpady i ohavné zákony, násilnosti a jiné věci; a Skrbenský se děl dál a vše bylo kolem něho, i jinde, jako to bylo. Bylo mu to k smíchu. Skrbenský byl zbožím Durychova obchodu. Skrbenský sice odešel pro svou osobu z republiky, ale jeho případ v tehdejších dobách, kdy se ještě nelíhlo tolik afér jako nyní, byl znamenitou ukládací hodnotou. Skrbenský byl artikl, který ještě dlouho mohl mít naději na úspěch a Durych si zajistil monopol. věděl, že může obchodovat, hauzírovat, ketašit Skrbenským. Když československá církev získala přes milion vyznavačů, když se dala zvěrstva proti katolickému kultu, říkal si jen jízlivě: vždyť mají Skrbenského. Když zase anarchie hrozila záhubou čsskému nacionalismu, české cti a kultuře, opakoval: vždyť si nechali Skrbenského; nechť jest jejich paladiem! Pak Skrbenský přece jen šel, ale Durych to nevzal na vědomí, jemu neodešel; nevzdal se ho a vedl ho dále ve svém rejstříku, poněvadž z osoby vyrostl princip. Ať to byl vrtoch či nikoliv, podobu vrtochu to mělo. Nepospíchal, ale byl by snad přece jen pospíšil, už pro vlastní ctižádost

a ješitnost, neboť nebylo lepší příležitosti k vykonání činu než koncem roku 1918. Vláda byla by se ráda Skrbenského zbavila, ale pro hrubé idiotství tehdejších držitelů moci nevěděla, kudy na to, a jako vláda atheistická nemohla se opřít o fakt, že Skrbenský byl irregulární. Durych to mohl tenkrát nejen pošeptat, ale i říci nahlas; ale neudělal toho. Jest z toho vidět jeho romantickou ztřeštěnost. Stál o věc, dokud byla vysoko a daleko; když přišel až k ní, tu dle manýry dekadentů ztratil o ni zájem; věděl, že by se tím mohl tehdy rázem státí proslulým a zmocnití se konjunktury; ale měl již spleen. Už jen pohrdal. Ostatně působení v konjunktúře jest úplně protichůdné jeho povaze, která si libuje ve vrtoších. Ale jedním z momentů neobyčejně vážných, které na něho mělo vliv v této věci, bylo napomenutí od Josefa Floriána, psané ještě před převrácem, aby se nedal zlákat slávou à la Kramář a jiní, poněvadž takové mety by ho snad přece jen neuspokojily. Tohoto hlasu přece jen dbal, třeba se občas přece jen znepokojoval tím, že Josefu Floriánovi nevysvětlil dobře, o čem mu o všechno jde.

To, že kardinál Skrbenský odešel vlastně bez přičinění Durychova, který sám se v kritické době vzdal účasti, bylo první těžkou porážkou a důkazem Durychovy politické neschopnosti.

Věnoval se pak literatuře, napodobuje padlé ministry.

Pak nastala druhá epocha jeho poli-

tické činnosti, které lze dáti název:

"Pod střechou "Lidových listů".

Začala se v červnu 1922.

Vlastní příčina toho byla ta, že si už odpočinul a cítil opět chuť k popouzení světa. Jaká byla tehdy pro něho situace?

Bylo to v době, kdy nedávno založený ústřední deník lidové strany "Lidové listy", cítil potřebu počátečního reklamního lesku. Po výbuších protikatolického běsnění počaly se ozývat tak zvané hlasy rozvážné, které katolictví hájily. Lidový tisk vděčně a promptně zaznamenával každý takový projev. "Lidové listy" cítily potřebu ukázati jakousi vyspělost, šířku, počet jmen, zvláště známých spisovatelů nebo lidí s doktorskými tituly, dostatečný počet inteligentů. Durych už byl znám jako literát, který vylezl v listech nelidoveckých, který byl "ctěn" i od jiných stran a byl tudíž vhodným k tomu, aby tvořil parádní exemplář. Durych to věděl a chápal, neboť k tomu nebylo důvtipu třeba. Věděl, že může pro ně mnoho znamenati; doufal, že bude moci pomoci některých z nich mnoho vykonati. Uvážil dosah svého rozhodnutí, psáti do listu lidové strany. Příspěvatel Lumíra, Cesty, Června, Lidových novin aj. - a náhle v listě strany, která při posledních rakouských volbách ztratila v Čechách všech svých sedm poslaneckých mandátů, "sedm havranů", z čehož měl tenkrát radost úplně upřímnou. Sestoupit až na blízkost Myslivců, Dostálů-Lutinovů a ji-

ných! Býti od milostivých vikářů a různých nesnesitelných lidí šacován, pochvalován, korigován, podezírán, zatracován atd.! Vzítí na sebe nejhorší odium v českém národě! To všecko věděl, viděl, představil si, ne bez humoru, ale úplně bez naivity. A rozhodl se. Poněvadž věděl, že způsobí zděšení a skandál na druhé straně, což bylo opět jeho novým vrtochem. Mohl všem ostatním ukázati: hle, jací jste protivové a nesnesitelní, když musím vléztí až k lidovcům, abych mohl psát a mluvit podle své chuti. Cítil sice, že dělá cosi, co není zcela fair, ale snad také něco myslel s katolictvím upřímně - nechceme mu sahat do svědomí - a tenkrát opravdu nenašel v žádném jiném listě možnost vysloviti některá svá přání, týkající se katolictví v českém státě. Věděl, že odiós-nost lidoveckého prostředí, ve kterém zbyla tenkrát ještě nadpoloviční většina předválečné orientace, musí přemoci svým akcentem. Akcent našel. Některé články, minuvše se u většiny čtenářstva s kladným výsledkem, způsobily aspoň záporný účinek: způsobily hněv, nenávisť i strach odpůrců. Věděl, že pomáhá lidovcům, ale to nebylo jeho úmyslem. Proto občas, aby ukázal svou nezávislost, snažil se dělati jim nepříjemnosti. Použil opět Skrbenského a podle něho dělal analogie, které se musily ústředí lidové strany jeviti dosti povážlivými. Někdy napínal jejich trpělivost do krajnosti. Vysvětloval jim to tak, že, když řeže do pokrokářů, československých a volnomyš-

lenkářů, že musí řezat také do starých pánů, aby se mu nemohla upírat objektivnost na všecky strany. Ovšem, pro takovou "objektivnost" nebyly ani Lidové listy připraveny.

Chybou pro Durycha mimo tyto jeho ekscesy proti starým vůdcům předválečného katolického hnutí bylo také to, že lidová strana začala příliš rychle nabývatí moci. Jemu, který se tvářil vždy velice vodnatě, když se před ním mluvilo o povinnosti býti organizovaným členem lidové strany, byl tento rychlý vzrůst proti mysli. Snad věděl, že lidová strana, až zmohutní, vykomplimentuje všecky kulturní pracovníky a vezme na se starobylou tvářnost "Čecha", "Meče" a jiných listů, a nechtěl býti překvapen dříve, než ho psaní do Lidových listů samo omrzí. Vzrůst strany způsobil, že administrace, opírajíc se o moc strany, která již nepotřebovala vynakládati tolik peněz na reklamní kulturní pracovníky, kteří se pro ni stali neužitečným balastem, mohla donutit redakci k šetření a donutit ústředí, aby drahé síly vyměnilo za lacinější. Po šéfredaktoru kanovníku Světlíkově přišel lacinější P. Holas. Do jeho panování spadá aféra Durychova článku "Staroměstský rynek", otištěné 10. června 1923.

Článek tento ležel týden v redakci, byl všeobecně znám a byl určen za úvodník do nedělního čísla. Durych chtěl tím článkem přivolatí zuřivou bouři a měl strach, aby se redakce toho článku nelekla. Když článek správně vyšel, od-

dechl si spokojeně. Ústředí strany bylo také spokojeno, neboť doufalo, že se bouře snese jenom na Durycha. Vždyť krátce před tím kterýsi list se obořil na Lidové listy pro kterýsi jeho článek a on se zase obořil v Lidových listech na ten list za to, že umlčoval jeho jméno a svou zlost házel na lidovou stranu místo na něho. První výkřiky nevole přinesly pondělníky, které věstily, že se rozpoutá bouře zdoluhavá, a Durych si chystal již velice jízlivou repliku, proti níž byl onen famosní "Staroměstský rynek" holým nevinátkem. Ale věc se dostala dále, totiž až do Pětky, kde ministr Šrámek měl za to nepříjemnosti a sám telefonoval do redakce, aby už ani slovem nebylo o věci psáno.

Tím byl Durychův osud zpečetěn. Sta organizací a spolků proti němu napsalo prohlášení, sta novin téměř tři měsíce mu velmi nešikovně spílalo, asi půl milionu městského lidu v Čechách a na Moravě mu 6. července provolávalo hanbu. Z toho ze všeho sice měl jen podařený hec, ale byla mu znemožněna jakákoliv replika. Šrámek chránil koalici, na které Durychovi ovšem nezáleželo, a proto Lidové listy musily obětovati Durycha, aby byla zachráněna koalice a českost vlády. Jest to historický motiv značného významu. Kdyby se byl Šrámek svým tělem nebyl rychle položil mezi Durycha a Lidové listy, mohla v několika hodinách nastati krise vlády a dnes bychom možná měli vládu se směrem nalevo, ne-li dokonce česko-německou. Český národ a katolická církev vlastně ani dosud nevědí,

jakou spásou bylo pro ně obětování Jaroslava Durycha. Tento ovšem užil groteskní podívané, jak tatíček Horský a jakýsi spolek duchovenstva atd. pořádali imaginární procesí na usmíření mistra Jana Husa k jeho pomníku a jak na usmíření mistra Jana Husa obviňovali Durycha z kacířství, neposlušnosti, nemravnosti atd. Durych však nechtěl ukázati citlivost a myslil si, že si zamíchá karty ještě jednou. Proto ústředí použilo prostředku nejradikálnějšího: Šéfredaktor P. Holas, který "pustil" ten neblahý úvodník, byl na své letní dovolené vyrozuměn, aby se již do Prahy nevracel, a šéfredaktorství "Lidových listů" převzal vikář kapituly vyšehradské a generální tajemník lidové strany slovatný pan P. Stašek, a prvním jeho počinem bylo, že snížil Durychovi honorář ze 70 hal. na 57 hal. za řádek. To Durych nepřijal a tak byly někdy koncem července 1923 dotištěny v Lidových listech poslední zbytky jeho rukopisů a nastalo přerušeni styků, dosti pečlivě připravené na obou stranách. Neboť ani Durych nelenil.

Nastala doba příprav "Rozmachu", který pak za necelé tři měsíce začal vycházeti pod jeho redakcí.

I v tomto listě lze pozorovati prudké exkurse na obě strany. Rád dráždí, a to na všech stranách; chce se zdáti nejasným, nespolehlivým, dvojitým, ba i několikerým. Správně mu vytkli v "Národním osvobození" podobnost s Konrádem Wallenrodem. Také hádankovitost

se stala jeho vrtochem. Rád dělá svévolle a chce, aby byl podezříván ze všeho pokrytectví; má radost, když se někdo v něm mylí a když ho stíhá na falešné stopě. Tváří se katolicky i kacířsky. Snad si tak troufá věřit ve svou katolickou pevnost, že se považuje za oprávněna na základě toho balancovat nad propastmi a nahánět strach nebezpečnou a pohoršlivou formou svých vět. Má rád Richelieu, Patera Josefa, Macchiavelliho. O jeho dalším politickém postupu nelze prorokovati, poněvadž o vrtochu vážně mluvíti nelze.

Umí vrtošivě odpouštět, vrtošivě být shovívavý, být vděčný k nepřátelům a bezohledný k příznivcům a pohrdat dosaženým cílem, což jsou nejlepší záruky bankrotu. Nevyzná se v politické ekonomii a v politické skromnosti, plete si praksi politickou s estetickými teoriemi a nahrazuje politiku nepodařeným provinciálním dandysmem. Snad ho to u některých lidí činí zajímavým, ale nic víc.

III. Jako člověk.

Máme-li o něm mluvíti jako o člověku, musíme ovšem nutně volky nevolky nechat nevyužitkováno vše, co o něm víme z privátního svého názoru a ze své vlastní zkušenosti, poněvadž sám sv. Ignác z Loyoly praví, že ten, kdo bez velmi vážné příčiny prozradí hřích svého bližního, sám se dopouští těžkého hříchu. Nechtě se tedy nikdo nedomnívá, že tu budeme odhalovati jeho forum inter-

num. Avšak to, co jsme o něm vypátrali odjinud a zvláště výpovědi hodnověrných a zkušených osob mohou nám poskytnouti mnoho pro bádání o jeho lidských vlastnostech. Také ovšem to, co sám o sobě veřejně řekl či psal, s jistou opatrností a kritikou lze někdy přijati.

Rod Durychů se vyskytuje v kraji mladoboleslavském, či lépe řečeno v Turnově, kdež prý se připomínal snad už v 17. století: časté požáry v Turnově za různých válek zničily matriky i radniční archiv. Dle svědectví jeho báby, sloužili jeho děd, praděd i prapraděd celkem 160 let kostelu jako kostelníci, zvoníci a vůdci procesí do Staré Boleslavě. Mimo to se zaměstnávali broušením kamenů kozákovských a pracovali prý také v Prešově na Slovensku jako brusiči; snad se také zaměstnávali hodinářstvím. Dle toho byla tato větev rodu dosti chudobná; z jiné větve prý pocházel P. Fortunát Durych, a opět jiná větev se brusičstvím kamenů značně rozmohla.

Děd jeho bývá líčen jako člověk povahy měkké a dobrácké. Bába jeho, tedy otčova matka, byla zase ze staré rodiny řeznické a vynikala tuhostí, houževnatostí, značným praktickým smyslem a výborným zdravím.

Tito dva měli dva syny, staršího Václava a mladšího Josefa. Poněvadž dědové po 160 let přísluhovali kněžím, byla dosti pochopitelná jejich snaha, aby starší syn se stal sám knězem. Ale tento nechal v oktávě studií, dal se k žurnalistice, vstoupil do Sokola a oženil se.

Matka, rozená Žabková, po otcích z rodu mydlářů, po přeslici z rodu Novopackých, ze kterých byl též malíř Novopacký, patřila tedy do kraje hradeckého, východočeského, a byla z rodiny hojně požehnané dětmi; byla nejstarší z osmi dcer; mimo to měla tři bratry. Sama dala život čtyřem klukům, z nichž Jaroslav byl druhý, a jednomu děvčátku, které však v několika dnech zemřelo. V manželství žila v Králové Hradci a v Kolíně, a když se rozstala, odebrala se ke svým rodičům, kteří si zatím koupili statek blízko Nechanic, jejího rodiště. Byla dobrá pianistka; poněvadž v manželství záhy nastala nouze, nebylo možno koupiti z věna piano, nýbrž musila otci pomáhati v redakci a expedici, mimo práce v kuchyni a opatrování dětí, a jen vzácně si mohla zajít z Kolína do blízké vesnice, kde její švagr měl piano, aby si mohla přehrát Liszta nebo Dvořáka. Zemřela ve třicátém roce a její matka, sestry i bratři ještě dlouho po její smrti mluvili s pohnutím o její mimořádné tělesné i duševní spanilosti a ušlechtilosti. Po její smrti začal Jaroslav chodit do školy.

Po její smrti hospodařila sestra turnovské báby a děti se rozprchly po příbuzných. Jaroslav odešel první k matčině sestře a tím nastalo jeho putování. Svého rodiště - Králové Hradce - ani neznal - a nikde nepobyl tak dlouho, aby mohl srůst s krajem. Proto říká, že neví, co jest rodný kraj, rodný práh,

otčina, že nezná těchto pojmů, představ a citů, že jest poběhlíkem a cikánem. Byl pět let chován u strýce, který byl úředníkem u hraběte Harracha, nebyl při otcově smrti ani na otcově pohřbu. Odtud byl vytržen na studie, na které ho dala turnovská bába s podmínkou, že půjde na kněze. Bránil se jako křeček, ale když mu bylo dáno na vybranou, že bude buďto knězem nebo ševcem, lekčil se a rozhodl se pro přetvářku, ač později kolikrát litoval, že nešel raději na ševce. Bába jeho byla k tomu nucena také z finančních důvodů; jednalo se jí o to, aby dostal turnovskou nadaci do chlapeckého semináře v Příbrami, což se jí a poručníkovu podažilo. Nejstarší bratr studoval v Pardubicích reálku, bydle u své nevlastní matky, dva nejmladší bratři byli upíchnuti v sirotčinci v Turnově a Jaroslav se učil všemu možnému pokrytectví v knížecím arcibiskupském konviktě v Příbrami u vdp. P. Antonína lóra.

Čest nedělal ani bábě a strýcovi v Turnově, ani gymnasiu příbramskému, ani konviktu. Učil se různě, jen tolik, aby ho nevyhlili, pěstoval všecku možnou nepoctivost. Musil-li se doma přetvařovat a říkat, že bude knězem, zvykl si na tuto přetvářku a přetvařoval se pak už snadno a rychle ve všem, před každým, i před sebou. Mnohdy se za to styděl, ale bez úspěchu; viděl rozklad své povahy, náchylnost ke lži, k zbabělosti, pak ovšem i k omrzlosti, otupělosti, lenosti atd. Někdy se vzchopil, ale jeho energie brzy hasla. Učitelé o

něm věděli, že byl nadaný, líný a nespolehlivý. Ředitel konviktu psal na něho žaloby poručníkovi a v jedné stylisoval i tento hluboký poznatek:

Hoch nezná cenu peněz.

Tenkrát ovšem hoch si kupoval v neděli cukrlata a nějakou knížku. Ale tato věta jest přece jenom klíčem k povaze, k duši a k svědomí. Byla napsána asi v r.1900-1901 a pak ji vyslovil, ovšem s jiným přízvukem a za jiných okolností r.1919 Josef Florian, když Vlastislav Hofman dělal náčrt k Durychovu portrétu.

Jinou větu pronesl latinik v tercii, když Jaroslav neuměl vysvětliti rozdíl mezi akusativem vnitřního a vnějšího předmětu:

"Chtěl jsem vám dát výbornou z latiny, ale teď vidím, že jste prázdná nula, že jste pln velikášství, takový Velikán Velikánovič."

I v tom bylo stigma.

V době puberty propadal hysterii. Koketoval též s atheismem a modernismem. Četl Renana. Za to byl po odchodu ředitele Lora vyliť z konviktu a ocitl se takřka na příbramské dlažbě v době, kdy odtamtud odešel Fr. Gellner a kdy tam začal zářiti Quido Maria Vyskočil.

Bůh a lidé se nad ním smílovali a udrželi ho nad vodou. Ale milosrdenství bylo okázalejší. V té době byl přiveden k Jaroslavu Voráčovi.

To byla ovšem stránka z veliké historie, na kterou nemáme odvahy. Jaroslav Voráč, asi o tři leta starší než Durych, byl tenkrát studujícím filo-

sofie a byl to excommunicates vitāndus v hejhorším slova smyslu jak pro příbramské studentstvo, tak i pro jakoukoliv společnost, i pro stát. Byv pro jakousi velezrádnou větu v maturitní písemce z němčiny suspendován od konání maturity a téměř již vyloučen, dosáhl milosti na přímluvu některých protektorů, mezi nimiž, což bylo opravdu převzácno, byl i gymnasijsní katecheta dr. Oehm, a směl dělati maturitu zvlášť, po prázdninách. Na jeho maturitním vysvědčení ovšem parádovaly pak zákonné mravy, kterážto známka bývala občas těžkým břemenem, neboť byl nejen chud, ale trpěl bídu a to velmi těžkou a velmi zdoluhavou.

V životopisech a vzpomínkách na české vlastence, exulanty, pronásledované bojovníky a j. od začátku XIX. století až do nynější doby po světové válce lze čísti různé kapitoly pohnuté, dojímací, a různí autoři všelijak se snaží ozářiti své miláčky hodně zářivou gloriolou. Ale všecky ty glorioly jaksi blednou a nejsou než světlem lampy při denním světle. Jaroslav Voráč nevycházel ze žádné takové tradice; byl prvním a posledním svého druhu. Dáti jeho definici, toť by bylo těžkým úkolem, či spíše nemožným. Spíše by se mohlo říci, čím nebyl, než čím byl.

Byl považován za démonického popiraatele, atheistu a nihilistu. Některé jeho skutky se zdály útočnými. Bil lidi, nehledě k osobám, místu, času, nebezpečí. Bil kluky; bil vysoké, tlusté a

ctihodné občany, bil důstojníky, bil úředníky, bil kněze, ba i policajty, a to v dobách před válkou, v Praze i na venkově, ráno, v poledne, večer i v noci, v zimě i v létě, potmě i při světle, před svědky i beze svědků. Někdy se třeba jen přiblížil k některému vznešenému tvorů a klidně ho nazval velbloudem či prasetem, nebo se ho zeptal, nechce-li, aby mu vytáhl ucho. Byli jsme několikrát očitými svědky, zvláště na pražském nábřeží. Rány udílel jen holí, zepředu i zezadu, a hůl míval dubovou. Někdy následovaly obrazy nesmírně komické, jakých by ani Grosz nezachytil; některé osoby zuřily, jiné sháněly policajta, jiné velmi moudře mlčely. Pouze jedenkrát byl odsouzen k peněžitě pokutě od okresního soudu v Příbrami. To ovšem byla z jeho viditelných známek ta nejokázalejší. Nebyl však útočný, byla to spíše jen nejnnutnější sebeobrana proti některým nesnesitelným dojmům. Byl mimo to mistrem v přemáhání hladu, žízně a únavy, těla. Pohrdal všemi autoritami a hlavně penězi. Jeho výkonnost tělesná i dušení byla nesmírná, a to i v hladu, bídě a nemoci. Vyprávělo se o jeho předalekých procházkách za Prahu, o spánku na sněhu. Znal všecka umění, všecky literatury a všechno bohatství lidského ducha. Fleurs du Mal snad uměl z paměti. Měl smysl pro krásu slova, mluvil málo, byl mistrem mlčení a pozorování. Nikdo neví, v co věřil a v co nevěřil. Byl schopen fanatismu, ale nenašel pro něj předmětu. Životem pohrdal, pohodlí neužíval, čas-

to spával jen v sedě u stolu. Měl rád maličké děti, stromy, vody a lesní zvěř. Byl výborným plavcem a horolezcem. Na lyžích v Alpách utrpěl úraz kolena, ze kterého se vyvinula tuberkulosa, zprávu lokální, později všeobecná, které uprostřed války podlehl.

Byl z rodu královského, jeho zrak byl snad jediné second sight, a jen relativně se mu přibližuje typ Axelův nebo Mistra Janusa z knihy Villiersa de L'Isle-Adam, kterou míval dosti rád. Byl prost afektu, neschopen pózy; svrchovaně diskretní, chráněn proti indiskretnosti cizí. Měl nějaký svůj metafysický stesk, ale ten byl nezbadatelný. Jeho vzpoura nebyla vzpourou, jeho nevěra nebyla nevěrou. Mnohdy působil dojmem bytosti, která jest mimo dosah dobra i zla, dojmem magickým, nesvětským, astrálním, jako by byl i mimo dosah dědičného hříchu a smrti. Neměl ctižádosti a snad ani žádné touhy, ale nikoliv ze sterilnosti, nýbrž pro jakousi vlastní, téměř autogenní svrchovanost. Nebylo člověka skromnějšího, tiššího, čistšího.

Později kantořil v Příbrami, v Plzni a ve Slaném.

Nuže, před doupením tohoto tvora se ocitl Jaroslav Durych a našel milost. A když si kdosi na Durycha stěžoval pro jeho těkavost a breptavost, utěšoval ho Voráč: "Považte, že byl pět let v konviktě! Proto mu to musíte odpustit. Myslím, že z něho přece jen něco bude."

Voráč se snažil občas, ale mnoho se mu nepodařilo. Naučil ho trochu mlcet, trochu ctít chudobu a odpouštět,

trochu pohrdat pohodlím, ale ne mnoho. Otevřel mu všecky duchovní obzory a fascinoval ho pro přírodu, lesy a hory. Zvýšil jeho výkonnost, naučil ho chodit pěšky a o hladu, zarazil mu psaní juvenile literatury a různé ctižádosti, držel ho krátce u huby. Ale Durych se přece jen uměl vykroutit. Občas dostal vynadáno a zkrotl, ale z těkavosti se nevyléčil. Měl k Voráčovi respekt a bál se jeho vševědoucnosti; ale tímto strachem se také trochu kazil. Později, když úřad každého volal na jiné místo, styky jejich ochably a válka je rozlúčila navždy.

Lze říci, že bez vlivu Voráčova nebylo by z Durycha téměř nic, a lze-li z jeho práce tu a tam něco přijmouti, jest to jen nedokonalý ozvuk tradice Jaroslava Voráče, který nikdy nenapsal ani řádky nějakého díla, ačkoliv byl by býval mohl a byl by býval uměl. Ale stál nad tímto lidským zaměstnáním ve výjimečné výši.

Sám se narodil v Roštění u Holešova a matka jeho byla prý z Němců v Podyjí. Postavy byl vysoké, štíhlé, očí a vlasů tmavých, ale zjevu nenápadného a diskretně tichého.

Stykem s vojskem a pobytem ve válce Durych leccos získal i ztrácel, takže status celkový se zachoval. Ukázalo se, že jest mizerným obchodníkem, a všecko, co mohl projeti, projel dokonale. Nelze říci, že by byl býval veden jen nezištností; mnohem více tu působila neschopnost a bázlivost.

Jeho vystupování před veřejností působí dojmem neucelenosti a desperátnosti. Jeho duševní obsah, smeten se všech koutů světa a utvářen po většině cizíma rukama, mnohdy postrádá jednotnost a vůle jeho jest rozeklána sklonem k pohodlí, lenošení a bačkorářství na jedné straně a směsí desperátnosti a fantastičnosti na druhé straně. Co mu chybí v míře povážlivé, to jest víra v sebe. Říká, že ji nahrazuje vírou v Boha. Ale jsou přemnozí, kdož o jeho víře v Boha pochybují, neboť víra básnická jest vždycky trochu povětrná. Chová v sobě skepsi a to upřímnou, plným právem. Ví, že sám jest pasivní, že není svůj, že není ničím, že to, co dělá, jest cizí, že jeho přirozenost jest od dětství porušena a že se nikdy ne-utvářil ve vlastní činnou osobnost, že jest tedy neschopen nějaké dílo do konce provésti a osvědčiti zkrátka činnou vytrvalost. Má z toho ovšem strach nad sebou a tento strach občas ho uvádí v extazi. Neumí-li statečně bojovat, chtěl by aspoň v řádném boji padnout. Snad by nesnesl vítězství, poněvadž pak by si neuměl doplnit obsah svého života.

Jeho činnost publicistická jest většinou agresivní. Ale i v tom jest spíše jen fata morgana. Durych, který se už naučil pohrdati sebou, pohrdá i lidmi, proti nimž bojuje, pohrdáním tak hlubokým jako soucít. A pohrdání vylučuje pravou nenávist a tudíž i pravý boj. Volá spíš jako zvon, tře-

bas špatně laděný a rozkráplý:

Vivoc voco,
a přitom se ovšem snaží, ač dosti mar-
ně, volati i sebe do počtu živých;

mortus plango,
a při tom ví, že má dosti příčin, aby
štkal nad sebou nejbolestněji;

fulgura frango,
to jest ovšem jen naděje, snad, či spí-
še, lichá a nebezpečná.

Chlubí-li se sám sobě, že po svých
dědech, zvonících, kostelnících a bru-
sičích kamenů, zdědil smysl pro zvuk
zvonů, pro mysterium chrámů a poutí, pro
formu drahokamů a pro fasety slova, ryt-
mu a verše, a po své matce smysl pro
nedosažitelnou hudbu a vzpomínku na pů-
vodní ráj, lze říci, že všechno, co má
a zanechá, jest pouze zděděno, vypůjče-
no, ale vlastními úroky nerozmnoženo.

Důrych nebyl a není potulným pěvcem,
který sám chodí, hraje a zpívá; jest
spíše jen jakousi potulnou harfou, ne-
činnou a neživou.

A svou oprávněnou úzkost před závě-
rem života nemohl vyjádřiti lépe než
v posledních strofách, jimiž se končí
„Lotr na pravici“:

Na svém kříži, Lotře svatý
dej nám bídým zlomit hnáty
v krozné Boží blízkosti,

bychom s výše Tvého kříže
s Tebou měli k Bohu blíže
na kříži i v radosti!

A v tom i my lusíme mu přáteli šťast-
ný výsledek.

Rozmach II, 1924-

Jaroslav Durych

Svět Karla Čapka

Karel Čapek je spisovatel, o němž se ví, že dosáhl jména světového; Němci, Angličani, Rusové, Američani, Japonci a ještě jiní národové početní i nepočetní už znají a mají jeho díla; neplatilo o něm, že by semohl stát prorokem mimo svou vlast; jeho kredit od začátku byl založen pevně doma a stoupal pravidelně a jakousi solidní ukázněností; přes to jeho literární, divadelní i jiné úspěchy byly či jsou považovány za něco mimořádného. Ale nebylo a není tu mimořádnosti; je to jen nezvyklost; řád jest u nás nezvyklý; poněvadž většina lidí je nedůsledná; v práci, postupu a úspěchu Karla Čapka byl a snad doposud jest určitý pevný řád, který jeho dílu vtiskuje jinou a trvalejší hodnotu a jiný význam, než jaký může vtisknouti pouhý úspěch. Úspěch jest v nejčastějších případech věc tak nesnadno vypočitatelná, že se zdá nahodilou. Úspěch Karla Čapka se však musí jevit samozřejmým a matematicky nutným každému, kdo se zahlubá do jeho díla.

Vyrostl z domácí půdy a zapustil do ní kořeny s dobrou a nezkaženou chutí;

vsál do sebe mízu české půdy a vyrostl v domácím klimatu jako strom, kterému se dobře dařilo. Zprvu hnal do výše, což jest fyziologický zákon živé hmoty. Hleděti do oblak a vyhlížeti do dálek, pro které kořeny ještě nejsou dosti silny, není vada či choroba dětského věku, pro kterou by se dospělý či starší člověk musil znepokojovali; je to přirozený vývojový stav právě tak jako jiné zjevy dospívání. Je-li duše /anima/ znepokojena náhlým přibýváním citlivosti, takže se jí zdá, že se přibližuje určitým okruhům duchovním /spirituelním/, je to jen důkaz jejího vzrůstu a rozpínavosti. Vždyť mladé tělo bolí, když roste a rožširuje se, ale proto se nesmí šněrovat. Tato bolest růstu dodává dospívajícím lidem určitý půvab, který netřeba potlačovat; naopak, každému se tento půvab líbí i s těmi depresivními stavy, které jsou v něm a při něm. Vývoj pudu po hledání něčeho transcendentního také se ukazuje často a plně u zdravě citlivých mladých lidí v té době, ale organismus sám se upravuje a uzdravuje bez cizí pomoci. Proto lze říci, že jistá blahovolná pátravost po skutečnosti či neskutečnosti rádu nadpřirozeného sluší mladým lidem právě tak jako rozpačky nebo nové šaty.

Vzpomínky na tento roztomilý stav nalézáme zvláště v jedné z prvních knih Karla Čapka: Boží muka". V první povídce "Šlápěj" čteme: "...Snad se nějaké božstvo ubírá svou cestou; jde bez inkoherence a postupně; snad jeho cesta

je jakési vůdcovství, kterého se máme chopiti. Bylo by nám možno krok za krokem jít ve stopách božstva. Snad by to byla cesta spásy..." Ale finále jest kompromisní; jeden z mužů povídky prohlásí: "Já se jí nešpustím"; druhý však poznává už jasně: "šlépěje, která už není a nebude...", a jejich cesty se rozběhly opačnými směry." - Nebylo možno žádat, aby hned napoprvé byli před touto šlépějí zachráněni oba.

Přihlédneme-li však blíže či hlouběji do prvních prací Karla Čapka či bratří Čapků, poznáme, že musíme být velmi opatrní s každou hypotézou a že nelze Karla Čapka zařadovat k jakémukoliv všeobecnému typu. Taková všeobecná typičnost se jeví u mladých autorů, kteří přicházejí ještě ne zcela zralí a uvědomělí; obyčejně na nich bývá znát jakási rekonvalescence z různých duševních procesů a bývají ještě zjizveni a nejisti po ranách, které utrpěli v boji s různými věcmi, které se jim zdály tajemnými, vysokými a důležitými záhadami, které s úspěchem či bez úspěchu, šťastně či nešťastně, dobře či špatně prozkoumávali. První počátky Karla Čapka však prokazují vyspělost a hotovost velice vzácnou. Už první práce bratří Čapků projevily nejen pečlivou literární a psychologickou erudici, živou, mnohostrannou a přes to originální vnímavost, internacionální módnost a jiné podobné věci, kterých jim může každý začátečník, toužící po úspěchu, závidět; ale projevily i pevnou ustálenost jejich

životních fundamentů, světového názoru a praktického poměru k lidem, věcem a ideám. Tato jistota jim dodává virtuozity, která se jeví hlavně ve vtipnosti, matematické, vykryštalizované a ničivé jejich ironie nejsou duhové bubliny ani jedovaté páry, které vyprchají; nejsou to křeče nálad, hněvu, touhy; je to objektivní, klasický a ryzí jed, třebaš cyankalium v dobře uzavřené nádobce. Bratři Čapkové už ve svých veřejných začátcích věděli a uměli všecko či aspoň skoro všecko a jejich vývojový proces zůstal světu skryt, jak se vlastně u klasických spisovatelů sluší a patří. Jsou-li tedy v Božích mukách odstavce a věty, které by snad v někom na chvíli mohly vzbuzovati domněnku, že by se^{vnioh} projevovaly duše ní výkyvy způsobené neustáleností světového názoru a vnitřní kázně, dlužno varovati před tvořením úsudku. V té době, kdy byla Boží muka psána, byl již proces úplně ukončen. Snad autor ze shovívavé piety k svému mládí, na kterou má přirozené právo každý člověk, pojal do svého díla některé náznaky bývalých nálad z dob své literární předhistorie; ale snad ani to ne; lze mít za podobno pravdě, i že v těch věcech je to jen literární syntéza; že některé nálady z Božích muk, ze kterých při povrchním a ne dosti kritickém čtení lze si představovat ať rozumové či citové či snad i pověrečné ohledávání okruhu spirituálních představ, nemusely mít ničeho autobiografického; že mohly býti též reportovány

ze zkušenosti společenské či že mohly
býti prostě vypočteny a zkonstruovány.

Snad by někdo chtěl doklad. V Elegii
/Šlépěj II./ lze čísti tento dialog:

"Vzpomeň si," naklonil se k němu Boura,
"loni nad tou šlépějí; řekl jste,
že snad tudy šel nějaký bůh, a že ho bylo
lže sledovat."

"Ach ne," zamračil se Holeček, "boha
nelze vyhledat detektivní cestou."

"Jak tedy?"

"Níjak. Je možno jen čekat, až seke-
ra boží přetne tvé kořeny: tu pochopíš,
že stojíš jen divem, a na věky utkvíš v
údivu a rovnováze."

"Vám už přesešla?"

"ne."

Vidíte tady, jak správně tempírovaná
výbušná střela letí a vybuchne přesně
na svém místě v přesně vypočítané setině
vteřiny a všecko se zřítí v rudém a takř-
ka strašidelném osvětlení výbušného pla-
mene do černé tmy. Žádnému athe-istovi,
žádnému nihilistovi se dosud nepodařil
podobný efekt.

" - - Viděl jsi v čemsi zázrak a ne-
spasil tě. Poznal jsi pravdu a nepoddal
ses jí - - Okřídlený duchu, jsou ti snad
letky jen k tomu, abys vše opouště? - -
abys letěl až do prázdna a bavil se tam
prostorem či chladil si prsa nicotou?
- - Kdyby k tobě promluvil sám Hořící
Keř, nespasil by tě -"

Tak třestí před Bourou Holeček a s
ním mnozí, kterým nestačí dech na ces-

ty Karla Čapka; ale tyto věty nejsou cestou, na které by se mohly hledat a nalézat nějaké bytí sebevzdálenější příbuznosti mezi pověrečnou spirituálností a dílem Karla Čapka. Jen slepý může trvale nevidět, jak je Karel Čapek diametrálně vzdálen od těch věcí, jejichž zatímnost pozoruje se zájmem matematika ze svého místa definitivního.

Pokud Čapek sleduje spekulativně tyto věci v zájmu svého literárního tematu, přivádí své osoby i čtenáře k závěru negativnímu a jde i vede bezpečnou a správnou cestou rozumovou, citovou, estetickou i theologickou. Připouští i zázrak, ale i jako takový zbavuje ho analytickou cestou té mystické závaznosti, kterou pověrečná afektovanost považuje za hlavní znak zázraku. Ukazuje tím čtenáři, že podstatnou morálkou volných lidí jest autonomnost; lze připustiti teoreticky i zázrak, pokud neporušuje lidskou autonomii; ze stanoviska této morálky lze připustit i zázraky hygienicky a sociálně výhodné:

"Zázraky, ano," mluvil Holeček; "zachránit někoho, uzdravit choré a předávším vzkřísit ty, kdo zemřeli mláďi-"

Zamítá však zjevy, které se touto užitečností prokázati nemohou. Ale aby čtenář v spekulaci o zázracích nezbloudil do mátůh a nepřikládal spisovateli úmysly, kterých tento neměl, zahrává si Karel Čapek se všemi těmi osobami, dialogy, náladami, úvahami i se čtenářem jen do určité míry a to s laskavou a svrchovanou šetrností; mezitím vykřesává oheň

své virtuosní ironie, která svítí a pálí, aniž to čtenář ihned pozoruje; čtenář ani neví, kolem čeho to chodí, nepoznává hned strašidlo či past. Šlápěj boty v širém sněhovém poli jest takovým tlumeným výbuchem distinkovaného, ale ryziho uměleckého a intelektuálního smíchu. Tyto šlápěj jest parodií, karikaturou zázraku. A s jak vážnou tváří vodí kolem ní své čtenáře, zaváděje je až do fantastické řeše božství a nechává je naslouchati chvílemi až tragickému dialogu dvou hrců, jimiž vládne s ohromující virtuositou. Šlápěj jest rafinovaná, jemná burleska, prvotřídní kabinetní kousek toho druhu, či spíše a správně je to originál hors concours. Zlomyslnost, posměvačnost a útrpnost jsou tu pedagogickými a uměleckými pomůckami ducha zmoudřelého, štědrého a jemného; ale to vše jest virtuosně ztlumeno a přibroušeno, takže tento kámen svítí jako křišťál přemnohými fasetami, z nichž každá zjevuje nějaký jiný obraz, jiný vtíp, jiného ducha, ale všechno jest sjednocené a jednotné v koncepci a úmyslu autorově. Autor zachranuje lidi světlem tohoto kousku před mlhami a mátohami, do kterých zapadají v životě tak často pro podněty tak směšné jako otisk boty; persifluje zázrak tak delikátně, jak toho ještě nikdo nedokázal; šetří tradičních citů a bezbolestně, nepozorovaně zbavuje lidi pout a staví je na nohy. Připouští zatím jakési zázraky jako přechodné formy:

"I kdyby to k ničemu a pro nic nebylo! přece je to div. - I v nás jsou takové události a případy, jež snad nemájí cíle ... než vlastní svou dokonalost. - Náhlé okamžiky svobody. - I když to jsou jen okamžiky! Kdyby se věci děly tak, jak je přirozeno naší duši, dály by se zázraky."

Zdržel jsem se u Šlápěje proto, poněvadž je klíčem k dalšímu poznání filosofické doktriny Karla Čapka. Nevyhýbá se nikterak řešení metafysických otázek, neboť jsou u něho rozřešeny již od prvopočátku, vystoupil již jako hotový člověk s úplnou jistotou, ze které se zrodilo i jeho umění s celou svou překvapující dokonalostí jak v bohatství, spontánnosti a životnosti invence tak i v okázalé intuici, v jemné a pevné zkušenosti a v světoobčanské zralosti; naopak ujímá se těchto otázek jako mistr, ale ne z pouhé záliby ve vlastní virtuositě, nýbrž i v reelní snaze být všeobecně užitečným a účinným. Jeho organismus jest jemný, ač nikoliv choulostivý; jeho kořeny jsou tuhé a pevné. V české povaze jest zakořeněna hloubavost a zájem o věci metafysické; nikdo nebyl této české potřebě práv tak plně, dovedně, obeznale, duchaplně a užitečně jako on. Šel směrem české povahy, která sice tyto věci si řešovala ode dávna dosti správně, ale přece se snadno zpronevěřovala tradici buď vinou vnějšího tlaku nebo z nedůslednosti, zaviněné kolísavou kulturou. Karlu Čapkovi pomohla jeho nevšední kultura k tomu, že se vyvinul a rostl nerušeně

a přirozeně. Hlavním rysem české povahy jest a byla snaha o autonomii politickou, náboženskou, o autonomii svědomí a vůle, rozumu a poznání. Karel Čapek jest první, kdo této autonomie dobyl úplně a dokonale, neboť jí dobyl jako umělec a to nejen pro sebe v nějaké nejasné a pochybné kapitulaci, nýbrž tak, aby to viděl a chápal rozum všech lidí. Byl nejen prvním objevitelem a hrdinou, ale i vůdcem, třebaš skromným a nenáročným; šel sám, nenutil nikoho, aby šel za ním, ale ukázal cestu. Mnozí filosofové přemáhali absolutno filosoficky; nemělo to však dostatečnou a trvalou přesvědčivost. Karel Čapek je přemohl umělecky; přiblížil je k člověku, ukázal mu je v lidských poměrech; ukázal, že absolutno, tváří v tvář člověku, jest právě tak vývojové, relativní a groteskní jako člověk, že absolutno má též lidskou nedokonalost, omezenost, ubohost i směšnost, ba že může býti i inferiornější než lidský tvor; že člověk jest vlastně více než ono.

Karel Čapek jest vlastně osvoboditel člověka; neosvobodil ho z mystických mráкот žádnou horečnou vzpourou, titanismem, křečí; ani mrazivou, bolestnou a krutou negací; ani spirituální askesí a řeholí; osvobodil ho tiše a jemně, s dobře tlumeným úsměvem ironie, která se neprojevuje hned s počátku, nýbrž až na konec. Jde dále než Anatol France, jenž jest duch sladce ironický, ale též sladce esthetský. Karel Čapek má solidní jádro. Anatol France se dotýká věci

jako způsobná kočka. Karel Čapek bere věci do rukou také slušně, ale bere je do rukou.

Oparvdovým Sionem, který Karel Čapek lidstvu postavil, jest jeho slavná divadelní hra RUR.

Toto dílo sice dosáhlo úspěchu operetního, přes to však není dosud úplně doceněno. Lze na něm ukázat, jak se nám duševní svět Karla Čapka rozroste před očima do úžasných a netušených rozměrů, díváme-li se na ně vážně. Snad je to jediná vada úspěchu Čapkova, že jeho dílo, byť sebe dychtivěji přijímáno, působí svou sensačností tak mocně, že lidem jaksi nezbyvá sil k hlubšímu uvažování o tom, co vlastně tvoří cenu a podstatu jeho díla. Jeho dílo není povrchní, třeba se povrchně přijímá; úspěch jeho jest rozsáhlý a prakticky vákolepý; ale toto dílo by zasluhovalo i hluboký úspěch vnitřní.

V něm je další výklad metafysiky, v něm je lidská teleologie a eschatologie dle ucelené, jednolité a jasné koncepce. Jest to nejen parádní divadelní hra, jest to i slavné osvobozující slovo. Karel Čapek neporazil náboženství a nesesadil božství; ono před ním resignovalo a lidstvo je přijímá v likvidaci. Myšlenka i hra měly sice u nás tenkrát též cenu časovou; ale větší jest její cena věčná.

Pamatujte se na to, jak v předešlé Domin vykládá Heleně historii vynálezu robotů?

Nic není v literatuře sugestivnějšího nad ten Dominův výklad a jeho posmě-

vačným a trochu šibeničním humorem. Neviděl jsem této hry na divadle a také ji na divadle vidět nechci, poněvadž jsem ji několikrát četl a mám z některých míst tak silný a velkolepý dojem, že si myslím, že i nejlepší režie a nejlepší herci by mě připravili o ilusi. Domnívám se, že by diváci, vychovaní v náboženství, měli při tom Dominově výkladu vidět a cítit nejzoufalejší hanbu a útěk všech nebeských bytostí, neboť nikdy v žádném cirkuse nešlehal železný bič krotitelův švižněji, jistěji a účelněji než v této scéně.

"...Ale starý Rossum to mínil doslovně. Víte, chtěl jaksi vědecky sesadit Boha. Byl strašlivý materialista a proto to všechno dělal. Nešlo mu o nic víc, než podat důkaz, že nebylo žádného Pánaboha zapotřebí. Proto si umanol udělat člověka na vlas jako jsme my. Znáte trochu anatomii? - - Mladý Rossum, slečno, to byl nový věk. Věk výroby po věku poznání. Když si okoukl anatomii člověka, viděl hned, že to je příliš složité a že by to dobrý inženýr udělal jednodušeji - - Výroha má být co nejjednodušší a výrobek prakticky nejlepší - -"

Nelze však dobře citovat, neboť je to dokonale zapjato v řetězec, který má svou zákonitost; upozorňuji pouze na to místo, které při pozorném čtení mluví za celé historie.

Námět hry jest utopie, ale tato utopie jest symbolem. Nejedná se o dřívější či pozdější ovládnutí živé hmoty, nýbrž o určení člověkovu místa ve světě

a ve věčnosti. Morálka, vyslovená ob-
razně, zní asi takto: Je-li Bůh, pak
člověk jest víc než Bůh. A to jest prá-
vě objev Karla Čapka. Dle bible pravid-
lad k Adamovi: jako Bůh budete. - Tady
jest však řečeno více.

Srovnají-li se pokusy Bensonův a Bau-
mannův o vyličení posledních dnů lidst-
va za vlády Antikristovy s koncem dru-
hého jednání RUR, jest Čapkovo místrov-
ství nesporné. I ta figurka služky Ná-
ny, která radí k pokání, zvyšuje maje-
stát tohoto vzdoru posledních lidí. Ka-
rel Čapek dal atheismu césarskou důstoj-
nost v pohromě, vytvořil nový obraz hr-
dinství.

Nade vším vládne život.

"...Přírodo, přírodo, život nezahy-
ne! ... Nezahyne! Nezahyne!"

Není to typická česká víra? Nemluvi-
la takhle po staletí česká duše za všech
dob svého utrpení? - Čím dále čteme, tím
jasněji vidíme, že RUR jest české dílo,
že Karel Čapek jest český spisovatel,
že jeho víra jest česká víra, která ved-
la od staletí k dnešku, která se osvobo-
zovala, až se osvobodila a zde promlu-
vila své první svobodné slovo.

A proto není divu, že národ, který
po staletí šel za tímto cílem, když
jej náhle uviděl před sebou a poznal v
ryzosti, kterou mu dalo Čapkovo umění
a Čapkova důslednost, přijal autora s
určitou byt nedokonalou přízní. Bylo
to v souladu s dějinným vývojem národa,
vyrostlo to také z jeho snah a z jeho
víry, byl to lichotivý slib a obraz bu-

doucího českého intelektu ve vyspělé a svrchované sympatické formě. Bylo to přes to překvapení, neboť věci přirozené a vytoužené překvapují nejvíce a nejmileji. To jest jádro úspěchu. Ale je to i moment historický. Je to projev přirozené zákonitosti věcí. Je v tom solidnost a spravedlnost určitého řádu života. Karel Čapek je šťastný kouzelník. Šťastný kouzelník přirozenosti.

+ + +

Karel Čapek je atheista-gentleman. Jako takový jest vyvinut a povznesen nad každé násilí hmotné i duševní a jeho pravou a správnou zbraní jest intelekt. Svým intelektem jako geniální diplomat donucuje Boha ke kapitulaci na milost a nemilost. Ale poněvadž jeho noblesnost staví ho nad Boha, zachází s Bohem benevolentně, vzorně benevolentně, okázale benevolentně; neodsuzuje, nevypovídá, nejustifikuje, ani nekonfiskuje majetek; dává Bohu jakési odstupné, aby mohl až do smrti klidně žít jako kterýkoliv řádný občan, který se nikdy neprovinil tak jako Bůh. Ovšem nečiní to ze slabosti a sentimentality, jak se některým povrchním čtenářům jeho prací zdálo; velikost dává mu právo k šlechtnosti; jest to ohled na lidi; mnoho lidí dosud věří v Boha a Čapek nechce tyto lidi odsoudit či vohnat v desperaci tím, že by jim úplně zničil tuto víru svými virtuosními větami; šetří lidi, nedává ran z milosti, chce, aby příroda a její řád samy vykonaly

své dílo a buď odplavily tyto lidi během let nebo je povlovně změnily a upravily pro vnímání a přijetí přirozeného názoru životního. Z lásky a šetrnosti k lidem, kteří jsou produktem života, jediného a správného pojmu ve věčnosti, šetří Karel Čapek Boha tak jako potravu pro některé lidi, kterým nestačí nebo neslouží strava normální nebo jako pomůcka, jako brejle pro krátkozraké, sluchátko pro nedoslýchavé, psa pro slepé a podobně. Tato jeho laskavá, šetrná a shovívavá moudrost jest filosoficky usměvavá, umělecky jasná, téměř nadlidsky lidská a především hluboce a krásně česká. Česká moudrost spěla k správnému chápání Boha v zorném úhlu jemné komiky a grotesknosti; spěla k osvobození mysli, ale k osvobození cestou humánní a ušlechtilou; existuje-li Bůh či chce-li existovati v českém národě, musí se přizpůsobiti národnímu smyslu pro vzdělanost, jasnost myšlení a svobodu humoru a musí dle toho upravití své nálady, city a vztahy k tomuto národu; nemá-li proto dosti vkusu či inteligence, musí si připamatovati, že sunt certi denique fines a že lidská, ba ani česká tolerance a benevolence není bez mezí; ve skutečnosti patří lidstvu přednost před Bohem; uzná-li lidstvo rovnost, je to koncese, za kterou jíti nelze; podřízenost lze trpěti jen určitým lidem v určitých poměrech, ale s výhradou, že to platí jen pro ně a jen až do odvolání.

Kultura Karla Čapka jest však hlubší a tradičnější než takový právnický

verdikt. Karel Čapek ví, že hypotéza o Bohu nebyla pro lidstvo bez užitku; že víra v zjevení byla prakticky cennější než kterákoliv nejslavnější hypotéza vědecká; že se pomocí víry v Boha lidstvu podařilo přemnoho prací, organizací, objevů; že se tato hypotéza opotřebovala jen velmi pomalu, než bylo možno ji nahradit metodami spolehlivějšími. Vždyť po víře v Boha se člověk vlastně vyšplhal do výše své nynější svobody a nebyl by této dosáhl, kdyby právě starší víra v Boha a novější boj proti Bohu nezbystrily jeho rozum a nezocelily jeho podnikavé dobytelské svaly. Proto mimo tu shora uvedenou gentlemanskou benevolenci chová k Bohu i určitou historickou vděčnost s jinými historickými atributy. Je-li jeho benevolence k Bohu matematická, jest jeho vděčnost k Bohu jiného rázu. Tam je Karel Čapek gentleman, tuto je to muž spíše charmantní, pravý básník a zdravý tvor, který si může dopřát experiment sladkého snění, třeba o věcech neskutečných. Vždyť vlastně všechny tyto vztahy jsou jen experimentální, hypotetické, ale jsou vždy vědomě, střízlivě a matematicky hypotetické a experimentální. Právě mistr, který je si jist, jak sám sebou, tak i správnou hodnotou těchto věcí, může si bez nebezpečí dovolit půvab snění a básnické či citové obrazivosti, ve které se popouští uzda a připouští se pohádka.

Listujeme tak namátkou v Božích Mukách:

"... Je to, jako by se z modliteb řinulo něco beztvarého a hojného. Každé slovo rozevívá se do neurčité hloubky; je to plynulý, nevýslovný obsah, který je rozpíná za hranice smýslu, do neurčitosti a neskutečna. V každé pomlčce modliteb řítí se blízkost věcí znovu na duši, a tu je potřeba zdvojeného úsilí a zvýšené naléhavosti křiku. Opět rozestupují se věci a nabývají mrtvosti; bez konce roní se z nevyčerpatelné mnohosti a plnosti slov podivná atmosféra, jež oblévá věci jako hlubina. Jsou to trýznivé a strašné věci. - - Ale to vše je nehybné, umrtvené, zalité nesmírnou hlubinou; jsou to jen tělíška, uložená v průhledné skleněné kouli, v nepohnuté tiché atmosféře, jež je vězní, v němž hlubinně odevzdání."

Je to mistrovský klinický popis modlitby jako chorobného symptomu, který pozoruje dokonalý, jemný a citlivý odborník; patřilo by to na nejparádnější stránku psychopathologie. A pozorujte, jak umí Karel Čapek tímto popisem čtenáře strhnout!

"...Uznáv vůdce, přeložil's motivy a cíl, vůli a rozhodování do něho; i nezbývá tobě než duše pasivní, kterou cítíš jako utrpení..."

Jemná ironie, řečená se zasmušilou tváří, která jasně ukazuje nebezpečí duševní závislosti a podřaděnosti jakéhokoliv hierarchie a čemukoliv, co jest mimo vlastní svobodnou lidskou bytost.

"Snad by bylo možno zúrodnit pole pouhou modlitbou; ale bylo by to technicky špatné. Snad jsouvnitřné cesty ty

nejkratší a nejprísnejší všech; ale jsou technicky nesprávné..."

A pak na konci povídky /Hora/:

"Mluvil jsem s ním," řekl váhavě. "Nebyl nijak záhadný."

Slavík užasle vzhlédl: "Že nebyl...?"

"Nebyl", opakoval Jevíšek, "vždyť nařikal; straně nařikal na všechno."

"Nebál jste se ho?" ptal se komisař náhle probuzen.

"Nebál. Kdybyste ho jen slyšeli - Ach, jak dobře byste mu mihlo rozumět!"

Je to mnohem dokonalejší než bývalá voltairiánská ironie. Dnes by Karel Čapek tragedii na Golgotě řešil asi prakticky tím, že by tam poslal sanitní auto a dosáhl by tím mnohem více než bezradní, nepraktičtí, neprozíraví a zuřiví nepřátelé Kristovi.

"... Sehe jsi našel a nemůžeš se poznat; a přece je to jediné, co jsi kdy hledal..."

To jest správná tisíciletá filosofická idea, sebe člověk má hledat, i když mu to někdy působí zklamání; neboť on sám je to jediné, co má pro něho cenu, a nikoliv nějaké pomysly ze světa vnějšího či dokonce transcendentního. A když v té povídce /Ztracená cesta/ ten, který byl stížen záchvatem poblouznění, ve kterém se mu zdálo, že spatřil sebe, svou duši, zázračnou jistotu a změnu života, má svému soudruhu o tom vyprávět, tu ironie pomalu stahuje světlo poblouznění, ten člověk zapomíná, nemůže se upamatovat.

"A vůbec nic, docela nic vám z toho nezůstalo?"

"Docela nic; - - -"

Anatol France v té povídce o Pilátovi má v závěrečné pointě mnohem slabší ironický efekt než Karel Čapek zde; a přece oč je Karel Čapek šetrnější, diskretnější a při tom didaktičtější a aktivnější než sladký francouzský esthet!

"Chvílemi," pokračoval chorý, "viděl jsem tak podivné učerění na vodě, že nelze pochopit, odkud přichází. Někdy se zlomí vlna a zaleskne se krásněji než jiné; a jsou i úkazy na nebi, - Stává se to velice zřídka. A tu si myslím: proč by to nemohl být bůh? Snad je právě tím nejprchavějším na světě; snad i jeho skutečnost je náhlé zlomení vlny a záblesk; nepochopitelně, výjimečně se vyskytne a zajde -"

Opět jeden mistrovský odstavec k chorobopisu z psychiatrického oddělení a doklad pro předcházející hodnocení Karla Čapka. Lze v jistých mezích připustit existenci Boží a dát Bohu jistá práva. Tolerantní člověk nemůže ničeho namítat proti tomu, aby se Bůh zabýval čeřením vln a působením barevných odlesků, zvláště když to lidem chorobně snivým ulevuje v jejich utrpení místo léků; a takovou prchavou a výjimečnou existenci na zemi povolí Bohu každý svobodný duch, který není úzkoprsý; vždyť Bůh se tak stává zdrojem poměrně neškodných a laciných

zábav a tím si tedy jaksi zasluhuje, aby byl mezi lidmi strpěn.

"Čekat je těžko, -- tak těžko, že čeho se dočkáte, nemůže být už krásné ani šťastné, ale divné samo sebou a jaksi smutné, bolestné tím vším čekáním -- Nevím ani, jak říci. Každé vykoupení je takové: nikdy to není pravé štěstí."

Je to moudrá, zkušená a přiměřená odpověď na osmero blahoslavenství z evangelia a na učení katolické o vykoupení. Jak ekonomicky umí při tom Karel Čapek užívat slov! Jak se každé to slovo chvěje několikerou energií kultury, zkušenosti, tradice, ironie, soucitu, shovívavosti, odpuštění a celkové jistoty a jednoty! Kolik různých konkrétních i komplementárních dojmů to působí! To jest škola pro spisovatele, dialektiky, filosofy, a to škola umění.

"...Snad vůbec nemám přání. Sám sobě pomoci nemohu... Není v čem. Nikdy mi to nepřišlo na mysl. Zůstaň vše, jak je: den po dni, až do nedohledna..."

Je to vlastní jubilus Karla Čapka; a zde právě ukazuje skromnost a tu, kde by měl a mohl právem jásat, noří se v skromnou zasmušilost. Svě vítězství líčí spíše jako resignaci: "...nepřišel jsi, a já už nespolehám." Ale jak je to didaktické, nevтіíravé! Čtenář z toho po prvé zachytí jen něco a působí to nenápadně a zdlouhavě; klíčí to; to jest správná metoda

výchovy či spíše převýchovy. To je dar a odkaz Karla Čapka bludným a chorým bratřím.

Karel Čapek se jeví jako lékař; zkušený, trpělivý, milosrdný, svědomitý a pevný. Má jistý pohled, jistou ruku, laskavé slovo; věci, které vzbuzují důvěru a úctu, poněvadž pocházejí ze vzácně solidního základu; ale v tom jest i řád železné disciplíny, která umí býti přísně důsledná, nepoddajná a neústupná až k heroismu.

"...Najednou některý praští vším, co má v ruce, stojí, skřípá zuby - a musí přijít do stoupy. Patrně porucha organismu."

To jest ortel, který vyslovuje svobodný lidský duch nade vším, co se příliš povážlivě vymyká jeho řádu, takže právě v zájmu toho řádu jest nutno a spravedливо dáti takový porušený organismus do stoupy. Do této stoupy bylo by nutno uvrhnout i Boha, kdyby byl postižen takovou křečí a chtěl ohrožovat řády lidské vůle, neboť i Bůh jest takový fabrikát, takový robot. Správně ukazuje Karel Čapek, že fabrikace tohoto robota nebyla právě nejšťastnějším a nejrozumnějším či nejbezpečnějším podnikem. Lidé ho chtěli míti jako paní Helena chtěla míti robota s duší.

"Vy jste dobrý! Copak si myslíte, že pánem výroby je ředitel? I toto, pánem výroby je poptávka - -"

Tak to bylo i s Bohem. Byla po něm velká poptávka a proto lidská spekulace a utilitářství podleгло svodu a

vyrobilo ho; pak hrozil přerůstí lidem přes hlavu a nebezpečí bylo naléhavé.

Bude ještě někdy naléhavé? Snad ani dnes lidé nevyklučují tuto možnost, nad níž se lidé Čapkovi vážně zamýšlejí; ale jako duchové svobodní a odhodlaní docházejí k markauřeliánskému heroismu:

"Svléknu kabát šéfa staveb a vylezu na lešení - "

Jest v tom čest starořímská.

+ + +

RUR jest prvním dílem epopeje. Druhým je Továrna na Absolutno.

K této práci přistupuje Karel Čapek s jasným a takřka hravým úsměvem; aspon zevně. Proto staré báji mystické přichází budovat novou báji moderní. Znovu vysvobozuje a povznáší život a čím vážnější úkol má před sebou, tím větší jistota vyžaruje z jeho plánu a z jeho provádění a to tak, že z vysvobození tryská humor, veselý, srdečný a typicky český, počínajíc už tím zabarvením, slovníkem a současnou českou mentalitou. V RUR přemohl Karel Čapek náboženství tím, že ve své fabuli v matematické hypotéze konstruoval výrobu lidí a organického života; vyrazil tím mystickému stvořiteli dílo z rukou. V Továrně na Absolutno ukázal Bohu, že Ho lze také vyrábět továrně a to tak, aby mohl býti racionálněji zužitkován než ve

své mystické formě, která lidstvu není vlastně k ničemu. Ukázal, že lze Boha hypoteticky vyrábět, dosírovat, zdokonalovat, poutat. Ale ukázal i nebezpečnost takových podniků. Není to Bůh, co jest nebezpečno lidem, ale jest to vlastní lidská neopatrnost a nerozvážnost, která si fabrikuje příliš mnoho Boha, více než může zužitkovat. Ale zase tu pomáhá to nejvyšší, co existuje v podstatě a v pravdě: příroda a život. Ty pomáhají absolutno utlouci a lidstvo zachránit, aby mohlo posléze v tichém smíření znovu zasednout k hanáckému zeli s příslušenstvím v záři spanilomyslného humoru básníkovy. Jest to hypotéza proti hypotéze, ale Bůh sám raději ustoupí inkognito, aby ostudě s karburátory byl už konec, poněvadž básník ho donutil k uznání, že hanácké zeli je důležitější.

Karel Čapek paroduje a karikuje Boha způsobem téměř neodolatelným. Ale vždy zůstává korektním gentlemanem, který se vystříhá pohoršení a nerad zarmucuje. Touto didaktickou a uměleckou metodou prokázal osvobození lidstva velmi platné služby. Pokrok - to slovo je zdiskreditováno, poněvadž ten u nás propagovali lidé většinou zlostalí, lidé bez erudice, úzkoprsí, jednostranní a fanatičtí. Svoboda myšlení - i to jest u nás představa zmatená. Karel Čapek vymohl více. Mohl by se přirovnat k majáku; září svou erudicí, svým intelektem, svým uměním. Žádný národ nemá podobného fenomenu,

který by se s ním mohl srovnat ať formálně či obsahově. Karel Čapek jest originál světový a při tom český. Český každým coulem. Člen jiného národa by takové věci nesvedl; měly by mnohé nedostatky a scházela by jim určitá úplnost.

+ + +

Analogický jest jeho svět sensitivní, erotický a běžně lidský čili časný.

Karel Čapek jest umělec asketický, objektivní; nepěstuje modrých květů romantiky a vášně, nýbrž pozoruje vážně, odborně a pro svou lidskou hloubkou zkušenost též soucitně.

Muž a žena - tento poměr jest řešen a dořešen v Lásky hře osudné, kterou napsali Bratři Čapkové. Pak jsou Boží muka a v těch jest Lída, dvojdílný obraz.

Něco jako Søren Kierkegaard, Ale je to vážnější, je to lékařštější, skeptičtější a proto je to traktováno milosrdně - Je to o dívce, která byla svédna a opuštěna; pak se sejde s člověkem, který o všem ví, a přes to není vyloučeno, že by ji mohl milovat. Navštíví ho sama v jeho bytě.

"Lído," zvolal Holub stísněně, "víte snad, že vaše matka - - že už k vám nemohu dobře chodit."

Lída mlčky kývla.

"Kdybyste chtěla opět přijít," řekl tiše.

Do Lídiných očí se nahrnuly slzy lítosti nad sebou samotnou.

"Nezbývá jinak," opakoval Holub.

Lída sklonila hlavu pohybem smutným a spanilým. -

Je z toho vidět, jak Karel Čapek to umí. Vykouzlí takovouhle drobnou scénu, která sama o sobě uchvacuje, a přece co je v ní ledového a kruté, drásavě řezajícího posměchu, jaké je v tom zatracení a jaká je v tom konec konců moudrá lhostejnost a snášenlivost. Nehledí na svět bláznivě; hledí na ženu, na lásku, hřích, soucit, vášně a něhu, na hanbu i neřest jako fyziolog hledí na animální hlen; zajímá ho to; noří se do toho jako vědec a jako esthet. Ale sám si udržuje svou asepsi. Vysvětlí, že všechno živé nelze vyrobit z chrchlu jakéhosi koloidálního rosolu, kterého by ani pes nesežral, jak praví Domin v RUR. Rozebral všecko ústrojí života, citů, vášní a všech věcí nebezpečných a choulostivých, které nezkušené lidi přivádějí k neštěstí a utrpení, ukázal jejich jednoduchou všednost a ubohost, vylámel zmi ji zuby. Je svého druhu asketou, moderním a ironickým. V Krakonošově zahradě, kterou sice psali oba bratři, je tato věda o životě podána jako encyklopedie v malé knížece, která však tvoří více než protiváhu celých polic s mnoha těžkými svazky knih staré i nové filosofie a morálky.

Byl svého času cosi jako enfant terrible, ale záhy pronikla z jeho prací hluboká vážnost k úkolu, kterého se ujal.

Erotismus nikdy se nemohl státi jeho nemocí, poněvadž takový organismus je proti těmto laciným a banálním jeđům imunní. Jeho duch byl příliš potentní, ukázněný a energický. Jeví se to na figurách žen v jeho dílech. Jeho ženy jsou takové, jaké jsou v jeho i ve své absolutní realitě: živé hmoty, někdy půvabného zevnějšku, rozložitelné na línou hmotu s jemnějšími i hrubšími živočišnými šťavami a s animální duší; jsou to pěkné hračky, s nimiž nutno kriticky zacházet, aby se nezvrhly v prostitutky a aby neškodily; lze ženy dělit na prostitutky a na ženy, které prostitutkami ještě nejsou a nestanou se jimi jen tenkrát, zamezí-li se jim to správnou metodou. Ale což je vzácené, nepěstuje misogynství a nekárá přírodu; ženy je lidem potřeba, neboť je třeba matek a dětí, a proto lze připustit i mírný zájem o ní; nesmí se však z mysli pustit její všeobecná i speciální inferiota.

V druhém dějství Loupežníka jest veršovaný dialog Loupežníka s Mimi. Půvab tohoto dialogu spočívá v jeho banálnosti a v této banálnosti jest nahá podoba všeho erotismu. Čapek tu ukázal, že čím je žena hloupější, inferiornější, tím že se zdá žádoucnější. Láska sama jest obskurní a směšná. Mistrně vystihl Čapek grotesknost hořečky probuzené samice:

Mimi: Pusťte mne už domů, mně je tak úzko, chtěla bych být sama.

Loupežník: Kdybych vás držel, já bych nepustil, vy držíte mé ruce spoutané -

Na konec Čapek milosrdně nechá Loupežníka utéci ze hry, když docílil didaktického úspěchu: strhl falešnou masku romantismu a osvobodil reálné světlo pravdy. Nezatrácuje ženy, lásku, romantičnost ato, čemu se říká touha, jen seznamuje lidi s pravými hodnotami. Důsledky jsou pro někoho drsné: i matka, sestra, dcera jsou jen ženy, ale Čapek nedělá koncesí. Od začátku jeho prací každá žena jest jen ženou a co jest žena, to ukázal jasně a mistrně. V Krakonošově zahradě, v Božích mukách, v RUR, ve Věco Makropulos, ve hře Ze života hmyzu žena za všech příležitostí jest ženou a v jejích představitelkách není niterného rozdílu.

+ + +

Tak vidí a ukazuje i člověka vůbec; opravdově a shovívavě; shovívavost je nutná, poněvadž život jest vývoj, ve kterém některé věci předbíhají, jiné se opožďují a tím vznikají rozdíly, které působí groteskně. Vztahy altruistické se vyjadřují bez přecitlivělé sentimentality.

"Kvíčala se nuceně usmíval. Bylo mu těžko v horkém pokoji, kde slabě a fádně cítil pach obkladů, moče, čaje a vajec. Dojíkala ho neholená bra-

da Matysova i jeho zjasněné oči; li-
toval, že zapomněl přinést studený
pomeranč nebo vlhkou kytičku, aby ji
nechal na nočním stolku mezi zmačkaný-
mi kapesníky, zbytky jídla a nečtenými
knihami. Vcelku ho přemáhala mdlá oš-
klivost. Pokusil se zahlučet; vypra-
voval nějaké novinky a mrzel se na
svůj cizí, jakoby něčím povlečený hlas;
cítil na sebe upřeny oči nemocného, po-
zorné a přece vzdálené; i spolkl své
novinky a toužil uniknout..."

Pod touto zasmušilostí se však zje-
vuje srdce, ochotně toužící po tom,
aby mohlo lidem pomáhat v případě po-
třeby dle všech možností:

"Jak cizí je tento spící svět, jenž
nemluví! Jenž nevykřikne bolestí! Jenž
nezavolá o spásu! Kdyby se nyní zvedl
nejtější nářek, zda by se o něj re-
opřel jako o sloup, zda by se he neza-
chytil jako světla rozsvíceného ve
tmě!"

Svět Čapkův není pro lidi tak bez-
útěšný a zoufalý, jak se zdává a říká-
vá. Jest v něm altruistická pomoc, ctí
se v něm příroda, věří se v něm v ži-
vot jako v moc a hodnotu absolutní;
lidem se v něm odpouštějí, přehlíže-
jí a zapomínají jejich zlé, ubohé a
škodlivé vlastnosti a činy, přechází
se přes ně s humorem, dopřává se jim,
pokud lze, ukájení jejich malých pot-
řeb s určitou blahosklonností, s níž
Čapek ty jejich drobné potřeby povzná-
ší a staví do ušlechtilějšího světla.
Vede lidi střední cestou dobra k reál-

ní soudržnoszi, spolupráci a pokoji, když byl před tím zahnal či naučil zahánět příšery, které otravovaly duši a tím ničily tělo. Působí svou sugescí na lidi, aby si odvykali všelike ne-mírnosti a přílišnosti, aby stavěli na základech zlatého rozumu a praktické účelnosti. Umí tyto věci glorifikovati až i s jakousi vřelostí a jímavostí.

Karel Čapek jest veliký a praktický učitel; i v tom jest český typ povahy, která právě důslednou věrností tomuto typu dosáhla významu internacionálního. Vzpomeňme si na Labyrint světa od Jana Amose Komenského a na učitelskou činnost Komenského; a srovnajme labyrint takových prací jako RUR a Továrna na Absolutno s tím praktickým, didaktickým výsledkem jak těchto prací tak i pozdějších vzdělávatelských statí Čapkových. Karel Čapek dnes reprezentuje vrchol a definitivní vývojovou zralost české státní kultury a tradice všeho novověkého českého snažení.

Učí názorně, jak pracovati, mysliti, cítiti; učí, jak viděti; takřka od začátku. Zbavuje lidské oči zákalu a mlhy. Ve svých rozkošných Listech Italských a Anglických demonstruje věci neživé a třebas tyto věci jsou drobné proti jeho velkolepým fabulím i proti jeho portrétům animální duše, přece i na nich méně až graciosně demonstruje platnost téže doktriny filosofické či životní. Demaskováním a přehodnocením konkrétních věcí z

hmoty neživé nebývají lidské mysli tak nepříjemně otřásány, jako podobnými demonstracemi s tak zvanými věcmi transcendentálními a spirituálními. Co se lidem, držícím se zastaralých hypotéz, může zdát nesnesitelné v dřívějších knihách Karla Čapka, to milerádi přijmou a příjemně snesou v těchto listech. S věcmi lze si hrát, zvláště když jich Karel Čapek nerozbíjí, ale mile a usměvavě si je prohlíží. Je to vhodná četba buď pro ty, kteří ještě nejsou zralí k zasvěcení v Čapkův názor o metafyzice, nebo pro ty, které třebaš takové velké Čapkovy myty rozrušily a kteří potřebují jakéhosi zotavení v něčem, co se jim nezdá tak hrozné. Jeho zábavnost v těchto věcech zdá se přijatelná i lidem, kteří by jinak vzdorovali jeho duchu co nejzavrtzeleji. Jeho zábavnost v těchto graciesních věcech jest jistým moudrým svodem, vzácnou misionářskou výzbrojí, která získává srdce odpůrců a učí je poznávati lepší věci a věřiti v ně, aniž si to s počátku uvědomují.

V čemž jest právě vrchol české humanity, která nesnese násilí.

+ + +

Karel Čapek jest syn svého národa. Jako filosof, umělec a pravý svobodný člověk zná ovšem svůj vztah k němu a ví, co jest a jaká má být láska k národu. Zná národ právě tak jako člověka, vidí ho i vidí do něho, neklame

se, nedělá si ilusí a ničeho nepřehlíží. Národ je takový, jaký jest a Čapkův poměr k němu je takový, jaký důsledně a správně musí býti. Pravdivý, bez sentimentality, romantismu a ilusí. Karel Čapek věří v život. Vidí, vážně se usmívá a odpouští. Neteskní ani nehoří. Chce žít v střízlivém denním světle.

Život tvoří spojitost lidí a Karel Čapek věří v život a proto považuje za svoji povinnost podporovat život a pomáhat mu. Proto podporuje národ a pomáhá mu nejen svými díly uměleckými, ale kdykoliv, když se vyskytne potřeba rychlé pomoci, rychlé rady. Vystoupí statečně a promlouvá otevřeně slovo proti těm, kdož nebezpečně porušují pravdu. Každé jeho slovo sedí. Chrání autoritu; reklamuje vděčnost a úctu národa pro lidi, které vzpurní roboti chtějí odstraniti; vyslovuje ortel nad nebezpečnými roboty, kteří mají býti hozeni do stoupy; dává národu lekce o mravnosti, slušnosti, poctivosti; usazuje opovážlivé a vše-
tečné; potírá fantasie; dává tápajícím návody, jak by se měly užitečně uplatniti ve službách národnímu celku. Jeho slova jsou klidná, věčná, vtipná. Jako loyální občan konal a koná své povinnosti vzorně.

+ + +

Karel Čapek vyrostl v jedinečný zjev, který dosud nelze změřit, zvážit a ocenit, a všechny jeho úspěchy

jsou odměnou jen částečnou a náznakovou. Má své přísné linie a jeho pravdivost může vzbuzovat chladnou, až mrazivou úctu. Karel Čapek jest však člověk, tvor ze živé hmoty, a sám cítí potřebu býti jím a jeviti se jím. Nechce se vzdalovat od tvorstva, od živé hmoty.

"V Anglii bych chtěl býti krávou nebo dítětem..." praví v Anglických listech.

U nás, v Čechách, ve svém domově hledal ve styku s přírodou ukojení své potřeby družnosti. Objevil a ukázal nám tvářnost semen, rašících lístků, proklubávajících se rostlinek. Ale potřeboval vyšší organismus živé hmoty. V rozkošném ilustrovaném feuilletonu o své nedávno získané čubce Mindě vypravuje o svém novém životním údělu. Je to jakási metafora. Lída, Mimi, Helena a ty ostatní ženské postavy jeho prací a nyní konkrétní, fysická Minda. Je to krásně lidské a tak přirozeně pokorné a upřímné, bez pathosu, bez pokrytectví. Vždyť člověk jest bratrem zvířete. Učili tomu již staří mystikové indiští. Ale dnešek má místo mystiky realitu; místo metempsychosy má vývoj živé hmoty. Výše organisovaná živá hmota ukazuje laskavé přátelství k níže organisované živé hmotě. Noblesse oblige

Život a dílo Karla Čapka vyvrací legendu o něvděčné vlasti. Ukazuje, jak se má pracovat a že správná práce musí dosáhnout cíle i tenkrát, když je opravdovým uměním. Rozmach V., 1927

Karel Čapek

List Jaroslavu Durychovi

Milý pane doktore,

když jsem četl Váš "Svět Karla Čapka" v Rozmachu, cítil jsem především pochopitelný stud člověka, který je tak chválen, že neví kudy kam; ale zároveň - což je podivnější - zvedal se ve mně jakýsi odpor k autorovi, kterého jste tak štědře okrášlil svým uznáním. Zdálo se mi chvílemi, že to ani není člověk, ale jakýsi studený a pyšný čert, jehož kejkům se sice podivujete, ale zároveň se jich právem štítíte. Měl jsem pocit, že kdyby takový autor u nás byl, patrně bych ho i já nenáviděl jako ducha frivolního a zkaženého pýchou; byla to docela bezděčná reakce, a tož mi nemějte za zlé, že jsem v zrcadle, které jste mi nastavil, nemohl sebe sama poznat. Ano, chtěl bych se bránit; mohu to učinit bez rozpaků, protože se při tom chráním proti chválám nejokázalejším. Bráním se proti tomu, co jste psal o mém poměru k věcem náboženským a k bohu; jsou to pro mne otázky tak vážné, že Vás prosím, abyste neodmítl mne vyslechnout.

Vymítaje to hořké, co jste mi půdával, vím, že jsem rozsypal po zemi

všedhny sladkosti, kterými mne zahr-
nulo Vaše uznání; byla to chvála bás-
níkova, ale já nevděčník se rvu o ně-
co méně vzácného a mně dražšího: o dů-
věru člověka.

+ + +

Promiňte, že musím místy přímo od-
porovat Vašemu výkladu. Na příklad
píšete a citujete:

"Se stanoviska této morálky lze
připustit i zázraky hygienicky a so-
ciálně výhodné:

"Zázraky, ano," mluvil Holeček;
"zachránit někoho, uzdravit choré a
především vzkřísit ty, kdo zemřeli
mládi - "

Zamítá však zjevy, které se touto
užitečností prokázati nemohou."

Jenže, milý pane doktore, právě s
tímto utilitárním názorem autor na
tomtéž místě polemisoval ústavy druhé-
ho mluvčího, jenž - máje **poslední**
slovo - mluvil za autora:

"Ach, v tom ohavném mechanismu je-
diné bylo by vpravdě přirozené: zázrak.
Jediné odpovídalo by člověku nejhlou-
běji - i kdyby to k ničemu a pro nic
nebylo! Kdyby se věci děly tak, jak
je přirozeno naší duši, dály by se
zázraky."

Což podle mínění autorova znamená,
že nad kauzálním a mechanickým řádem
přírody je řád duše se svou žízni po
zázracích a se svou skutečnou, nábo-
ženskou možností zažít je. Jediný ne-

sporný důkaz jsoucnosti boží pro lidi, kterým není dána sladká a silná milost víry, je zázrak. Je to důkaz Šavlův. A tuto cestu hledal autor ve svých "Božích mukách".

+ + +

Druhý klíč k autorově náboženské otázce najdete na poslední straně týchž "Božích muk":

"Hleď, bože, šeptal Brož, pohlíže-
je k nebi, nebudu ti už déle tajit:
čekal jsem na tvou pomoc, na zázračné
vysvobození; že stane se veliká udá-
lost, náhlé světlo ve skulinách, a za
prudkách úderů do dveří přikáže silný
hlas: Lazare, vstaň! Tolik let čekal
jsem silný hlas vítěze; nepřišel jsi,
a já už nespolehám."

Ale čekám-li ještě, tedy je to na
pomoc a vysvobození. Na nějaký hlas,
který mne zavolá z mého vězení. Snad
není silný, ale tak slabý, že musím
jej podepřít vlastní hlasem. Snad
není to hlas poroučející, ale prosící:
Lazare, vstaň, abys nám pomohl!...
Snad čekal's otřes světa: slyš tiché,
prosebné zavolání. Snad den, ježž če-
káš, nepřijde ani jako svátek; jen
všední den, pondělí života, nový den."

To je druhá experimentální cesta
milosti: naslouchat nejpokornějším a
slabým hlasům, které se tě dovolávají.
Nečekat, že se ti bůh zjeví v záři
blesků a slávě nebeské, nýbrž v podo-
bě člověka, naněmž není vzezření ani
krásy, nejposlednějšího z mužů, muže

bolesti; anebo v podobě úkolů, ke kterým jsi volán, abys pomohl, jako pomáháš padlému koni; v podobě tichých pobídek a sympatií, které tě vyrvou z tvé samoty; v podobě nepatrných a nesčetných darů, které svět zašlapává a které máš vyzvednout z prachu a očistit; věru, že v nesčíslných podobách, které zažiješ jako součinnost a pomoc, důvěru a náklonnost, soucit a potěšení. Je to trpělivá páračka, a tady ti **nepomůže** žádné velké přemýšlování ani velkorysost; jde od věci k věci a naslouchej, k čemu tě vybízejí. Tuto druhou cestu hledal autor v celé řadě knížek, v li-
dech i ve věcech. Proto se mu bůh zjevil v Krakatitu v podobě dědečka, který nehřímá, nýbrž těší; proto se v RUR zjevil v podobě lásky; proto se mu stále zjevuje v podobě resignace, trpělivosti a experimentace; anebo ve vzácných a krásných záblescích vody, neboť "i mezi lidmi se přihodí takové zčeření nebo záblesk". - To není celá víra ani celá theologie; ale je to cesta, i řekněte, je-li bludná nebo zpupná.

+ + +

A tady právě jsou věci, kterými jste mi /strašlivě mne při tom chvále/ křivdil. Píšete:

"Karel Čapek ukázal, že absolutno tváří v tvář člověku jest právě tak vývojové, relativní a groteskní jako člověk, že absolutno má též lidskou nedokonalost, omezenost, ubohost isměšnost,

ba že může být i inferiornější než lidský tvor; že člověk je vlastně více než ono."

"Karel Čapek neporazil náboženství a nesešadil božství; ono před ním resignovalo a lidstvo je přijímá v likvidaci."

"Morálka RUR zní asi takto: Je-li Bůh, pak člověk jest víc než Bůh. A to jest právě objev Karla Čapka. Dle bible pravil had Adamovi: jako Bůh budete. Tady jest však řečeno více."

"Karel Čapek jest atheista-gentleman. Svým intelektem jako diplomat donucuje Boha ke kapitulaci na milost a nemilost. Ale poněvadž jeho noblesnost staví ho nad Boha, zachází s Bohem benevolentně, okázale benevolentně; dává Bohu jakési odstupné, aby mohl až do smrti klidně žít... Z lásky a šetrnosti k lidem šetří Boha tak jako potravu pro některé lidi, kterým nestačí nebo neslouží strava normální, nebo jako pomůcku, jako brejle pro krátkozraké, sluchátko pro nedoslýchavé, psa pro slepé a podobně. - Ve skutečnosti patří lidstvu přednost před Bohem."

"Lze v jistých mezích připustiti existenci Boží a dát Bohu jistá práva. Bůh se stává zdrojem poměrně neškodných a laciných zábav a tím si tedy jaksi zasluhuje, aby byl mezi lidmi strpěn."

"Bůh sám /v "Továrně na absolutno"/ raději ustoupí inkognito, poněvadž básník ho donutil k uznání, že hanácké želí je důležitější."

Milý doktore Durychu, jak nelidský by byl autor, který by tyto věci takto

dokazoval! Jakého těžkého hříchu pýchy by se dopouštěl! A jak by byl hoden Vaší nenávisti! Avšak hleďme, nešlo by to vzít jeho knížky za docela jiný konec?

+ + +

Ano, za docela jiný a kratší konec; za velmi prostý, velmi praktický a také velmi ohmataný koec. Mám-li to říci v termínech náboženství, tedy je to víra, že sloužíš-li člověku, sloužíš bohu. A že všechno, co vede lidské věci k dobrému, je napomáhání a spolupráce při božím provozu světa. Tady nám nepomůže víra, že v bohu je vše dokonalé, nýbrž bolest a zkušenost, že na lidské zemi je všechno tuze těžké, nevykoupené a nedokonalé. Ani bůh se nezjevuje člověku ve své dokonalosti, nýbrž jako někdo, kdo se k tobě osobně obrací o přispění: proboha, člověče, dej cibuličku almužnou, abych i já netrpěl hladem člověkovým; narovněj tohle a smiř onohle, aby tu nebylo tolik vzteku a protivenství; já ti neporoučím hlasem hromu, ale prosím tě hlasy lidskými, hlasy chraptivými i tenouninkými, podrážděnými i beznadějnými, kterým můžeš rozumět. - Tuhle primitivní morálku může kázat kdokoliv, aniž by se při tom dovolával zrovna pána boha; ale jak, řekněte, jakým slovem má pak člověk pojmenovat tu trýtnivou a závaznou lásku, která ho vleče k lidem? Snad nikomu neublížíš, nazveš-li ji

hlasem božím v člověku; je něžný i drsný, bručivý, dětinský nebo bouřlivý, neboť je srostlý s člověkem a vydírá se z jeho hrtanu a úst a vousů; ale pokud tě má k čemu vybízet a pokud ti stačí rozum, abys to pochopil, tak máš čemu sloužit a proč být živ ve znamení náboženské důvěry. Snad skutečně ten hlas, jak jej slyšíš, je "vývojový, relativní a groteskní jako člověk", snad "má lidskou nedokonalost, omezenost, ubohost i směšnost"; neboť mluví z nás a mezi námi. Ale ať je tento ustavičný pokus víry nedostatečný nebo vulgární - a za takový jej s výše své absolutní víry můžete zajisté považovat -, není cynický ani vlašně benevolentní, ba ani pohodlný, aniž jednou pro vždycky hotový; není pro mne, doktore Durychu, ještě uzavřen.

x x x

Jinak ovšem vím, že je obyčejně marno přesvědčovat o sobě lidi jinak smýšlející- Jak pak se máme dorozumět nějakým článkem, když se spolu nedorozumíme celými knížkami?

Rozmach V., 1927.

Jaroslav Durych

Český pomník /Dobrý voják Švejk/

Objevení německého překladu knihy Jaroslava Haška "Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války" probudilo český smysl pro spravedlnost, aby korunovala svým uznáním dílo, které není jen zrcadlem českého člověka v jeho vývojovém tvaru před válkou a za války, ale nejznamenitějším pomníkem českého lidu a všech jeho snah. Ukázalo se, že to je dílo, které získalo za hranicemi slávu nejen samo sobě, ale dobylo sympatií i českému národu. Teprve z tohoto díla může a musí cizina zvěděti, co to český národ jest, jaká je jeho podstata, celá bytost, jeho hodnostní pořadí a po případě i prvenství mezi národy.

V 8. sešitě IX. ročníku "Cesty" ve článku J. O! Novotného "Rehabilitace Jaroslava Haška" jsou shrnuty nejdůležitější komentáře cizích kritiků, vesměs oplývající obdivem a uznáním, z něhož je vidět, že německý překlad této knihy přišel však a vhod nejen Němcům, ale i jiným kulturním národům a že zemřelý český spisovatel přinesl slovo osvo-
bozující i těmto národům. "Osudy dobrého vojáka Švejka" jsou tedy českým apoštolským dílem pro celý svět. Atmo-

sféra ve světě stala se příznivou tomu, aby se nyní toto dílo ujalo a šířilo po světě, aby sklízelo sympatie a slávu. Ale není to jen nahodilá proměnlivá atmosféra; zajistí jsou to kvality díla, které mu daly zazářit jako pokladu z hlubin.

Ignaz Wrobel prohlásil prý ve Weltbühne, že kdyby Hašek býval psal anglicky, byl by se stal světovou celebritou: "Ne pouze, že by mu miliony automaticky rozuměly, nýbrž poněvadž miliony cítí v týchž formách jako on. City Švejkovy jsou universálně komické."

Komika sama jest věc, která pracuje nejen bez příkras, ale proti příkrasám; strhává je a zdůrazňuje holou, strážlivou pravdu. Toto dílo je komikou téměř přeplněno a proto je v něm tolik pravdy, že je to takřka holá pravda, poněvadž pro nic jiného tu už místa téměř nezbylo. Jaroslav Hašek byl upřímný, ať už byl k upřímnosti strhován vývojem své práce, která mohla pramenit a bujetí jen z nezlomné upřímnosti, či ať to bylo jeho vrozené založení. Proto jeho voják Švejk je historický dokument, který pozdější generace poučí více než celé police kulturně historických svazků. Voják Švejk - to je holá trest i pravá a dokonale věrná podoba českého lidu.

Za její přednost se jaksi obecně považovala právě ta její universální komičnost. Nelze upříti, že nároky, jaké Jaroslav Hašek klade na bránice svých čtenářů, jsou značné. Snad každý musí zápasiti se smíchem při čtení této kni-

hy. Vypravuje-li Hašek nějakou příhodu či mluví-li sám ze sebe či nechá-li mluvit jinou osobu než Švejka, tu každý čeká na to, co řekne Švejk, a to ani ne tak na jeho vlastní úsudek o té věci jako na příklad z jeho zkušenosti. Mnohdy čtenář, když přijde k Švejkovým slovům: to bylo jako když - -, už se nemůže udržet a směje se už napřed tomu, co přijde, ač to ještě nečetl. Ale právě tato prudká fyziologická dráždivost Haškova humoru, která jeho dobrého vojáka Švejka učinila tak populárním, je do jisté a značné míry na závadu tomu, aby část čtenářů mohla pochopit i ten hlubší smysl či spíše ten hlavní a jediný smysl této knihy. Neboť tato kniha není jen dílem zábavným a humoristickým. Humor Haškův tryskal z jeho světového názoru, z jeho intelektu a z citových zkušeností; musil se k němu probíjet jako k vítězství a osvobození. A o tento boj a o toto osvobození se jedná. Čtenáři, kteří se unavili smíchem, pozbývají vnímavosti pro vážnou stránku věci.

Správné slovo razil Willy Haas pro Švejka: "Sancho Pansa bez dona Quijota." A týž píše mimo jiné: "Snad ještě nikdy nebylo s tak děsivou ostroty vyjádřeno tajemství pojmů lid... To mohl namalovat jenom Slovan... Musil jsem při této knize stále myslet na postavu z Tolstého, na generála Kutuzova: těžkopádný, líný, opilý, tvrdokutý a hned zas žvatlavý, nahluchlý, s pomalým, stále váhavým poznáním,

s duševními pochody, které se pro náš zrak vůbec ani s místa nehýbají, ale s veškerou nepřehlednou duševní silou "lidu" v tom svém obrovském, tlustém těle; a proto na konec přirozený vítěz nad intelektuálně geniálním individuem Napoleonem, který je zatížen kletbou za to, že chtěl začít nový svět silou svého individua. Švejk je jakýsi humoristický protějšek Kutuzovův. I on se sráží se světem individuí, i o něm se zdá, že je stále přechozen /?/ a poražen. Jeho celý život je šarvátka, při ústupu s nejkomičtějšími epizodami. Ale cítíte již: Švejk má silnější dech."

Willy Haas výtečně vystihl nejen přirozenost, ale i duševní směr českého lidu, třebaš tuto charakteristiku vztahuje i na Slovanů vůbec. Nikoliv Don Quijote, ani Sancho Pansa s Donem Quijotem, ale Sancho Pansa sám, bez Dona Quijota jest pravým a přirozeným produktem české rasy. Don Quijote se nerodí z českého lidu; jeho zdravá sanchopansovská přirozenost nemá v sobě podmínek pro podobné degenerativní typy jako jich Slovanstvo nemělo pro nějakého svého Napoleona nebo Tamerlana. Jen Slované jsou tak praví a přirození a z těch zase jen Čechové majív svého dobrého vojáka Švejka.

A všimněme si dále v článku J.O. Novotného, co Švédové našli v této knize:

"...Ve vší své groteskní veselosti a svém poněkud hrubozrném humoru je

tento epos jímavou hymnou na českého vojáka pod rakouskými válečnými orly; tento tlustý a dobrácký Švejk není vlastně ničím jiným než českým bratrem neznámého vojína, který leží pod Vítěznou branou v Paříži. Pode všemi taškářinami slyšíme zřetelně tóny Hej Slované..., známé české národní písně - ale ten, jenž ji zpívá, není jenom vlastencem, nýbrž i světoobčanem." A J.O. Novotný charakterizuje Švejka takto: "Švejk" je opravdu nejdokonalším výrazem a typem českého pasivního odporu proti válce a houževnatého zápasu na život a na smrt, který se rázem po vyhlášení války rozvinul mezi českým lidem a rakouskou vládou... Proti šťastlivcům, kterým se podařilo přeběhnout k nepříteli, množil se v zázemí jednak počet "ulejváků", kteří před pochybnou ctí bojovati za císaře dávali přednost nejistému životu v nepřístupných lesích, formující tak zv. "zelené kádry", jednak vzrůstal a šířil se typ, pro který marně bychom hledali přílehavějšího a výstižnějšího jména, než mu dal lid právě dle hrdiny Haškova eposu - "Švejk". Neboť tento pražský prodavač, či po pravdě řečeno, pražský zloděj psů Josef Švejk zosobňuje ve své směšné, přitloustlé postavě rheumatického šibala, všechno organizované ulejvictví svého národa... Švejk jest úředně ověřený blb, ale je do té míry hloupý, že - paradoxně pověděno - stává se chytrým. "Osudy dobrého vojáka Švejka" jsou knihou

specificky českou... Její českost vyvěrá z pratyypické českosti hlavní postavy, která byla vytvořena s jedinečným talentem a uměním z nejzákladnějších vlastností a složek malého českého člověka..."

Uvedené posudky mohou samy o sobě stačiti. Jsou důležitý jako kritérium pro stav lidstva u nás i za hranicemi. I v cizině se osvobodily tytéž proudy jako u nás a nastala potřeba jíti k těm zdrojům, kterými se napájí život u nás. Jako by válka byla rozhraním dvou věků; středověk se prodlužuje až do světové války a teprve světová válka ukončuje středověk a otvírá lidstvu věk nový, věk svobody a demokracie. Zanikají staleté říše a tradice, orientace lidstva se od základů mění, člověk se zbavuje jha i všech sugescí, odvrhuje fikce a buduje nové konkrétní řády na holé a drsné skutečnosti. Nová doba nemá už místa pro výstřelky ducha leda ve svém humoru. To, co stará doba považovala za svou chloubu, stává se již jen komickou dekorací historických vzpomínek. Proti násilí jednotlivců se vzpříčila síla lidu, o kterou si i nejhouževnatější uchvatitel rozbije hlavu. Tato síla lidu se drží země, hmoty, smyslu a reality; nedá se již másti výmluvností a estetstvím.

To jest vážná stránka této knihy Haškovy. Ve chvílích, kdy čtenáři popřává dech od smíchu, mluví vážně a didakticky do duše:

"Přípravy k usmrcování děly se vždy jménem božím či vůbec nějaké domnělé vyšší bytosti, kterou si lidstvo vymyslelo a stvořilo ve své obraznosti - - Nic se nezměnilo od té doby, kdy loupežník Vojtěch, kterému přezdili "svatý", účinkoval s mečem v jedné a křížem v druhé ruce při vraždění a vyhubení pobaltických Slovanů - - Lidé šli v celé Evropě na jatka jako dobytek, kam je vedli vedle řezníků-císařů, králů a jiných potentátů a vojévůdců kněží všech vyznání, žehnajíce jim a dávajíce jim falešně přísahat, že na zemi, ve vzduchu, na moři atd. ..."

Proti zastaralé sugesci hesla *dulce et decorum est pro patria mori*:

"...A jeden mrtvej, kterej ležel na dekungu, nohama dolů, kerýmu při vorříkungu šrapák utrl púl hlavy, jakoby ji seříz, ten se v tom posledním okamžiku tak podělal, že to z jeho kalhot teklo přes bagančata dolů do dekungů i s krví. A ta jeho púlka lebky i s mozkiem ležela zrovna pod tím. Vo tom člověk ani neví, jak se mu to stane."

Tím je obratně vysvětleno, jak lidé, kteří umírají v boji, sami jsou hodni toho, aby si do svých vlastních lebek nadělali; jest to soud nad válkou, vojenstvím a tak zvanou vojenskou věrností až do smrti; řečeno poněkud drasticky, ale velmi názorně a působivě; pro dílo míru, pro sbratření

národů a odzbrojení vykoná taková kniha více než všecka díla, poctěna dosud Nobelovou cenou. Je tím poučnější než fakt, že si tato kniha našla cestu do srdce Němců.

Kniha ta jest oslavou české houževnatosti a tvrdošíjnosti v ulejšiváctví:

"...Potom na chodbě řekl k tomu hlavnímu muži vrchní štábní lékař: Pane kolěgo, mohu vás ubezpečit, že je to všechno marné. Z těch lumpů by ani Radecký ani ten váš princ Eugen Savojský nevychovali vojáky. Mluvit k nim andělsky nebo ďábelsky to je všechno jedno. Je to banda."

Tato slova, která zní jako proroctví do budoucna, jsou vlastně čestným vysvědčením celému národu, který je hrdě uspokojen tímto verdiktem. Národ je v tomto smyslu hrdinou své důslednosti a s pýchou si na ní zakládá:

"Na vojně," odpověděl Švejk slavnostně a hrdě, "byl jsem pány vojenskými lékaři úředně uznán za notorického blba."

A ústy tohoto reka Haškova románu se vlastně celý národ brání proti nebezpečí, že by mu snad toto privilegium mohlo být odňato:

"Já, pánové," hájil se Švejk, "nejsem žádný simulant, já jsem opravdovej blbec."

Starožitná pokora se tu stává rouchem spíše opatrnosti hadí než prostosti holubičí, ale přece jen toto doznání, není-li zcela upřímné, jest tvrdošíjně hrdé a trvale platné. Národ jím určuje své cesty a prezentuje se

tím titulem jako nosič míru a pokoje, jako tajný nepřítel všech nerovností a služebností, jako nejzralejší demokracie, která může sloužit za příklad celému světu.

Válka způsobila výbuch podkopů pod dynastiemi, stavy a řády. Vykonala své dílo i v rozvratu dřívější moci náboženské. I zde humor vytáhl proti staré víře. Okázalým trumfem jest tato věta z rozmluvy dobrého vojáka Švejka s opilým feldkurátem:

"Pak se stal, pane feldkurát, velkej omyl," ozval se Švejk, "já jsem totiž bez vyznání. Já už mám takovou smůlu."

V té pointě" já už mám takovou smůlu" je nejen trumf, ale i triumf satiry.

A Hašek umí s vtipem nové sugesce osvětlovat staré sugesce komickým světlem:

"...A František Šáleský díval se tázavě s obrazu na Švejka. S druhé strany, s jiného obrazu, díval se na Švejka vyjeveně nějaký mučedník, který měl právě v zadnici zuby od pily, jíž ho nějakí neznámí římsští žldnéři pilovali. Na tváři mučedníka při tom nebylo znát žádného utrpení a též žádné radosti a mučednické záře. Tvářil se jen vyjeveně, jako by chtěl říct: "Jak pak jsem k tomuhle vlastně přišel, co pak to, pánové, se mnou děláte?..."

Nebo na jiném místě:

"Andílkové mají v zadnici vrtuli od aeroplánu, aby se tolik nenadřeli se svými křídly."

Opilého feldkuráta Katze nechává mluvit k hosti:

"Řekni, že nevěříš v pána boha, a to ti jinak nenaleju."

Jě dosti opatrný, že v těchto věcech méně mluví sám a nechává jednati osoby, aby náboženství se karikovalo slovy a skutky svého zástupce a vykonavatele, feldkuráta Katze:

"...Vida v ruce Švejkově lahvičku s "posvěceným" olejem, zachmuřil se: "Nejlepší uděláme, Švejku, když tím olejem mně a šobě namažete boty."

"Zkusím s tím namažat taky zámek," dodal Švejk, "strašně vrže, když v noci jdete domů."

Tak skončilo poslední pomazání, ke kterému nedošlo.

Haškův humor vítězí nade vším, s čím se setkává, zvláště jsou-li to vážné překážky. Ukazuje takřka parádně, jak zmizelo a rozplynulo se náboženství takřka samo ođ sebe; není mu třeba, aby se proti němu stavěl, aby je vyháněl; ono zmizelo, nikdo neví kam. Hašek nebyl jeho hlídačem, právě tak jako jím nebyl Švejk. Konstatoval s humorem, že zmizelo a pan feldkurát sám nevěděl jak a kām.

Pravdu má J.O. Novotný, když praví, že "Osudy dobrého vojáka Švejka" jsou knihou specificky českou, jež byla vytvořena s jedinečným talentem a uměním z nejzákladnějších vlastností a

složek malého českého člověka. Vizme jednu takovou ukázkou:

"...Holky byly setsakra fešandy, takový lejtkatý a prdelatý, stehnatý a vokatý, a jak se na ně ti maďarští pacholci mačkali, bylo vidět, že ty holky mají plný, tvrdý prsa jako pľlmíče a že jim to dělá moc dobře a že se vyznají v tlačenici."

Přirozená pudová vnímavost pro reální zážitky jest tu ve své specifické českosti podána s radostnou úplností. Ale bylo by třeba uvést ještě mnoho citátů z líčení prostředí tohoto malého českého člověka z pražské periferie, jichž je v knize nadbytek a která ukazují sympatie autorovy k těm drobným pasákům a zlodějům nejen proto, že jsou pronásledováni zákonem, ale pro vlastní půvab a specifické vlastnosti jejich řemesla. Miluje pasáky pro jejich pasáctví, zloděje pro jejich zlodějství a touto svou láskou takřka očišťuje a pozdvihuje tyto věci, smiřuje s nimi a vyrovnává je s jinými řemesly a živnostmi, jež dřívější řád společenský kladl výše. A v tom je též nemalý význam a hodnota Jaroslava Haška.

Nelze mnoho dodat k tomu, jak zhodnotila cizina a v poslední době i česká kritika tuto Haškovu knihu. Je to dokument, který vyniká nejvzácnější reálností ze všech knih na světě. Je to ztělesnění národa a pomník národa. Ukazuje se jím, jaký národ byl a jakým bude. Je to osvobozující a osvoboditelské dílo, jehož účinky budou trvati ještě dlouho a

lze připustiti, že budou trvalé. Národ se bude v něm viděti jako v zrcadle, půjde kolem něho, bude se z něho učit a podle něho hodnotit vše, s čím se setkává, zvláště všecky povinnosti, zvláště ty ukládané či nakládáné. Bude v něm viděti své pravé, přirozené a příznivé nivesu, svou oslavu a čest. Vychovatelská jeho cena je nedozírná.

Ve filmu "Pat a Patachon jako miliónáři" vidíme v posledním obraze kovový pomník, který vděčné město postavilo těmto dvěma komickým hrdinům. Haškova kniha o Švejkovi jest sama o sobě národním pomníkem, dosud však jen intelektuálním. Jest to pomník české intelektuality, české morálky, českých vlastností. Ale v této knize vidíme něco zvláštního. Dobrý voják Švejk jest nesmrtelný; přerůstá svého autora, Jaroslava Haška, jako syn někdy přerůstá otce. Pomník z bronzu by se měl vystaviti dobrému vojáku Švejkovi. Byl by to pomník národu; jím by se dokončila oslava osvobození; pomník ten by zářil jako opravdový maják do příštích dob. Byly by zároveň sebeoslavou národa, oslavou toho, nač jest národ nejpyšnější a co mu nyní — jak jest patrné, začíná záviděti i cizina.

Rozmach V., 1927.

Jaroslav Durych

Spravedlnost

My, Češi katolické víry, jsme trvale mentorováni od Čechů nekatolických jako živél odcizený, rozkladný, nespolehlivý, mravně a kulturně méněcenný. Ve státě jest veliká většina katolíků, k nimž patří zase veliká většina Slováků, Němců a Maďarů. Druhým národům se jejich katolictví nevytýká, pouze nám, katolickým Čechům. Máme se podrobiti jakési české víře a českým názorům na historii; máme se řídit směrem, vyznačeným mimo jiné jmény Hus, Komenský, Palacký, Havlíček, Masaryk. Svě děti nemáme považovati za svoje děti, nýbrž za jakousi mládež, která po způsobu sovětském neatří nám, nýbrž jakémusi národu, jehož definici sice si nikdo netroufá vyslovit, jež však je naznačena výše uvedenými jmény.

Nezáleží na tom, koho vlastně zastupují lidé, kteří takto mluví a píší, ani na tom, kolik jich jest. Záleží na tom, že hlavním jejich argumentem proti nám jsou výroky a autorita T.G. Masaryka. Neděje se tak pouze pokoutně od osob bezvýznamných a obskurních, na místech odlehlých a v novinách posledního řádu; naopak, osoby tyto a způsob jejich činnosti svědčí

o tom, že se spoléhají, ať právem či neprávem, na souhlas presidenta republiky či osob jemu blízkých.

Budiž tedy vzato obecně na vědomí, že my, Češi katolické víry, naprosto nejsme ochotni podrobit se ve věcech víry a mravů jakémukoliv diktátu, který nepřichází z Říma. Z toho plyne též, že své děti považujeme též za své vlastní děti, kterým ihned z hlavy vytlučeme všechno, cokoliv se jim kdekoliv a od kohokoliv do hlav natouká proti účtě ke katolické víře, a nikdy nedopustíme, pokud je to v naší lidské moci, aby se naše děti přizpůsobovaly takovým diktátům; autorita církve jest nám přednější.

Za druhé my, Češi katolické víry, naprosto nejsme ochotni uznati, že jsme nějaké cizí těleso v českém národě; nejsme ani ochotni považovati se za nějakou minoritu; chtějí-li se Češi nekatičtí od nás odtrhnouti, jest to jejich věcí, dojde-li k roztržení národa; v našem zájmu takové roztržení není, ale nelze od nás žádat, abychom pro mlhavou představu o všennárodní svornosti oklestili svou víru.

Za třetí. K loyaltě jsme vedeni už svou vírou, ale naše loyaltita smí býti jen lidská a čestná, nikoliv psovská a podlézavá, jak se jeví v ohromné většině příležitostných i nepřilležitostných projevů. Chceme ctít a milovat svůj stát a svého presidenta se ctí, se zdravým rozumem a s upřímným srdcem. Nemůžeme se snížiti k nízké a nestoud-

né loyálnosti hochštaplerů a kreatur, jaká plní velkou část tisku protikatolického. Jako katolíci rozumíme oběti a povinnosti a nepotřebujeme býti o nich s druhé strany poučováni. A jsou-li též mezi námi lidé s nepoctivými a zlými úmysly, není jich více než na straně druhé.

To snad zatím stačí, aby bylo jasno. Dosud jsme se nevzdali zvůli svých odpůrců a nepomýšlíme na ústup, tím méně na kapitulaci. Záleží však nejen přítomnosti, nýbrž i budoucnosti na tom, kdy a jak nastane modus vivendi, neboť jen velmi naivní odpůrci se mohou domnívati, že se jim podaří nás rozdrtit.

Naší podmínkou jest, aby se účinně, trvale a ihned znemožnilo užívati proti nám jména Masarykova. Jeho osoba jest chráněna jednak zákonem na ochranu republiky, jednak zákonem o jeho zásluhách o vlast. Tím zákon znemožňuje odezvu proti jeho autoritě, pokud se jí užívá proti učení církve katolické, a všechna bezuzdnost nepřátel katolíků může se zbaběle chránit těmito dvěma zákony.

Namítne se, že prezident republiky nemá nic společného s tímto počínáním lidí, kteří se dovolávají jeho jména proti katolíkům, a že katolíkům jsou ústavně zaručena rovná práva s příslušníky jiných vyznání. Této námítky uznati nemůžeme. Církev nedovoluje užívati výroků z Písma svévolně a křivě. Totéž se musí žádati od kteréhokoliv autora.

Od té doby, kdy T.G. Masaryk napsal většinu svých spisů, uplynula dlouhá

doba a mnoho věcí se změnilo. Ukázalo se, že katolicství v českých zemích po velkém nárazu popřevratovém sice utrpělo citelné škody, ale z větší části odolalo a zatím není naděje na jeho likvidaci. Ukázalo se, že katolíci, zbaveni rakouských otěží, přilnuli k novému státu a že stát jich potřebuje. Ukázalo se dále, že mnozí z přátel a spolupracovníků T.G.Masaryka nezachovali mu svou věnost a oddanost až do konce a že někteří, od nichž se to mohlo nejméně očekávat, prováděli mu jako presidentu republiky různé hlouposti, nešikovnosti, ba i potměšilosti a zlomyslnosti; že zkrátka T.G.Masaryk neměl s lidmi zvláštního štěstí: žádný z jeho přátel, důvěrníků a pomocníků se mu ani zdaleka nevyrovná a spíše se zdá, že se k němu tlačí lidé odvození, nalomení, nesamostatní, kterých on sám sotva může k něčemu opravdu vážnému a úspěšnému potřebovat, kteří však sami opravdu potřebují jeho.

Z toho je zřejmo, že poměr T.G.Masaryka, jakožto prvního presidenta republiky k českým katolíkům nyní, když od převratu uplynulo skoro dvanáct let a když president překročil svou osmdesátku, liší se svými podmínkami od dob před válkou. I jeho bývalí osobní odpůrci mezi katolíky chovají k němu skutečnou, byť ne slepou úctu, která není ani prospěchářská, ani strachem vynucená. Zásluhy T.G.Masaryka o vlast, kterou všichni milujeme, uznáváme všichni, třeba se v tom lišíme od nekato-

líků, neboť tito připisují jeho úspěch tomu, že šel od Husa přes Havlíčka, kdežto my v něm vidíme vyvolený nástroj Boží a v jeho díle spatřujeme účinky milosti. Rozdíl ve víře nemůže v nás zmenšovat úctu a vděčnost a také nezmenšuje.

Ale k dokonalému poměru mezi lidmi smrtelnými jest třeba spravedlnosti. Na té spravedlnosti, která hubí svět, ale které je třeba k lásce. Cítí-li někdo, že se něco jinak jeví než dříve, že nějaká zkušenost se jeví v jiném světle, že nějaký dřívější soud či aspoň jeho formulace pozbývá platnosti, pak to jednoduše upřímně vyzná. Soudy lidské nejsou neomylné a většinou potřebují doplňků a korektur. Spravedlnost se nemá proměškávati, zvláště když doba pokročila. Třebas je možno, že první prezident republiky přežije ještě mnohého z nás, přece jen na spravedlnost není nikdy příliš záhy.

Tu nutno počítat s tím, že osobní přání presidentovo, aby se neužívalo dosavadním způsobem jeho výroků proti katolíkům, jistě by nebylo splněno a vykládalo by se to jako ústup před nátlakem; užívalo by se toho pak tím horlivěji, jen by se vynášel nějaký nový způsob. A i kdyby se přímo hřešilo proti takovému přání presidentovu, byl by prezident bezmocný, poněvadž by se to nemohlo stíhat.

My potřebujeme tedy něčeho praktičtějšího. Potřebujeme, aby prezident republiky podal národu svůj dnešní ná-

zor na tyto věci a to takovým způsobem, jakým mu podával své názory dříve, aby totiž to vešlo v obecnou známost jako názor authentický, zveřejněný a definitivní.

Splnění tohoto požadavku není pouze potřebou naší. Život duše jest věčný. Po rodičích žijí děti, pak zase jejich děti. Záleží na tom, aby naše děti a naše potomstvo mohlo zdědit úctu k prvnímu presidentu republiky bez stínu a bez hořkosti pro zapomenutou či nedokonanou spravedlnost. T.G.Masaryk není jen presidentem těch na protější straně, nýbrž pro nás jest presidentem naším a nemělo by smyslu, kdyby této skutečnosti odepřel uznání.

Akord III., č.5, 1930.

Jaroslav Durych

Proč mne mrzí být českým spisovatelem

Jest to zajisté otázka poněkud nezvyklá, třebaš se dosti podobá otázce, proč miluji či nemiluji své povolání. Možná že zní trochu silvestrovsky, ale upřímná jest.

Předně proto, že spisovatelství jest jakýmsi společenským stavem a jakousi společenskou organizací, třebaš právně nedosti jasnou, členěnou a zařaditelnou. Spisovatel, který chce sloužiti integrálnímu umění nebo integrální myšlence, jest však bytostí úplně nezařaditelnou. Spisovatelů jest mnoho, i českých spisovatelů jest několik set. Sám jejich počtu neznám, jen vím, že jich jest cifra závratně vysoká, jistě by z nich byl regiment ve válečném stavu. A to jest první příčina nechuti.

Mimo to čeští spisovatelé se člení. Nechci pomlouvat a nepovím, jaké věci se v některých skupinách povídají, třebaš si také velmi rád poslechnu, neboť který medle člověk nerad poslouchá křivé svědectví proti bližnímu svému? To by byla dobrá stránka tohoto členění. Ale samo o sobě jest analogií politiky stranické.

Mimo to jsou smutní a v tom mne nemýlí nějaká občasná anekdota nebo ob-

časný výbuch smíchu. Lidé smutní jsou nezpůsobilý materiál. Nejen že bych nechtěl býti od nich komandýrován, ale ani sám bych jich nechtěl komandýrovat.

Jsou studení jako abstinenti a jako staří omrzelí panici. I když pijí víno, zdá se, že pijí vodu, čili že víno se před nimi proměňuje ve vodu, že vášně, neřesti, pudy, vládychtivost, slávyčtivost, krvelačnost, násilnictví a jiné vzrešené zloby a radosti se proměňují v umírněnost občanskou. Pil jsem víno již s mnoha skupinami různých lidí, ale tak chemickým jako ve společnosti spisovatelů, zdá se mi víno jen na vojně, když jsem seděl s některým nudným vyšším nebo s osobou, které jsem zavázán úřední zdvořilostí.

Jsou skromní. Viděl jsem jen jediného neskromného a to byl Žid.

Jsou slušní. Jen jediného jsem slyšel mluvit správné neslušnosti, které skončil tím, že mi řekl, že mne má rád.

Většinou mají méně dluhů než já a lepší příjmy.

Většinou nevěří v Boha ve třech osobách.

+ + +

Ale jsou také věci a vlastnosti, které mám u nich a na nich rád. U mnohých se mi líbí jejich knihy, u mnohých jejich životní tuhost, u mnohých moudrá setrvačnost, u jiných vznětlivost, u některých jen to čistě lidské. Někteří jsou lepšími lidmi než spisovateli.

+ + +

To by však nebylo všecko. Ale čeští spisovatelé jsou vědeckým a úředním objektem pro kritiky, pro literární dějepisce, pro různé školy a ústavy, pro privátní podnikatele, pro knihkupecký trh, pro ministerstvo školství a národní osvěty. Tvoří nevědomky zoologickou zahradu a leckdos se na ně chodí dívat.

+ + +

Jsou subordinováni. Prodavačům knih a kulturním podnikatelům. Kritikům, profesorům, porotám, ministerstvu školství a národní osvěty. Nemohou tomu zabránit. Co si má počít spisovatel, který jest třeba mlád a v malé hodnotě společenské, sejde-li se třeba s vznešeným akademikem nebo s universitním literárním historikem? Což nejsou medle akademici a hlavy universitní šlechtnými a oddanými pomocníky mladých a polomladých a méněmladých školáků Parnasu? Nejsou jim tedy tito zavázání úctou?

+ + +

Zdá se, že to jsou jen věci přirozené, obecné, tradiční. Že i tady musí býti jakási řehole, že jest nutno, aby třicetiletí a čtyřicetiletí se družili k padesátiletým, ať té či oné skupiny, aby každá skupina měla nějaký opěrný bod, ať již v sobě nebo mimo sebe. Ale pro každého není to tak lehké. Zasteskne se člověku se všeho a řekne

si: dobře, že nikde nejsi, aspoň nemusíš utíkat. Ale to ještě není všechno.

+ + +

Prakticky se stává člověk skutečným či domnělým příslušníkem skutečného či domnělého stavu spisovatelů tím, že si dá či nechá uveřejnit nějaké písemnosti ať knižně nebo v listech. Tím se stane jaksi zavázán. Redaktor, ať kterýkoliv, vždy jest tvor hodný politivání, poněvadž musí čísti či aspoň prohlížeti spousty věcí, které se mu nehodí. Autor, který byl otištěn nebo příznivě posouzen, dokud byl neznám, musí být redaktoru či kritikovi zavázán k vděčnosti hlavně za to, že týž k vůli němu musil čísti též mnoho věcí, které vyhodil nebo odsoudil, než se k němu dostal. Kdyby redaktora nebo kritika ze čtení věcí, určených k zániku, ranila mrtvice dříve, než by se byl dostal ke čtení jeho věci, kterou pak přijal nebo pochválil, byl by debut třebaš na dlouhý čas odsunut, a kdyby se to debutantovi tak opakovalo u všech redaktorů a kritiků, musil by přemýšleti o nových metodách pronikání, což by bylo mrzuté a nesnadné.

Tak se tedy člověk stane, dejme tomu, spisovatelem, což jest svobodná živnost a nechráněná. Ale což když ho to omrzí a rád by už jím přestal býti? Co má dělat potom? Udělený titul jednou sedí. Spáchal-li některý sekční šéf v mladých letech třebaš knížku o chovu

králíků nebo o pohlavních zvrácenostech knížete Nezamysla, zůstává mi titul "spisovatel" lpěti na všem až do smrti. Těžko jest spisovatelem se státi, ještě obtížnějš se jím odestáti. Kdyby stačilo přestat psát, bylo by to snadné. Ale ta skvrna lpí jako nesmazatelné a nezrušitelné znamení na duši i na zevnějšku člověka.

+ + +

A to jest hlavní příčina toho stesku. Člověk by rád zmizel, ale nedosáhne, aby jeho jméno vymyzali z rejstříku. Člověka omrzí společenství, ale jako železný řetěz táhne se za ním literární příručka. Člověk si neubrání soukromého postavení.

A proč vlastně píše či spíše proč vydává?

Pro peníze a hlavně pro peníze a skoro jen pro peníze. Listy potřebují příspěvky, spisovatel potřebuje peněz. To jest celá mystika tohoto poměru. Potřebuje-li autor častěji peníze, napíše více příspěvků, až jich jest jakási hromádka. Pak potřebuje zase peníze, i vydá to knižně. Jaké hlubiny moudrosti jsou v tomto systému!

+ + +

Přirozeně to člověka omrzí. Jest v tom zvláštní surovost. Člověk poznává svou řádkovou a tržní cenu; zná svoje procenta. Cítí se kusem vepřového nebo telecího, cítí se kilogramem řepné-

ho, lněného neb jetelového semene, cítí se metrem kanafasu nebo etamínu, cítí se objektem kritiků, historiků, redaktorů, porotců, akademiků a ministerských nemehel. Cítí prázdnotu, dutost a zbytečnost všech styků s tímto světem.

Každý si to neuvědomí. Zdá se, že spisovatelské povolání umí ducha zabíjet ještě lépe než žurnalistika. Nevede u nás ani k pokornému a šťastnému mnišství, ani k jasnosti knížecí. Zůstává ve středních pásmech, ale nikoliv proto, že by to bylo přirozené.

+ + +

Proto se zdá, že bude třeba, aby nová doba tento stav zničila. Bude třeba knížat a mnichů. Občané budou vyloučeni.

Allons, enfants...!

Rozmach III., č. 2, 1925.

Jaroslav Durych

Češství v Evropě

Chce-li kdo vážiti český národ, musí si uvědomiti, či zhruba odhadnouti, čím byla by Evropa bez něho jak v minulosti, tak i dnes. Ráz dějin na první pohled ukazuje, že český národ, sídlící ve své zemi s přirozenými hranicemi od nepamětných dob, nabyt neobyčejně velikého významu tím, že byl a jest překážkou určitých cílů svých sousedů, neboť zůstal širokým klínem, oddělujícím Němce severní od jižních. Jako národ, sídlící severně od Alp, má tolik vlastností společných s národy severskými, že může k nim býti přičten. Má do jisté míry schopnost vymysleti se a vcítiti se do způsobu života Němců, které tisíciletým stykem přátelským i nepřátelským mohl dokonale poznati, a tyto schopnosti a zkušenosti mají cenu zajiště mimořádnou. Ukázalo se, že český národ uměl mnohdy Němce předstihnout i v jejich vlastnostech ryze německých; býval zádušnějším, analytičtějším a destruktivnějším než Němci; umí býti byrokratičtějším a pedantičtějším než Němci; v analýze spíše Němce předbíhal než následoval. Husitství bylo jediným opravdovým reformačním hnutím a český národ byl jediným národem v Evropě,

který proti sobě vynutil křížácké výpravy. Až do odpadu Anglie byl hlavní oporou reformace německé, která sama o sobě neměla valného dechu a udržela se jen politicky. V myšlenkové a mravní soutěži v tomto směru byl český národ Němcům spíše učitelem než žákem.

Svým severským základem byl však český národ nemalou překážkou pronikání vlivu latinského. Nelze ovšem zapomenouti, že závislost Čechů ve věcech církevních na Německu až do Karla IV. neprospívala stykům mezi Čechami a Římem a doba vlády Karla IV. nestačila k zavedení a upevnění styků přímých, zvláště když právě v té době rozhodující nastal rozkol v církvi, který vyvolal husitství a vše, co následovalo. Renaisance zůstala českému národu v podstatě cizí; národ, který pohrdl její zkažeností, zůstal zbaven i vášní, ze kterých vybuchela jak její zkaženost, tak i její životnost a velkolepost. Od té doby se vzájemné pohrdání prohloubilo.

Toto vše bylo ještě zkomplikováno Bílou horou, povznesením Pruska, osvícenstvím, zápasem s germanisací a posléze obnovením státní samostatnosti. Národ, který vlastní silou dějiny Evropy tvořiti nemohl, rozhodoval nejednou o jejím osudu při rovnováze sil; kdo měl Čechy, nemusil proto vždy zvítězit, nemusil se však nikdy báti rozhodné porážky. Proto například rekatolisace Čech byla a jest nejdůležitějším procesem v dějinách Evropy a rovněž tak důležitým procesem bylo by její odčinění,

které by jistě nahradilo všechny oběti
těm, kdo na tom mají zájem. Národ se
tak stal ne sice základním, ale zato
zkušebním kamenem evropské jak politi-
ky, tak i kultury, jež na něm od po-
čátku/tku spolehlivě zkoušely jak ostří
vtipu, tak ostří meče. Kdyby to nebyl
národ český, musil by to arci býti ná-
rod jiný; dějiny však ukázaly, že jiní
národové, kteří se kdysi staly podob-
ným kamenem úrazu, neudrželi si význam
rozhodující na dlouho, neboť jejich
význam byl příležitostný a nikoliv tr-
valý; stačí ukázati na Švýcarsko a Ho-
landsko.

Dosažením samostatnosti pozbyl ná-
rod výhod svého pasivního postavení;
stav se z podmětu politiky předmětem
politiky, stal se zároveň z podmětu
kritiky předmětem kritiky. Na tuto si-
tuaci byl připraven jen částečně, i
nezbylo mu než doháněti to, čeho tře-
ba. Neboť úkoly státní jsou všeobecné
a společné, kdežto každý národ má svůj
úkol zvláštní. Nejsme přece česky mlu-
vící Středo evropani či dokonce česky
mluvící Evropani. Jsme především Češi
s naprosto autonomní povahou a se spe-
cielním přirozeným úkolem. Dosažením
samostatnosti málem by se byl národ
octl v myšlenkovém a mravním vakuu,
neboť úkoly zvláštní byly zatlačovány
úkoly všeobecnými.

Něboť střežití samostatnost nebo
vládní formu jest toliko jako hlídati
chalupu, což jest ovšem věc potřebná,
nikterak však nestačí ani k ukojení

ducha zcela prostinkého, tím méně k ukojení ducha tak všestranného jako je duch národa. Kdyby národ neměl jiného úkolu, musil by záhy zahynout nudou. Ale i národům se může přihodit, že na svůj vlastní a přirozený úkol zapomenou tak, že si pak musí vzpomínati velice těžce.

Hledajíc nějaký úkol, podnikla část národa pátrání v cizině a to na dvou místech, v Moskvě a v Římě. Nebyli to lidé ani prostředně moudří a schopní.

Úkol češství zajisté tkví doma a nevidí ho ten, kdo viděti nechce. Především je třeba býti člověkem, živiti tělo, živiti ducha a šetřiti spravedlností. K tomu je třeba péci co nejlepši chléb a učiti a ukazovati věci co nejdokonalejší. Napřed se tomu musíme naučit sami, pak tomu co nejsvědomitěji naučíme druhé a až toho bude dosaženo, musíme lidem neschopným dáti zaměstnání přiměřenější, aby se již nemohl péci špatný chléb, aby se neuilo věcem nedokonalým, aby se neukazovaly věci bezcenné. Ale tento úkol nemůže provádět dnešní byrokracie; ta přece nemůže sesazovat lidi jakkoliv pošetilé, jakmile se octnou v určité hodnostní třídě, a nelze-li počátek nápravy zjednati v hlavách, marno jest trestati údy. Byrokracie smí dělati jen to, k čemu ji opravňuje litera zákona. To ostatní si musí udělat národ sám. Mimo daně předepsané, které nám ukládá stát a obec z moci úřední, jsou ještě daně nepředepsané, které nám ukládá svědomí,

a k těmto daním nepředepsaným patří vše, co národ potřebuje a na co byrokracie z jakéhokoliv důvodu nestačí. Neboť národ, který hledá své uspokojení, ospravedlnění a spásu jen v zákonech a úřadech, není hoden slouti národem. Proto na příklad dohled na udílení podpor z veřejných peněz pro nezaměstnané jest povinností byrokracie, ale péče o chudé a hladové jest povinností celého národa; něco jiného jest funkce nemocenských pojišťoven, pokladen a úřední péče o nemocné a něco jiného jest péče o chudé a opuštěné nemocné z neúředního příkazu zákona lásky. BYrokracie pečuje o vzdělání lidu v mezích zákona, národ pečuje o vzdělanost, která tyto meze přesahuje. Byrokracie vychovává k pořádku podle litery zákona, národ vychovává k ctnostem bez hranic. Národ potřebuje byrokracii k hrubým a pomocným službám, aby prováděla všední a mechanické úkony, výměry, odhady a nálezy; potřebuje své zástupce, ministry, vládu, aby tento mechanismus tak nebo onak řídili. Vždy však zůstává jakýsi velmi značný rozdíl mezi vládními, správními a výkonnými orgány na jedné straně a národem na druhé straně. To jest právě základní vlastnost českého národa, že jako národ přešel již ve svém vývoji tu mez, po kterou lze národ podrobiti. Český národ není podrobitelný; lze ho porazit, spoutat, zničit, ne však podrobit. Jest něčím vyšším a svrchovanějším než jakákoliv vláda, neboť jen

on má v sobě všechny schopnosti a čtnosti, kterých i nejlepší vláda má jen omezenou část. Žije ze svého vlastního věna.

Jest tedy přirozeným pudem češství, aby si zjednálo svoji vlastní mravní autonomii, aby vládlo tam, kde se jakákoliv normativní vláda končí, neboli aby bylo nejvyšším stupněm pozemského života. Čechem může se státi jen člověk s duchem svobodným. To zavazuje. Neboť tuto svobodu musíme hájiti, i kdyby se na nás vrhlo čtvrt miliardy nepřátel.

Nezáleží ztím tak dalece na tom, jak nás oceňuje Evropa. Máme totiž Evropu ve svém státě. Budeme-li uměti vládnout ve svém státě, dokážeme právě tím, že bychom uměli vládnout i Evropou. Máme ve svém státě živel germánský, turánský a byzantský; to vše máme koordinovat co nejdokonaleji, aby se to spojilo nejen mechanicky, nýbrž i organicky. Toto nedosáhne vláda, může však toho dosáhnouti národ. Není to zajisté úkol pro lidi pošetilé, byť i vzdělané. To je úkol vyšší.

Ale nutno tu upozorniti právě na to, že to, co mnozí lidé, zdánlivě vtipní, považují za passé, ani zdaleka ještě není passé. Jest to, jako když školák dostane za úkol vypočísti tři příklady a když s prvním marně ztratí půl hodiny, raději toho nechá a počítá příklad druhý a třetí. Neboť to, co bylo národu dáno k řešení, třebas před tisíci lety, a co se řešilo krví, to

dořešeno býti musí. Úkoly odložené nejsou prominuty, byť poshovění trvalo staletí.

Jest úkolem velkých národů, aby byly divadlem a školou pošetilosti. My máme úkol důstojnější. A příčina je v tom, že, ať se to zdá sebe paradoxnější, český duch je k přijetí zákona mravního způsobilý téměř mimořádně.

Listy pro umění a kritiku,
ročník III., číslo 1.
31.ledna 1935.

Jaroslav Durych

Služba

Každý, kdo chce, slouží či sloužiti může vlasti, jak chce. Dobře, prostředně, špatně. Se zdarem, s nezdarem. Záleží na tom, co chce a jak chce. Záleží ovšem i na požehnání.

Proč tedy chtít a proč raději nechtít?

Národ je společenství mrtvých, žijících, i dosud nenarozených. Nejnaléhavěji vidíme ovšem žijící a chceme-li sloužiti, pak musíme sloužiti především těmto. Sloužiti lze však ze všech sil toliko tomu, koho či co lze milovati. A tu se ovšem ozývá otázka, jsou-li ti žijící opravdu lásky hodní, a mnohdy se zdá, že nikoliv; že lépe jest obrátiti se k světu zády a hledati své uspokojení v něčem jiném.

Ale každý člověk měl svou matku, nebo svou bábu, či jinou osobu, která již dlí na věčnosti a se kterou občas rozmlouvá se slzami v očích a s velikou zkroušeností. Ahle! Tato bába, či matka na všecko odpovídá toliko česky a hlas její jest tak mocný, že se před ním rozplývá všecko to zlořečení, jehož plna jsou ústava lidí. A pro tento jejich hlas potlačujeme reptání své a odevzdaně pokračujeme ve své práci.

Ale pak tu jsou děti a ty mluví čes-

ky a každé z nich má svého anděla strážce, se kterým též mluví toliko česky, a jest to rozmluva taková, že ten, kdo ji zaslechne, raději by si dal utíti vzdornou svou hlavu, než aby ji nosil toliko proto, aby v ní sídliti mohly myšlenky šedé a černé.

Ale jsou tu kdesi i ti, kteří přijdou a jejichž duše jsou dosud v srdci božím.

A pro všechny tyto máme snášeti i žijící; ty velké, dospělé, mnohdy obtížné, mnohdy i zlé; ale nejen je snášeti, nýbrž jim i sloužiti. Nelze pochybovati o tom, že jeden každý souzen bude nikoliv náhodně uprostřed bytostí cizích a neznámých, nýbrž uprostřed národa svého, mezi kterými žil a kteří též svědčiti budou o jejich činech.

Zajisté poskytuje čas dosti příčin k smutku i k trpkosti rozmanité, mnohdy i přetěžné. Koho by však nezahanbil pohled matčin? Koho by nezahanbil pohled dítěte? Mocnější jest úsměv dítěte než hněv muže. Nutno jest milovati národ a sloužiti mu, dokud se děti smějí. Září z očí dětí budoucí skvělost meče, nádhera síly a výtečnost ducha. Kterak by při pohledu na ně nezesládl v ústech i písek a popel?

A co říci i těch, kteří přijdou?

Sluší se tedy sloužiti. Chceme-li sloužiti dobře, musíme věděti též, že za dobrou službu jest odměna dobrá, toliko čas její vzdálen, a že tedy nezáleží tak na tom, kdy dosáhneme výsledku, jako na tom, aby výsledek byl dob-

ry. Přeloží-li se to do řeči kupecké, řekne se, že tedy ta služba se koná zadarmo, poněvadž odměna za ni jest nedobytná. Nedobytnost pak její jest v tom, že jest to služba především dětem. Teprve na druhém místě jsou dospělí. Mají-li dospělí též právo na to, aby se sloužilo jim, pak mohou za to děkovati toliko dětem. Hlavním důvodem a podkladem lásky k vlasti jsou děti.

Zajisté lze též léčiti nemocné, sytiti lačné, těšiti smutné. Ale to není to hlavní; to všecko jest vedle nás. Hlavní jest nikoliv to, co jest vedle nás, nýbrž to, co jest před námi. Není hlavní věcí přítomnost, nýbrž budoucnost.

Jest tedy třeba věděti to, co jest nezbytno, neboť jinak nelze činiti rozhodnutí. A co to jest? To, aby naše děti byly jednou svobodny, neboť bez svobody není štěstí. A což nejsme snad svobodni my?

Nikoliv!

Vždyť jediným dosaženým cílem a dokonalejším dílem dvou či tří generací byla toliko krise. A co jest to krise? Nic jiného než úpadek. Tvrdí se ovšem, že to byl úpadek nezaviněný. Řeč známa. Co možno očekávat od těch, na nichž lpí hanba úpadku či podílu na něm?

Jest tedy třeba dáti dětem něco jiného, než mohou jim dáti ti, kteří jakkoli zavinili úpadek. Jest třeba chrániti je před jejich autoritou, aby následky tohoto úpadku nemusily nésti

po celý život. Ukázati jim světlo skryté, jež osvětluje povinnost života a ctí. Ukázati jim, že musí teď pracovat a žít se jinak než ti, kteří jim odkázali svůj úpadek; že musí své myšlenky odloučiti od myšlenek jejich a hledati pravdu a zkušenost úplně jinde.

Jest však to zkouška trpělivosti. Neukážou se výsledky záhy. Dlouho to bude trvati, než pochopí několik málo lidí, že život jest nejen stavem či potřebou především povinností. Vší silou se brání a brániti bude svět tomuto slovu. Za krátký čas bude to slovo nenáviděno. Ukáže se, čím komu jest život. Kdo jest hospodářem a kdo jest úpadkářem. Komu děti svěřiti a před kým je ostříhati. Velice bude to slovo nenáviděno; ale tím lépe.

Učil svět děti choditi za sebou; nastává úkol učiti děti, aby šly před námi. Jen takto pochopí děti, jak veliká věc jest čest a jak velký jest úkol, který je očekává. Úplně stačí, bude-li zprvu jen nemnoho těch, kteří to pochopí. A lépe bude, nepřijdou-li hned, nýbrž až za několik let, neboť ovoce, které se nejdříve zardívá, bývá červivé. A špatný hospodář, který nemá trpělivost,

roští o to, kde si vypáčíti nějaký plán, nějakou Obnova, ročník I., číslo 1.
jsou-li to dik 6. března 1937.

lidu nebo ve jménu zničení vlády lidu; vždyť konečný výsledek je týž. Záleží snad jen na jisté oblíbenosti v určité barvě, červené, hnědé, černé či jiné. Ti však, kdo nemají diktátorů, cítí zne-

Jaroslav Durych

Stíny včerejška

Nezáleželo by na tom, zda a jak se cítí svět vyrušen ze svého klidu, zápasí-li o moc dvě skupiny, z nichž jedna se nabízí za ochránce vlády lidu, druhá pak tuto vládu lidu považuje za zlo, jež nutno z kořene vyplenit. Mohlo by se říci, že to, co pálí jiné, nemusí pálití nás. Mohlo by se to však říci jen tehdy, kdyby smýšlení jednotlivců bylo samostatné a nikoliv odvozené.

Nutno však uvážiti, že odvozené smýšlení jednotlivců může připravit národu i odvozenost v pochybné hře i odvozenost v prohře a porážce. Proč ta bázeň při pohledu ať na pravo, ať na levo? Poněvadž smýšlení trpí nedostatkem samostatnosti. Poněvadž tam, kde jest třeba vlastního plánu a vlastní víry, užívá se náhradou vypůjčených plánů a vypůjčené víry.

Poddaní diktátorů jsou zbaveni starosti o to, kde si vypůjčiti nějaký plán, nějakou víru. Nezáleží na tom, jsou-li to diktátoři ve jménu vlády lidu nebo ve jménu zničení vlády lidu; vždyť konečný výsledek je týž. Záleží snad jen na jisté oblibě v určité barvě, červené, hnědé, černé či jiné. Ti však, kdo nemají diktátorů, cítí zne-

pokojení. Mocný jest hlas diktátorů; ticho jest tam, kde diktátorů není. Mnoho jest však těch, kteří nesnesou tícha. Soused křičí. Nemělo by se křičeti též?

Nikoli v křiku hledá útěchu svou člověk samostatný. Křik jest to poslední, co dělá voják až teprve v okamžiku, kdy s bodákem vyrazí k zteči. Křičeti před útokem nezdá se důstojno člověka rozumného. Neplyne ovšem z toho, že ten, kdo jest na stráži, smí spáti.

Předně tedy nutno uvažovati o tom, že základem statečnosti jest svoboda vlastní. Nemůže míti dlouhého dechu odvaha jakkoli vydrážděná, nepochází-li ze svobody vlastní. Čím se však statečnost projevuje?

Lze říci, že vytrvalost v běhu a pevné držení zbraně jest jen částečným projevem statečnosti či projevem statečnosti částečné. A nezdá se, že by toto stačilo k vítězství úplnému.

Statečnost dokonalá se projevuje statečně k sobě a k té jest třeba svobody. Ale svoboda pravá jest svobodou vůči sobě samému. Kdo chce býti svobodou, nesmí se báti sebe, čili musí vítěziti nad sebou.

I není se třeba obávati porážky tam, kde lidé umějí přemáhati svou lenost, svou lakotu, svůj hněv; kde umějí snášeti bolest a třebas i ponížení; kde umějí odpouštěti, kde se umějí zapřít a něčeho se zříci; kde ženy v bolestech rodí děti, kde mužové pracují s láskou a trpělivostí, kde se chudým dostává po-

moci a kde se prokazuje milosrdenství. Není se třeba obávat porážky tam, kde vládne moudrost. Zuřivost vzplane, moudrost však vytrvá. Zuřivost opíjí; není však třeba se opíjeti těm, kteří nemusili snášeti žízeň.

Ukazuje doba, že východiska z krize jsou toliko dvě: buď diktatura, ať pravá či levá, anebo moudrost. Diktatura zahání hlad uměle a dočasně, moudrost trvale. Není však moudrost věcí lehkou.

Za druhé nutno uvažovati o tom, že není pravé statečnosti bez úcty k nepříteli. Bojuje muž, štěká pes. Cení-li však pes zuby, jest to znamení, že chce skočiti a kousnouti. Chce-li ho napodobovati muž, nesmí jen hroziti, nýbrž hned skočiti a udeřiti. Jinak přestává býti mužem. Nehodlá-li však hned skočiti a udeřiti, nemá ani hroziti, nemá zbytečně mluvíti a vykládati. Lépe jest podívat se do zrcadla.

Jen člověk nesvobodný může se domnívati, že zbraň je rozhodčím svrchovaným. Silnější zajisté než každá zbraň jest moudrost. Ale jest těžká, těžší než nejtěžší zbraň. A nelze si ji nikde vypůjčiti. Musí to býti věc naše. Musí to býti taková věc, která by přiváděla cizince k nám jako královnu ze Sáby, neboť jest jí ve světě málo. Snad také na štěstí pro nás.

V čem tedy ta moudrost vězí? Na tuto otázku nejlépe odpověděti způsobem židovským, totiž zase otázkou:

Čím to, že nebylo peněz, když tisíce lidí si zoufaly bídou a nezaměstnaností, a čím to, že přece se zase peníze našly?

A přemnoho lidí by se musilo krvavě zardít studem, kdyby byli dost upřímní, aby otázku tuto poctivě rozbírali a zodpověděli.

Obnova, ročník I.,
číslo 2.
13. března 1937.

Jaroslav Durych

Obnova

Bylo tedy třeba sedmi let krise, bylo třeba velikého kolísání a sténání základů uprostřed nebezpečí nejpochemrnější války, bylo třeba velikých a zřejmě neúspěšných zkoušek, jimž vystaveny byly státy velké i malé, aby se přece jen mohl probuditi i národ náš a poznati skutečnost v sobě i kolem sebe.

Nutno si zopakovati některé věci.

Po světové válce se národ náš čítal k národům vítězným. Území jeho bylo ušetřeno, základy jeho prospěchu hospodářského byly velmi dobré, měna byla rychle a včas oddělena od měny sousedních států; nebylo povinností reparačních, vyjma osvobozovací taksu. Poměry byly příznivé, ba velmi příznivé. V sousedství byly státy poražené, trpící všemi možnými následky porážky; státy ne ve všem soběstačné, které potřebovaly též a snad především naší dobré vůle. Byly to základy k rychlému vzestupu blahobytu, kultury i významu ve světě.

Jak se to stalo, tak se to stalo: Nikdo už o tom nechce dnes vědět. Přišla krise a trvala sedm let. A byla by snad trvala ještě déle. Snažila se

u nás dosáhnouti jednoho milionu nezaměstnaných a málem se jí to podařilo. A do toho přišly ty hrůzy ze všech stran.

A tu jsme viděli, že Německo, sražené na dno bídy, opět se zdvihlo a nabylo moci, která pohnula celým světem v základech. Nebálo se. Nabylo vůle. Dohonilo všecko, co zdálo se nedosažitelné. Ozbrojilo se a zesílelo. Jest tady. Jest pevné a strašlivé.

Stalo se tedy i u nás, že strachem povolily a rozvázaly se uzly, křečovité zadrhnuté kolem měšců, a aspoň zčásti se vysypaly peníze napěchované, takže ochabla krise a poklesl počet nezaměstnaných. Ničeho na světě nebojí se měšec, jen meče. Meč tedy rozťal krisi, či spíše strach před mečem. Důležité jest toto poznání a nutno jest dobře je uložit v paměti obecné.

Ještě pak nutno si vzpomenouti, čím byla ta léta ode dne osvobození až do těch dnů, kdy vyrostl strach. Ničím než spánkem ducha, ničím než setrvačností úkonů životičných; jen klidem zvířete, tyjícího u koryta; zvířete bezstarostného a necitelného, které své útroby považovalo za střed světa. K posměchu byla moc vůle, povinnost, opatrnost, k posměchu bylo všecko, co rušilo klid. Vždyť toto zařízení zdálo se věčné; vždyť bylo chráněno zákony, vždyť -

Nemohla tím klidem pohnouti krise. Co záleželo na počtu hladových, co záleželo na přibývajících zločinnosti, co záleželo na počtu sebevrahů. Takové vě-

ci přece jen zvyšují chuť k jídlu a utahují měsíc.

Pak tedy se ukázalo, že Německo, které podle obecného přesvědčení mělo se nalézati kdesi hluboko dole, náhle se octlo nahoře; že ti, kteří měli býti před ním, octli se za ním. Že úplně ztraceno bylo těch patnáct let míru, že nebylo práce, nebylo bdělosti, nebylo ctností, nebylo ducha, že naplněn byl vzduch jen povykem darmošlapů, a veškerá slova byla jen předstíráním. Že se život nepohyboval, nýbrž stál, bezstarostně stál, jako by taková věc byla nejen beztrestná, nýbrž i chvályhodná.

Pak zařinčel meč.

Směšná byla by to podívaná, kdyby nezáleželo na dětech.

Přece však aspoň něco bylo vysvobozeno ze zakletého spánku. Aspoň část peněz. To ovšem by nestačilo. Jsou totiž peníze nejen u nás, nýbrž i jinde. Nestačilo by probuzení peněz, neprobudí-li se duch. I peníze mohou přijíti pozdě. Nutno dáti více a nejen dáti, nýbrž i učiniti.

Velmi však za těch patnáct či sedmáct let porušena byla schopnost k činům. Vždyť se dá zjistiti, co bylo vykonáno a jaké jsou výsledky práce. Říká se ještě nyní, že kdyby náhle polevilo napětí mezinárodní, že by se opět vrátila krise hospodářská, neboť prý na celém světě není tak moudrého člověka mezi politiky a mistry národního hospodářství, kteří by mohli objeviti

nějaký recept proti krizi. A to právě ukazuje, že není rozumu, není ducha, není svědomí, není práce. To ukazuje celou prázdnotu a podvodnost tak zvané intelligence, to ukazuje, jaká jest nenávist k duchu, k tvoření, k práci, jak dozrálo lidstvo k otroctví, poněvadž si neumí práci nalézt, neboť není už práce schopno a jest schopno toliko otročení nebo žebroty. A všechno to pochází toliko z nepoctivosti a z nedostatku srdce a ducha, a tato hanba se nedá přikrýti ani všemi miliardami, vysypanými z měšců. Ukázalo Německo, jak si pomoci z nedostatku peněz. Ale zda se podaří jinému národu, jak si pomůže z nedostatku činů? Jak se ukáže síla vůle, statečnosti a vytrvalosti, neučil-li celou generaci nikdo pracovat, myslit, hledat, tvořit, obětovat něco, přemázet se, zápasit se světem a především se sebou samým? Vždyť pro národ, který z války vyšel vítězně či aspoň beze ztrát, s uznanou svobodou a samostatností, a který měl vše, čeho potřeboval, byla krise strašlivou a neodpuštělnou hanbou, o kterou rovným dílem se dělit musí jak ti, kteří chléb dávali, tak ti, kteří o chléb žádali, neboť vina byla na obou stranách stejná. Přece však tato vina netíží stejně všechny. Zlořečení patří těm, kteří zanedbávali hlas srdce a svědomí, kteří zanedbávali povinnosti otcovské, vychovatelské, kteří měli vésti nedospělé a slabé a řídit počínání těch, kteří jich potřebovali. Kdyby péče o řád

výchovný a sociální byla bývala svěřena zločincům nebo bláznům, nebyly by výsledky horší. A tyto věci musí býti napraveny vhodně a záhy a dobrovolně. Jinak o jejich napravení bude opět upomínati meč.

Přece však nastává obnova. Nastává ve znamení pochmurném, ve znamení meče. Díky však Bohu!

Obnova, ročník I, číslo 3.
20. března 1937.

Jaroslav Durych

Naše místo v Evropě

Jistě, že národ, který chce a musí obnovit svou starobylou duchovní i mocenskou državu uprostřed Evropy a řádně ji zabezpečiti a udržeti, musí především naléztí sebe a své místo sám v sobě a uprostřed svých hranic. Musí věděti, čím jest, či spíše čím býti má; musí poznati své povinnosti a z nich plynoucí práva; musí věděti, co chce, či spíše co chtíti má. Musí nabýti schopnosti, aby se mohl a třebas i musil státí předmětem úcty. To jsou věci, o nichž bude nutno mluvití ještě mnohokrát a to co nejdůrazněji.

Aby však mysl nebyla unavována stálým hleděním dovnitř a stálým bolestným zpytováním svědomí, jest třeba se podívati též jednou kupředu, k cíli. Snad poskytne to trochu útěchy a naděje.

Lze tedy říci, že život a práce národů evropských poskytly našemu národu jen pramálo užitku a to ještě jen nepřímého. Mohli jsme se totiž poučiti, jak národové žítí a pracovati nemají. Viděli jsme bezcílnost a bezradnost států demokratických, jejich krizi hospodářskou a lhostejnost mravní. Viděli jsme, jak národové velicí nepřestali

býti národy početnými, ale přestali býti národy velikými, takže klesli svou duchovní úrovní až tam, kde se duchovní život octl u nás a snad ještě níže. Nemusíme si tedy už nikterak nechati líbiti, aby se takoví národové západní vypínali nad námi, ať již v Evropě, či za oceánem.

Vidíme také křeče národů jiných, kteří se s úsilím, jinak účtyhodným, namáhají nalézt to, čím by měli býti a co by měli chtít. Vidíme, jak se snaží to, k čemu se jim nedostává myšlenky a ducha, řešiti násilím. Jsou to národové s vládou tak zvanou autoritativní. Název jest zajisté vábný a lichotivý. Co může lepšího býti než vláda autoritativní. Malý však a opět jen nepřímý jest užitek z příkladů jejich. I tito nám usilovně a vytrvale ukazují, jak se autorita dělati nemá. Ukazují nám, že nelze dům stavěti bez základů a zvláště ne od střechy; jinak jistě se zhroutlí. Vždyť pravým základem autority nemůže býti meč, nástroj hněvu, nýbrž chléb, dílo rozumu. A nedobývá se chleba mečem, nýbrž prací.

Pak vidíme odvozenost. Národové nejsou už schopni mysliti vlastním myšlením, souditi vlastním rozumem, chtít vlastní vůlí. Nesmyslně kradou za denního světla myšlenky druhým a jako zloději kol a automobilů pouze je natírají jinou barvou. A nestydí se za to. Lehčí jest ukrásti někomu jeho myšlenku, byť její cena byla sebepochybnější, než vytvořiti novou, byť sebeskrovnější.

Zloději kol a automobilů aspoň zamalují starou značku a číslo. Zloději myšlenek nedovedou už ani to; i tu značku a číslo nosí a ukazují na ukradených myšlenkách.

Nezáleželo by pak na pošetilosti národů, kdyby se nedotýkala řádu všeobecného tak povážlivě. Žádný národ se však nemůže trvale vyloučiti z tohoto všeobecného řádu; buď najde cestu ze svého bludu, nebo jest trestán; neděje-li se ani to, ani ono, pak nastává společenství v jeho vině i v jeho úpadku i národům ostatním. A tak žádný národ nemůže trvale a beztrestně opomíjeti a přehlížeti to, co se děje v sousedství. A může-li vésti jiné, pak je i vésti musí. Nechce-li býti stržen pod kola a octnouti se až na dně, musí jíti vpřed.

Slovo o ostrovu míru a pořádku již neplatí. Jednak pravdivost jejich byla jen poměrná a nikoliv naprostá, jednak ostrov jest cosi nehybného a nevýkonného, co má cenu jen pro vlastníky a výjimečně pro ty, kteří plují jinam. Naše místo není ostrovní ani ve smyslu hmotném, ani ve smyslu duchovním. Naše místo jest uprostřed evropské pevniny a to ve smyslu jak hmotném, tak i duchovním. Nejsme tedy národem a místem okrajovým, nýbrž národem s místem ústředním, a tedy nikoliv přívěskem cizí moci a cizí politiky, nýbrž ústrojím, které jest určeno k tomu, aby něco řídilo. Co toto ústrojí může a mohlo by i v budoucnosti řídit, o tom nás i jiné mohou poučiti dějiny; a to právě

třeba ukázati a připomenouti cizincům vždy, kdykoliv příliš neoslyšně prozrazují povrchnost a opovážlivost svých úsudků o naší ceně. Minula totiž doba, kdy národové evropští ať tak či onak mohli učití nás. Potřebujeme-li se ještě něčemu naučiti, pak se to můžeme už jen sami ze sebe. Ale pak bude třeba, aby se tomu, čemu se naučíme my, učili ostatní národové od nás. Nezní lidský hlas věčně, nýbrž jen do ochraptění; pak mluví opět jiný a druzí naslouchají.

Dle toho tedy jest nutno se i řídití a nehledati, ať již z bázlivosti či pohrdlivosti, naše místo dole. Tam jistě ho není; jinak přece byli bychom dávno už bývali rozdrceni. Těm, kterým raditi lze, nutno jest poraditi, aby naše místo hledali nahoře. Dnes snad to jistě není tak zřejmé. Co není dnes, může přijíti zítra.

Obnova, ročník I, číslo 4.
27. března 1937.

Jaroslav Durych

O jedné koruně

Všichni lidé musí umřít. To jest jisto, třebaš nikoliv každý se s tím smíruje. Obyčejně si člověk nemůže voliti ani hodinu smrti, ani způsob smrti. Tady nepomáhá ani pokrok, ani demokracie. Smrt prostě přijde a nižádné odvolání nemá účinku odkládacího.

Mohou však nad to v životě národů nastati okolnosti, kdy lidé jsou posíláni vstříc smrti, do náruči smrti. Stačí k tomu mobilisační vyhláška nebo třebaš jen nějaký tajný rozkaz. A pak tedy lidé umírají podle plánu či podle chodu určitých válečných podniků a jejich úmrtnost se buď řídí nebo také neřídí dle statistických tabulek ztrát při řečených jednotlivých podnicích. I slušelo by se, aby v takovém počtu lidí bez zbytečného uvažování hynuli a umírali, neboť tak to jest v těch tabulkách statistických a to přece musí každému stačit.

Zajisté mnohý by se rád vyhnul pomyslení tak neutěšenému. Umřít? Ano. To se musí. Pomyslení na smrt jest ovšem obtížné, ale obtíže té se může lekati pouze člověk závislý a nikoliv člověk svobodný. Člověk svobodný musí mysliti na smrt a to často a mnoho.

Člověk svobodný ví, že smrt je obtížná, ale může být i šeredná. O to pak, aby představa smrti byla co nejšerednější, pečuje výchova lidu již po mnoho desetiletí.

Hlavní chybou politiky a vůbec veškeré chytrosti lidské je to, že vyřazuje ze své rozvahy umírání a smrt a tím ovšem i přípravu na umírání a na smrt. Neboť příprava na umírání a na smrt nepatří k věcem chytrosti, nýbrž k věcem moudrosti. Není však základem bezpečnosti národa a státu chytrost, nýbrž moudrost. Chytrost jest vlastně výkvětem blbosti, výkvětem otroctví a hanby.

Kdo však si vážně přeje, aby národ nabyt dokonalé svobody, bezpečnosti a velikosti, ten musí národu vštěpovati myšlenku na smrt a přípravu na smrt. Není to věc, která by se mohla na dlouho odkládati, neboť k takové činnosti je také zapotřebí času, taková věc se ne nechá improvizovati v poslední chvíli za několik dní či snad za několik hodin. A velmi se mýlí ten, kdo si myslí, že dnes už snad toho není třeba.

Nutno si totiž uvědomiti, že něco jiného jest umírati ve válce podle taktických příruček a úředního schválení a něco jiného jest umírati ve svobodné dohodě a přípravě na smrt. Tam straší smrt úřední, smrt komisní; tady se nabízí smrt svobodná, smrt z lásky. Politika může být komisní, i vedení války může být komisní; vždyť komisního ducha máme nadbytek. Není však známo, že by komisní duch vyhrál válku, ani

to, že by kdy komisní duch založil bezpečnost a velikost některého národa. Komisnost není totiž předností, nýbrž nedostatkem.

Připravuje-li se člověk na smrt, pak z toho plyne, že si jest vědom toho, jak na smrt hleděti, jak před ní státi a jak se před ní chovati. Smrt jest totiž rozhodujícím okamžikem nejen pro lidské tělo, nýbrž pro celou lidskou bytost. A jistě jest něco jiného, nese-li člověk do nějakého rozhodnutí, do nějakého boje celou svou bytost, než nese-li do toho jenom své údy, na nichž nese jen komisní výstroj a výzbroj. Co pak jest výchova k brannosti bez výchovy k smrti? A smrt přece se nedá odbýti jen tak krátce. Či stačí spad jen ta smrt komisní?

Ne. Řekněte přece těm mladým lidem, že dobrá smrt je jen ta, kterou lze přijmouti s oddaností a láskou a že to, co jest hodno lásky, jest také hodno oběti života. Ale pak jim musíte říci také to, že život bez lásky jest horší než smrt, že je to život hanebný, život všivý. Pochopí-li to, pak nebude třeba se obávati toho, že nepřátelský vpád z jednoho konce státu bude zastaven jen s pomocí cizí a teprve až někde na druhém konci státu. Neboť necouvá láska, nýbrž jen duch odcizený a nízký. Není věcí lásky, aby už od počátku pomýšlela na ústup. Jen duch odcizený a nízký může se báti toho, aby mu meč nepřetel ruce, neboť v těch svých rukou jistě

nedrží to, co celou svou bystostí miluje. Víme-li však, že svýma rukama objímáme něco, co milujeme, pak nám ani rána mečem nemůže býti tak nesnesitelná.

Nezapomeňme na to, že dosud existují země koruny svatováclavské. V těch jest srdce a těžiště a základ, ty jsou pevností, těm patří především koruna svatováslavská, jedna z nejvznešenějších korun evropských, která jest zároveň i symbolem vznešenosti našeho národa. Nezapomeňme na to, že tady a nikoli jinde jest bojiště rozhodující. Tady a právě tady se sluší ukázati poctivost, věrnost a lásku, tady se sluší ukázati sílu a to sílu vlastní. Jen otrok se spoléhá a čeká na to, až mu na pomoc přijde jiný, jen otrok se ohlíží po místě, kde by se schoval za jiného. Ale nezapomínejte na to, že, ať bude kdykoliv konstelace jakákoliv, vždy si bude náš národ musiti vybojovati svou svobodu a své štěstí sám, neboť ani od spojenců nejochotnějších nemůže poctivě žádati, aby jeho věc činili za něho a místo něho; vždyť jinak by pozbyl cti v očích světa a musil by jí pozbyti i před sebou. Tuto věc musí pak národ míti stále na očích a neoddávat se klamu. Jsme-li postaveni uprostřed Evropy na místě, kde můžeme svůj život a svou svobodu zachovati pouze hrdinstvím, pak nezbyvá nic jiného, než tomuto hrdinství přivykat.

Nezapomínejte tedy na to, že naše země nebyla zemí otroků, nýbrž zemí koruny svatováclavské, zemí koruny královské; uvažujte i vy, že nejste určeni k tomu, abyste byli národem otrockým, nýbrž k tomu, abyste byli národem královským! Nezpronevěřte se tomuto svému určení!

Obnova, ročník I., číslo 6.
10. dubna 1937.

Jaroslav Durych

Nejen my, nýbrž i oni

Kdybychom musili zůstat národem závislým, pak bychom ovšem bez hlasité odmluvy se musili podrobovat všemu, co by nám ukládali protektoři. Nesměli bychom míti vlastního myšlení, vlastního charakteru; nesměli bychom a úplnou volností užívat ani svých smyslů; musili bychom choditi jednou napravo, jednou nalevo, dle toho, jak by kdo zatahl za opratě, a obětovati své síly a svou krev za něco, o čem bychom třebas ani nevěděli. Za to bychom snad tu a tam dostali půjčku, za niž by se však především koupily pro nás nové otěže.

Jsme-li však, či choeme-li býti národem nezávislým, pak si musíme býti vědomi toho, že máme svobodnou volbu přátel a spojenců a že přátelství a spojenectví spočívá ve vzájemnosti. Podle zdravého rozumu a zvláště podle rozumu mravního se za přítele a spojence hodí ten, kdo má aspoň přibližně stejný způsob myšlení a mravní praxe. Za nejhnusnější čin se za starých časů považovalo spojenectví křesťanů proti křesťanům s pohany, Turky, kacíři. Nová doba odložila tuto citlivost; ale vždyť ještě ani zdaleka není konec všech katastrof, kterými nutně musí být

vyváženo to, co bylo napácháno porušováním cti.

Patří se tedy, aby každý národ, který nás chce udržeti v poměru přátelském, napřed si sám uvědomil, že nezáleží jen na tom, zda se přátelství či spojenectví s námi hodí jemu, nýbrž i na tom, zda se přátelství či spojenectví s ním hodí nám. Nehodláme se považovati za žebráky, kterým nezbyvá jiného, než aby se dávali najímati do služeb cizích, ani za domnělé dlužníky, kteří se musí točiti podle příkazu velmocného věřitele. Lépe jest míti méně přátel, za to však přátele dobré, než míti jich tolik, až nás to dusí.

Není tedy vždy každé přátelství výhodou nebo ctí a nespočívá vždy výhoda přátelství v tom, že snad je to přátelství s velmocí. Vždyť nejprve i naпоследy budeme vždy musiti hájiti svou věc vlastními oběťmi a vlastní krví. Mohlo by se pak státi, že by některá velmoc chtěla, abychom vlastními oběťmi a vlastní krví hájili věc cizí, do které nám není naprosto nic, ba která nám může býti i nanejvýše odporná.

Patří se tedy, aby každý národ, který nás chce udržeti v poměru přátelském či spojeneckém, napřed si sám uvědomil, kdo že my jsme a jací že jsme. Že jsme národ, který má víru, který též zná poctivost a čest, který stojí o svou svobodu a který žádnému národu není nic dlužeb; že odmítáme cizí rady a poručníctví, pokud odporují naší víře, naší svobodě a naší cti. Že jsme ochotni

pomoci slabým a nevinným, že se však nelze spoléhat na naši pomoc na příklad ve prospěch těch katalánských družstev, která si svá skladiště a své prodejny zřídila v kaplích kostelů. Chce-li ve prospěch těchto družstev vykrváceti některá velmoc, nemůžeme jí v tom překážeti prostředky hmotnými, jakýkoliv však její nárok na naše přispění v podobně věci bychom musili považovati za projev neomluvitelné nestoudnosti; po němž by mohl následovati toliko úplný rozchod. Neboť jest lépe míti méně přátel, za to však rozumných a čestných, než přátele bláznivé, byť jakkoliv velmocenské.

Nejsou to pouze velmoci, které mohou posuzovati, jakou cenu má pro ně přátelství naše; jsme to i my, kteří musíme posuzovati, má-li pro nás přátelství s některou velmocí cenu či nikoliv. Titul velmocenský není ještě titulem mravním. Ti, kteří o naše přátelství a spojenectví usilují, musí ukázati, že jsou toho hodni. Musí se této myšlence pomalu přivykati. Musí se smířiti s tím, že my jsme tu ve středu Evropy nikoliv jako zajatci a vězňové, nýbrž jako svobodní lidé, kterým byl svěřen právě střed Evropy, /který/ opravdu chceme hájiti za každou cenu a to především obětí vlastní, neboť tu nejsme nájemníky, ani chráněnci, nýbrž pány. A až si to všecko uvědomí, pak jako vrchol všeho musí si uvědomiti to, že jsme ochotni umřít v boji pro Boha, nikdy však pro

věc bezbožnou a nad to ještě v zájmu cizím.

A jsme tedy ochotni poctivě žítí, bojovati i umřítí v boji demokracie proti bezbožné diktatuře; nikdy však v boji bezbožné demokracie cizí, jejímž jediným skutečným cílem už od dob encyklopedistů jest toliko zhanození a povalení božích chrámů. Každý národ, byť jakkoliv velmocenský, který by nás chtěl k tomu vésti, poznal by záhy, lze-li nás urážeti beztrestně.

Jest třeba, aby tuto pravdu zvěděli cizinci.

Obnova, ročník I., číslo 7.
17. dubna 1937.

Jaroslav Durych

Úkol výchovy

Výchova, jak jest známo, se obecně řídí předpisy. Předpisy jsou proměnlivé, což zajisté potvrdí každý, kdo jest nucen se předpisy zabývat, ať už to jsou předpisy z oboru jakéhokoliv. Tyto změny předpisů jsou jednak mechanické, plynoucí z proměnlivého počtu žactva, učitelů a škol, ze slušování nebo rozdělování rozličných typů, z prodloužení nebo zkrácení výchovy; jednak ideové: stává se totiž, že ten či onen činitel jest jiného názoru než jeho předchůdce i mění podle toho různé poučky a buď zavádí novou, nebo obnovuje starou nauku o věcech, o něž mezi lidmi jest všeobecný svár. I mohou se tedy tyt věci kritisovati buď z prava, nebo z leva, ze zájmu stranického, nebo státního, ale není to nic platno, poněvadž ani přehlasováním ani převratem se pravdě trvale nepomůže a omyl se trvale nevyvrátí. Ale poněvadž se obecně cítí, že výchova se nemůže ponechat jen tak na pospas bludu obecných nálad, ani myšlenkovému bezvětrí správního aparátu, jest nutno připomenouti, že právě ve výchově jsou jisté věci kardinální, všeobecně platné, jež přece musí uznávati jak

praví, tak leví, a kterých musí výchova dbáti, nemá-li sama učiniti z dětí tvory, neschopné práce, rozumové činnosti a samostatnosti.

Co tedy má výchova z dětí udělati? Má jim zajisté ukázati způsob rozumové činnosti a účel této rozumové činnosti. Způsob rozumové činnosti jim ukazuje tím, že je učí čísti, psáti a počítati a že jim ukazuje, jak se toho čtení, psaní a počítání užívá k dalšímu rozšiřování vědomostí, na příklad v zeměpise, měřictví, fysice a chemii. Záleží pak na tom, aby výchova ukázala dětem tento způsob rozumové činnosti nejen pokud možno dosti obšírně, nýbrž především co nejhlouběji v samých základech, tak, aby mladí lidé mohli jednou vykonávati rozumovou činnost sami, bez učebnic, jaksi už z pouhé setrvačnosti či spíše ze záliby. A pak tedy záleží na tom, aby děti a mladí lidé pochopili, k čemu to jest.

A k čemu to jest? Každý člověk má svůj vlastní přírodní a přirozený úkol. Má žíti, má se uměti uživiti, má se pak živiti a po případě živiti ženu, děti, nebo též jiné lidi. A má býti samostatný a svobodný. V tom se zajisté lze shodnouti se všemi lidmi, kteří nemají postranních myšlenek.

Jest ovšem mnoho rodičů špatných nebo zbabělých, kterým nezáleží na tom, aby se děti uměly uživiti, aby se jednou skutečně živily a aby byly svobodny. Nezáleží jim na tom, aby se jejich

děti učily námaze, pílí, vytrvalosti, samostatnosti, svobodě. Buď se spoléhají na své jmění, na své postavení, na své protekce, nebo milují své pohodlí, nebo se spoléhají na organizace, nebo na teror a na věci nepoctivé, nebo třeba*as* i na prostituci. A všichni takoví rodiče, ať si už bydlí v přepychových vilách anebo v nouzových barácích, patří vlastně pod policejní dohled, ne-li do ústavů, které v našem státě nejsou ještě zřízeny, ale zavádějí se již v sousedství. Každý otec a zvláště pak každá matka, která si myslí, že její dítě se nemusí učit*i* pracovat*i*, patří mezi druh zločinců a slabomyslných. Právě proto se mohla a může udržovat*i* theorie, že výchova dětí nepatří rodičům, nýbrž státu, poněvadž těch zločinných a slabomyslných rodičů jest procento povážlivě veliké.

Úkolem výchovy tedy jest, aby ukázala dětem a mladým lidem, že se mají a musí živiti a to poctivou činností a za všech okolností, tedy i v chudobě, ba i v bídě, a že i genius se v době bídy nemá báti ani metařského koštěte. Charakter jest totiž v tom, že člověk se skutečně uživí, že dobu své zkoušky přestojí, že dočasně ob*t*íže statečně snese, slabosti přemůž*e* a posléze přece dosáhne toho, aby mohl pracovat*i* v tom a tak, jak to jeho vlastní schopnosti chtějí. To jest vlastní úkol výchovy.

Nelze tedy od obecné výchovy žádati, aby ukazovala lidem, jak se mají živi-
ti. To jest úkolem výchovy zvláštní,
odborné. Úkolem výchovy obecné jest to,
aby jim ukázala, že se žítí musí.

A tu vidíme hned dva omyly v nazí-
rání. Jednak si lidé myslí, že odbytí
škol středních, odborných nebo vysokých
samo sebou opravňuje k nabytí určitého
zaměstnání či spíše placeného zaměst-
naneckého místa. Zapomínají na to, že
počet těchto míst jest zhruba omezený,
takže přece jen na všechny se nedosta-
ne. A zapomínají na to, že toto účelem
těch škol není. Účelem škol jest výcho-
va nikoliv k služebnosti, nýbrž k samo-
statnosti. Škola chce či aspoň má chtít-
i víc než to, aby ze svých žáků vycho-
vávala dobré zaměstnance.

Druhého omylu se dopouští stát či
úřad. Bojí se, což není právě hezké,
přílišného množství uchazečů o různá
veřejná místa, proto by chtěl omeziti
počet žactva a škol. Jest to bázen vel-
mi nemoudrá. Proč by nemohli býti stu-
dovaní dělníci? Lze vůbec někomu pře-
kážeti, chce-li se vzdělávat? A což
pak jest národní kultura državou či
výrobkem státních a veřejných zaměst-
nanců? Což nemůže blahobyť, štěstí, moc
a sláva národa vzejíti právě z těch, na
které se už z míst státních a veřej-
ných zaměstnanců nedostane? Proč prá-
vě takto se chce starati stát o to, co
si kdo počne se svým vzděláním a se
svými schopnostmi? Proč právě stát chce
škrtiti ducha?

Nezabije genia, bude-li musit zametat ulici, než se stane tím, čím se státí má. To musí být maximou naší výchovy. Z toho plyne mnoho. Tak se vychovávají lidé velicí, lidé slavní. Tak se přejinačí svět a vláda nad světem. Kdo to dokáže, ten bude vládnouti, poněvadž mu vláda do klína spadne sama.

Obnova, ročník I., č. 12.
22. května 1937.

Jaroslav Durych

Slovo k intelektuálům

Uznáváte tedy, že leccos je hodno hany, leccos jest škodlivé a leccos je krivé. Mnohdy to cítíte na své kůži a mnohdy se obáváte budoucnosti.

Ale zda-li pak si dáváte aspoň zcela jednoduchou otázku: A co teď?

Nenáviděti komunisty a spílati pokrokářům, realistům a liberálům, to dovede každý. Už trochu sečtější kvartánek pochopí stupeň hlouposti komunistů a realistů. K tomu není třeba intelektuálů.

Ale zdalipak si dáváte otázku: A co teď? A proč si ji nedáváte a proč se jí vyhýbáte? Co vlastně umíte a co vlastně děláte? Kdo si má za vás pálit prsty a jak si to představujete?

Lze od vás slyšeti jen řeč o obtížích a o těžkostech, ne-li nemožnostech. Milí a zlatí intelektuálové, snad si nemyslíte, že od vás sluší se žádati věci, které nejsou těžké, které nejsou nemožné? Jak si to představujete? Kdo to má za vás dělati? Někdo jiný, neznámo kdo to jest, má dělati věci těžké a nemožné a vy byste si dělali věci lehké? Já myslím, že kdybych byl intelektuálem, považoval bych to za nedůstojno sebe, abych dělal věci lehké.

Ale ať se před vámi zavadí o cokoliv, všecko je těžké. Snad pro vás těžké. Co tady není pro vás těžké? Čisti všelijaké hloupé noviny, škádliti pokrokaře a hašteřiti se v tisku a na schůzích, to byste snad mohli ponehati chudým mladým lidem, kteří si tím přivydělávají na živobytí, a pak těm lidem, kteří milují skandály a kteří jsou nešťastní, nemohou-li si některý den na někom vylíti jízlivost, ať už zblízka nebo na dálku. Haníte šedovlasé i bělovlasé pány, ale máte-li jejich dílo napravití a nahrať dílem novým, pak se stáváte mistry ve vmluvách. Nemáte peněz, nemáte kdy, ~~náhle~~ máte strach, že by vaše namáhání nemělo žádoucího ohlasu, a proto se raději ani nezačínáte namáhati.

Proč si nestoupnete před zrcadlo? Proč se nepodíváte na svou intelektuální krásu? Nechce se vám?

Škádlívali nás dědečkové a strýčkové, že prý ten, kdo chce býti knězem, musí býti napřed ministrantem, pak kostelníkem a teprve potom se stane knězem. O, kdybyste to dotáhli aspoň na ty kostelníky! Ale zdá se, že chcete zůstatí jen prostředními ministranty. Ale vlastně ani nevíte, jak by vám slušely sukně a babský kokrhel.

Milí a zlatí intelektuálové, vy se také rádi oháníte národem, ale k tomu vás národ nepotřebuje. S tím svým horečením jste dobří leda k tomu, aby se z vás stal jen docela obyčejný kano-nenfutter, a ten se stane i z komunis-

tů a pokrokářů, takže na konec to bude jedna kaše. Ale myslím si, že každý trochu opravdovější člověk, než do té kaše spadne, měl by udělati ještě kus jiné práce na důkaz oprávnění své existence.

Jaký by to byl kněz, který by nesloužil mši, poněvadž by si myslil, že na to nikdo nevěří a že to nikomu neprospěje! Jaký by to byl básník, který by nechtěl psáti, poněvadž by si myslil, že mu to nikdo nevydá a nikdo to nebude čísti! Jaký tedy je to intelektuál, který už předem ví, že by to nešlo?

Nečekejte tedy, prosím vás, na to, až vás někdo posadí a až vám umožní práci. Tuto možnost vám přece musí dáti váš rozum, a jiného k tomu nepotřebujete. Nevymýšlejte si převraty a podobné hlouposti, které jsou hodny chatry. Pijte vodu a pracujte a nenapijte se dříve nápoje opojného, dokud neuděláte kus práce. Nečiňte toho naopak, poněvadž byste nikdy s prací nebyli hotovi. Dělejte každý, co vám patří, studujte a dostudujte, učte se přemáhati sebe, chcete-li vládnouti jiným, nevzhlížejte se jen v chybách cizích, všímejte si více svých ohyb vlastních, a především: přineste pro práci také nějakou oběť. Věnujte jí čas, věnujte jí píli, věnujte jí i nějaký prospěch, kterého byste třeba rychleji a laciněji dosáhli nějakým způsobem pohodlnějším. Pamatujte na to, že práce se vyplácí vždycky. Práce jest jistina nejspolehlivější.

Všecko ostatní se časem zaslouženě zhroutí, práce však nikoliv. Ale tedy, jak poznáváte, práce není vždy příjemná, ani společensky zajímavá; práce zdržuje v různých požitcích, oddaluje od společnosti, činí člověka leckdy fádním; člověk, který pracuje, nepatří do salonu, nemá kdy na vtípy, na klevety a na přesladké jízlivosti. Nu, vyberte si! Ale pamatujte si, že na prvním místě patří do koncentráku intelektuálové, kteří nic nepracují. To jsou právě ti nejhorší zločinci; to jsou mravní defraudanti; to jsou velezrádci.

Nechcete-li, nevěřte. Ale uvažujte, prosím, též o tomto: Jak vám bude nad hrobem, až budete musiti sami vážit dílo svého života? Jest to věc k zbláznění trpká. Jsou ovšem mnozí uchráněni před touto trpkostí, neboť příroda bývá milosrdná, zatemnujíc ve stáří rozum. Chcete i vy doufati v toto milosrdenství přírody?

Obnova, ročník I., č. 13.
29. května 1937.

Jaroslav Durych

O nepřátelích koruny svatováclavské

Čteme v Kalouskově "Obraně knížete Václava Svatého" v odstavci o nechuti Němců k úctě sv. Václava, jak už roku 1338 ten den před památkou přenesení sv. Václava rozmlouvali v Praze nějací mužové řemesla střelcovského o tom, že zejtra bude svátek sv. Václava. Jeden z nich, který byl Němec, pravil, že toho sedláka svátek nebude slaviti; ale při tom a jiném rouhavém mluvení oněměl; nazejtří přivedli ho k hrobu sv. Václava, modlili se zaň a obětovali, a když lebku sv. Václava postavili mu na hlavu, on opět promluvil, a vyznáváje přede všemi kajícně svůj hřích, děkoval Bohu a svatému mučedníkovi. - Pak roku 1655 děkan kapituly a německý kazatel u sv. Víta v Praze Jan Křištof Reinhold, rodilý Slezan, máje spory s kapitulou, hněv svůj vyliil si ve svátek sv. Václava kázáním proti národu českému a neušetřil při tom ani světce toho dne slavného. - To by tedy byly klukoviny starožitné. - Ale důležitější jest doba asi od roku 1870. Tehdáž v německých novinách počali dávat Čechům potupný název Václavských vší, Wenzelsläuse, a ukazuje se odpor proti svěcení svátku sv. Václava jakožto patrona zemského a br-

zy v tom, brzy v jiném německém městě nechtějí trpěti sochy jeho na veřejných místech nebo v kostelích. Když pak dne 15. ledna 1894 sněm český jednal o návrzích výboru zemského, které se týkaly zamýšleného postavení pomníku sv. Václava před Museem, němečtí poslanci na tu chvíli odešli ze sněmovny. — A můžeme si též připomenouti jednoho německého kněze v Olomouci, který se na den sv. Václava obořil na kostelníka za to, že mu přinesl sváteční ornát, kázal jej odnésti a přinésti všední.

Ale nejzajímavější jest to, co se dalo asi od roku 1870. Netrpěli tenkrát psím liberalismem pouze naši vlastenci, nýbrž i Němci, kteří se přes rozdíly jazyka svorně s nimi účastnili hmotného i duchovního pustošení zemí koruny svatováclavské; byli to tedy Němci osvícení, Němci probuzení. Nevíme ovšem, komu vlastně nadávali václavských vší, zda českým sedlákům a chudému lidu obecnému, či svým českým kolegům na radnicích, s nimiž přece přes rozdíl řeči byli též víry a téhož ducha. Ať tak, či onak, vidíme dnes, že nepřátelé svatého Václava, ať mluvili či mluví česky nebo německy, byli, jsou a budou též zhoubci zemí koruny svatováclavské.

Slýcháme od spisovatelů, že nemohou pro svou tvorbu nalézt osobního hrdinu; že prý jsme takový národ vrozeně demokratický, že vlastně pro osobní hrdinství není u nás místa a že u

nás bylo, jest a bude možno jen hrdinství anonymní a kolektivní. A bylo by na pováženou, kdyby to byla pravda. Ale nezáleží na spisovatelích, kteří si nemohou a neumějí nalézt hrdinu. Nezáleží ani na těch, kteří by víru v hrdinství nejraději zakázali, ať už ve jménu osvěcenského rozumu, nebo ve jménu demokracie. O prospěch a zachránění národa pečuje **totiž** ještě někdo jiný než takoví spisovatelé a žurnalisté. A kdyby milion lidí hloučně prohlašoval něco za starožitnickou veteš, za přezílkou pověru a za hysterii, není to nic platno. Svět sice trpí pokrokem, mnohdy až strašlivě jím trpí, přece však zůstává k němu podivuhodně netečný. Blesk může dub vyvrátiti, ale nikoliv předělati; neudělá z něho zelí ani zemáků.

Ona tedy koruna svatováclavská zůstává korunou naší, ať kdo chce či nechce. Až o ni už nikdo nebude státi, jak o tom sní tak mnozí, pak národ pokojně splyne se svým okolím nejen bez jediného výstřelu z pušky, nýbrž i bez jediného sebenesmělejšího protestu. Dokud máme korunu svatováclavskou, nebude ta nová Evropa nikdy taková, jakou by ji chtěli mít lidé, považující se za mírumilovné. Jest v této koruně zasazen trn z koruny Spasitelovy, a tento trn ovšem pálí a bodá. Jaký pak může býti na světě pokoj, dokud nebude roztavena tato koruna a spálen tento trn? Což se nám samým ten trn nevráží do čela? A Nejsme proto také trnem v srdci Evropy

a nebylo by lépe, abychom s tímto trnem byli ze srdce Evropy vytaženi anebo s ním spálení též sami?

Dostí nás však tepala staletí všelijakými pruty a třtinami, aby se nám tento trn vrazil tak hluboko do čela, že operativní odstranění bylo by nyní už na pováženou. Jistě bychom scípli, hanebně scípli a zaslouženě scípli. Tímto trnem jest koruna svatováclavská přibodnuta k hlavě národa. Není to nyní koruna smrtelného lidského krále: nyní jest to koruna národa. Jsme národem s korunou, s královskou korunou. Nejsme tedy žádným národem cikánským, ani národem chátry, ani národem hochštaplerů a emigrantů. Jsme. Můžeme hledatí a bloudití; můžeme se octnouti v boji, třebas i nerovném, bytí bití, krvácet i hynouti. Ale jsme, a nikdo to nemůže popřít, dokud toho nepopřeme sami. Nemůže nám svět dátí více, než my dáme jemu. Nemusíme se více bátí světa, než se svět musí bátí nás. Nejsme snad národ psů, kteří se bojí; a vždyť ani ze psů se nebojí každý.

Dříve ji nosil král, teď ji má nositi celý národ. Mnoho jest ovšem těch, kteří se za to stydí a kteří by raději dali přednost jakékoliv potupě, aby byli zproštěni i pouhého pomyšlení, že se stín této starožitnické veteše má dotýkati také jejich osvícenských čel. Raději utíkají z tohoto stínu na světlo svého osvícenství. Budiž. Jest a zůstane stín této koruny demarkační hranice mezi lidem této země a těmi, kteří

jsou a zůstanou v ní cizinci nejsmutnějšími. Neboť i Němec uvěřil, když byl uzdraven, ale odcizený Čech nebude uzdraven nikdy.

Obnova, ročník I., č. 14.
5. června 1937.

Jaroslav Durych

Nejasnost demokracie

Mluví se mnoho o demokracii. Jeden zemřelý politický magnát užíval toho slova až čtyřikrát za minutu a to i při řeči o počasí. Vyžaduje se přísaha na demokracii a pochybovačům se hrozí hněvem obecným. Podepisují se pro ni manifesty atd. Ale nikdo nám nepoví, co vlastně demokracie jest.

Když demokracie, tedy demokracie. Proč ne? Ale demokracie má býti pro všechny, a zdá se, že se to vylučuje. Demokracie totiž nemůže býti též pro nepřátele demokracie; nemůže tedy býti pro účinné bojovníky o obnovení nějaké svrchované moci královské. To jest pochopitelné. Ale také nemůže býti pro anarchisty, neboť ti zase boří demokracii z druhé strany a to způsobem ještě nebezpečnějším než legitimistě. To už jsou tedy dvě skupiny vyloučeny. I zdá se pak, že demokracie se má řídit principem většiny. Ale to jest věc dosti pochybná; nálada lidí jest totiž proměnlivá a může někdy býti i úplně nedemokratická. U nás tedy se uplatňuje demokracie poměrným zastoupením; jest to zajisté řešení z nouze, neboť tím jsou nejen trpěny, nýbrž i přijímány též živly

protidemokratické. Ale tak to jest a tak se s tím musí či aspoň má počítati.

Že tedy jest to jen řešení z nouze, to dokazuje skutečnost, že tvoří se bloky, pravý a levý; ale ani z těch žádný není sourodý. Nepátřejme tedy dlouho a zbytečně po tom, co chce která strana a co chce který blok, a podívejme se jen na to, jak si představují demokracii ti, kteří si z ní udělali živnost.

Zdálo by se tedy, že demokracie má zaručovati minimální lidská práva každého člověka, tedy právo na chléb, výchovu a ochranu v nouzi, v nemoci a před útlakem, a že má hájiti spravedlnost v té podobě, která jest přijatelná lidem dobrého rozumu a dobré vůle; je-li tedy ve státě několik národností a několik náboženských vyznání, už od dřívějšíka uznávaných, že demokracie nebude mezi nimi činiti rozdílu a že všichni budou nuceni k snesitelnému spoluzití. Tak by se to tedy zdálo. Možná, že je to jen zdání; ale dosud nám nikdo neřekl o tom nic určitějšího.

Zatím však vidíme, že ti, kdo si z demokracie udělali živnost, považují za její hlavní obsah a cíl jen určitou zvůli, namířenou tokiko proti církvi katlické. A že tito k tomu užívají staré metody z dob absolutistických vlád, tedy metody úplně nedemokratické, podle níž neplatí vůle občanstva, nýbrž svrchovanost státu a tato svrchovanost státu jest ovšem vyjadřována míně-

ním určité osobní autority. Jest totiž organisace církve katolické nikoliv vnitrostátní, nýbrž nadstátní; ale stát, který se považuje za úplně svrchovaný, nechce uznati, že by nad některými občany, byť jen v některých věcech, bylo něco svrchovanějšího než on; jest tedy příslušenství k církvi katolické hříchem proti božství státu, zradou a vzpourou, a proto by měli katolíci býti postaveni mimo zákon. Toto jest ode dávna přesvědčení všech etatistů všech dob a všech národů světa. Tím jest tedy proti katolíkům dána nejučinnější politická zbraň. Nezáleží na tom, plní-li katolíci své povinnosti k státu právě tak dobře a mnohdy i lépe než jiní; stačí, že mají postranní dvířka, aby stát viděl, že na ně není spolehnutí stoprocentní.

A také není. Ukázalo se to ve Španělsku a může se to ukázat všude, kde ti, kteří si z demokracie dělají živnost, usmyslí si jednoho dne ve jménu demokracie činiti to, co ve Španělsku způsobilo občanskou válku. Neschází do toho tak mnoho ve Francii, či aspoň nescházelo. Řekne-li se dnes totiž u nás "demokracie", míní se tím Azaña, a řekne-li se dnes u nás "demokratická Evropa", míní se tím Valencie, Barcelona a francouzští anarchisté. Pro tuto "demokratickou Evropu" chtěli by mnozí i u nás rozpoutati požár světový a vésti náš národ na opravdové jatky, na kterých umíratí by nebylo nijakou ctí.

I jest tedy nutno varovati obzvláště tisk. Zdá se, že se z novin nestřílí a že válka se nerozpoutá pro pouhé plkání hloupých a nevzdělaných žurnalistů. Ale pamatujte si, že z novin se střílí a že, nevědouce, co činíte, přivoláváte válku s trestuhodnou lehkomyšlností. Což jste aspoň tak statečné, že se chcete bít i tenkrát, když zatím nikdo neohrožuje náš stát? Koho za to vlastně chcete porazit a zničit? Církev katolickou? To by šlo poněkud ztěžka. Jste-li ještě schopni o něčem uvažovati, tedy uvažujte, že takovými články a větami postrkujete stát pomalu, ale jistě k určité čáře, za kterou se už opravdu střílí, a že to nečiníte z žádného jiného důvodu než z nenávisti k církvi katolické.

Vyprávěl mi jeden maďarský kněz o vládě komunistů v Maďarsku v roce 1920. Tenkrát nějací chudí řeholníci, snad františkáni, přišli tak k rudému komisaři, dávali mu k dispozici svůj klášter a všechny své síly, chtěli mu sloužit co nejvěrněji a třebaš mu pro radost i kotrmelce dělati, jen aby jim dovolil sloužit mši a zaručil svobodu náboženství. Ale co řekl rudý komisař? Že prý jest hezké, chtějí-li komunistům sloužit tak věrně, ale že první a nezbytnou podmínkou, o níž se nelze smlouvat, jest materialistický ateismus. A to jest jeden příklad za všechny. Nikoliv blahobyť a spravedlnost pro chudé, nikoliv vyrovnání křivd a napravení škod, nikoliv zabezpečení a

povznesení dělníků a proletářů jest cílem této evropské demokracie; té nezáleží přece na věcech tak nízkých; ta má jen jediný vysoký cíl a tím jest zničení církve katolické.

Proto mi nebylo možno podepsati manifest pro tuto "demokratickou Evropu" a pro tuto "evropskou demokracii". Hnusí se mi přílišně a opravdově. Když demokracii, tak tedy tu naši demokracii, českou demokracii, a žádnou jinou, nikdy žádnou jinou. Ale nikoliv demokracii těch, kteří si z ní dělají živnost, nýbrž tu, kterou má každý poctivý člověk v srdci. A na tu "evropskou demokracii" jest škoda i toho plivnutí.

Obnova, ročník I., č. 15.
12. června 1937.

Jaroslav Durych

Jisté a nejisté

Neradi chápali a neradi chápou i dosud nejen lidé světští, že to za mnoho nestojí, shromažďují-li se poklady, které rez šíří nebo zloději rozkrádají. Zdálo se a zdá se i dosud a to nejen těm, kteří to slyší, nýbrž i těm, kteří to hlásají, že to jest jen takové poučení přebytké, pocházející jen z přílišného upjetí myslí k věcem pomyslným, ale že to opravdu nemyslí tak přísně a zvláště ne doslova. A zatím nechápou, že poučení toto platí mnohem spíše pro lidi chytré než pro lidi zbožné a že právě lidé chytrí mohou z toho mítí užitek největší.

Kdo se podívá na všelijaké ty revoluce, vidí a může poznati, jak málo při nich záleželo na revolučním bludu a jak velice při nich záleželo na věcech hmotných. Pro nějaké rozepře bohoslovců se nezdvíhali národové a stavové ke krvavému boji, ale dělali to velmi rádi pro příjmy, výsady a statky té či oné strany bohoslovců a jejich ochránců. Pro myšlenku se seperou lidé v domě, v hospodě, někdy i na ulici, ale dále nezabíhají. Dělají-li více než to, pak to není pro tu myšlenku, nýbrž pro majetek myšlen-

kových odpůrců. Vždyť to lze sledovati od počátku křesťanství a netýká se to jen náboženství, nýbrž hierarchie, aristokracie, ba i byrokracie ve všech jejích podobách a tvarech. A příčinou mnohých zmatků, protivenství a ztrát bývá zpravidla to, že držitelé pokladů hmotných jen velmi obtížně, těžkopádně a opožděně se vzdávají těchto svých pokladů, neznajíce míry věcí a neznajíce hodnot. Pochopíme zajisté, že život se má bez smlouvání obětovati za myšlenku; nepochopíme tak snadno, že by se měl obětovati kdykoliv a jakkoliv za věc hmotnou; proti tomu už jsou určité výhrady.

Představuji si totiž třebas aristokrata asi tak, že kdyby byl velmožem a náhle mu všecko vzali, i titul i jméno, on musí to mítí všecko ve své hlavě a ukázati, že si všecky ty věci umí a může poříditi znova právě tak jako malíř, kterému by spálili všecky obrazy, může si namalovati nové a právě jako rozený finančník, kdyby byl odrán do poslední nitky a vyhnán na druhý konec světa, opět založí nové bohatství. Zajisté nesouhlasím s bludem či pokrytectvím těch, kteří některému stavu upírají právo na soukromé jmění, přes to však zdá se mi lepší, jsou-li na světě lidé, kteří dovedou poklady tvořiti, objevovati a dobývatí jich, než jsou-li tu jen lidé, kteří je prostě drží tak, jako sedlák drží svůj majetek. Proto držení těch věcí hmotných za každou cenu zdá se mi pošetilostí,

která se může státí neodpuštělnou, zvláště dopláci-li se na ni lidskými životy, jako tomu bývá při všech revolucích. Ale s těmi držiteli je vůbec zbytečno mluvit, a proto jest lépe obrátiti se k těm druhým a říkati jim opět a opět, že hlavní poklady musí býti uloženy ne v zápisech, bankách a tresorech, nýbrž v hlavách a srdcích a to ne proto, aby si myslili na obtíže polepšování života mravního, ale aby myslili na užitek hmotný, počínajíc už v jejich živnosti. Neboť svět se pomalu mění, i právo se mění, i povinnosti se mění.

A to, co se týká těch věcí hmotných, týká se všech ostatních věcí, které se kolem nich točí. Mluví-li se třebaš teď o prospěchu stavu, třídy, nebo celého státu, málo pomůže jakékoliv zajištění ať smlouvou nebo zákonem, nebude-li ten prospěch zajištěn v hlavách, v mozcích a smyslech. A právě tak třebaš s obranou státu. Zbraně zastarají, prostředky obranné nebývají trvale utajeny, leccos se neosvědčí; ve hmotě tedy není všecko, ani v počtu lidí není všecko. Ale pravá síla může a musí zůstávati jen v hlavách a jsou-li hlavy prázdné, musí se naplniti, a jak se to stane, to už je jiná věc. Ale to všecko mají a musí chápati především mladí, nechtějí-li zůstati příslušníky čeledi neschopných a čeledi jalových a nechtějí-li se státí otci zlodějů a žebráků, kterých už máme nazbyt. Není

to všecko moudré, co jest staré; mnohdy s šedinami přibývá slabosti myslí až příliš pohoršlivě. Opět je nutno zdůrazniti: Naděje jest v mladých, v těch, kteří přijdou nikoliv do krematoria, nýbrž k práci, k těžké, opravdu těžké.

Obnova, ročník I., č.23.
7. srpna 1937.

Jaroslav Durych

Hazardéri

Opět teď sám šéfredaktor jednoho velkého deníku dal v těchto dnech průchod svým citům, projevu obavy o osud obhájců santaderských. Jest to zvláštní, jak takový šéfredaktor jest otrocky oddán ani ne tak přesvědčení jako politické linii, při čemž pravda jest úplně vedlejší. Není přece možno, aby šéfredaktoři nevěděli, co se ve světě skutečně děje; ani snad není možno, aby byli skálopevně přesvědčení, že pravda nezvítězí; ale jest možno, že takový šéfredaktor neopustí svou linii ani za cenu hrdinské smrti. Nepřejeme statečnému šéfredaktorovi, aby ho stihl osud těch obhájců santaderských, o které projevuje péči tak hořkou, přece si ho však musíme poznamenati jako důležitého činitele té linie, podle níž se řídí váleční provokatéři a štváči Třetí internacionály.

Není třeba, aby nás ten moravský deník učil účtě k poraženému nepříteli; to by on ani neuměl. A nejedná se o obhájce santaderské, nejedná se o vládní vojáky; jedná se jen o určitý počet zločinců a záškodníků nevojenských, civilních, na které se nevztahuje ustanovení mezinárodního práva o ochraně zajatců. Musíme úplně souhlasit s tím, naloží-li s nimi vítěz po-

dle práva a to nikoliv podle práva svého, nýbrž podle práva obecného. A mluvili do toho šéfredaktor velkého moravského deníku, pak to není nic jiného než provokace, jejíž následky mohou být všelijaké.

My však nejsme tak mocni, abychom mohli lhostejně přihlížeti k tomu, jak veliký moravský deník soustavně ve prospěch rudé internacionály podbourává jednak základy domácího míru, jednak naši vážnost v cizině a přátelství s národy, nikterak malými a bezvýznamnými. Velkému moravskému deníku nemusí záležeti na národě španělském a na všech katolících celého světa. Nám ovšem záse nic nezáleží na rudé internacionále a na Leónu Blumovi, ale velice nám záleží na španělském národě, kterému přejeme z celého srdce vítězství, za které se modlíme, a záleží nám na katolících celého světa. Kdyby tento rozpor mezi námi a těmi druhými byl pouze domácí věcí, nebylo by to ještě tak povážlivé. Ale to se týká především ciziny. Namítá se, že se nemáme dovolávat ciziny. To já říkám též. A bylo by to velmi krásné, kdyby po souhlasu či nesouhlasu ciziny nepošilhával u nás nikdo. Ale kdežto nás nemůže podezírat nikdo, že bychom se chtěli zalíbiti Italii či Německu, my naproti tomu podezíráme mnohé a přemnohé činitele a mezi nimi i leckteré z toho velkého moravského deníku, že jejich linie není určována povahou a potřebami našeho národa a státu, nýbrž povahou a potřebami především rudé inter-

nacionály a pak též různých jiných internacionál destruktivních, ať už se nazývají jakkoliv, které jsou zastupovány mimojiné též emigranty. A to právě považujeme za hazardní provokaci, která se neomezuje jen na papírové projevy, nýbrž na výsledky i praktické. A právě ty praktické výsledky způsobují nesporně nebezpečí zápletky válečné, před kterou musíme co nejrozhodněji varovati.

Jsme úplnými a tedy bezvýhranými přáteli národního Španělska a to nejen z titulu katolické víry a katolického souručenství, nýbrž i z titulu humanity a demokracie. Jsme přáteli národního Španělska až do všech důsledků s plným vědomím významu tohoto slova. I my se můžeme dovolávat autorit. Vyslovili se pro Franca Angličan Hilaire Belloc a Francouz Paul Claudel, pak to vydá za dvacet tisíc jmen všelijakých těch emigrantských spisovatelů a filosofů i za všecky naše tak zvané intelektuály, čítajíce mezi ně i šéfredaktora velkého moravského deníku. Jméno též něco platí a někdy platí jedno jméno za deset i sto tisíc jmen jiných. A opakujeme tedy, že si války ve prospěch třetí internacionály nepřejeme a že každého, kdo u nás do ní svými provokacemi žene, považujeme a prohlašujeme za škůdce a nepřitele tohoto státu a že nebudeme už k nikomu takovému míti žádných ohledů.

Nejsme to my, kteří provokujeme,
jsme to my, kteří se musíme a ta-
ké dle potřeby budeme brániti ja-
ko poctiví muži.

Obnova, ročník I, č.28.
11. září 1937

Jaroslav Durych

Prokletí stavitelů

Říká Angličan: Můj dům, můj hrad. A na čem může člověk lépe ukázati svou moc, svou povahu a svou chloubu než na svém domě? Dům přece jest něco, co má samo ukazovati světu aspoň vnější tvář celé rodiny i s její ctižádostí; jest to věc vždy dosti nákladná, velická, viditelná, těžká, nehybná a trvalá, takže se neodkládá jako boty nebo šaty; a má působiti na děti i na vnuky jako rodný dům, po kterém jednou děti i vnuci touží a do kterého se mají rádi aspoň na chvíli vraceti. I lze souditi, že jaký jest dům, taková jest rodina, jaké jsou ulice, takový jest celý stav městský.

Víme tedy, že když třebaš Dienzenhofer stavěl některý chrám nebo dům, nebyla tím dána toliko jedna budova, nýbrž působilo to na výstavbu nebo přestavbu celé ulice. Tenkrát totiž měli lidé ještě oči. Pak přišli Mladočeši a začalibourati Prahu, neboť odedávna veliká byla moc konšelů pražských a jen s nouzí mohlo býti proti nim uhájeno to, co zbylo. Vystavěli tedy Mladočeši různá nábřeží a třídy s činžovními domy v napodobených slozích s ozdobami z malty a sádry, odměřili to podle pravítka a tak vznik-

ly i Královské Vinohrady a jiná předměstí pražská. Bylo to dosti, ba velice neutěšené, bylo to lživé skrz naskrz, ale bylo to aspon podle pravítka, zachovávalo to ustanovenou linii, zkrátka ti stavitelé, ač už neměli ani vkus, ani srdce, měli ještě oči, napolo slepé, ale přece ještě jakž takž vidoucí. Ale nyní už nemáme stavitelů jiných než úplně slepých. Teď se dělají mrakodrapy a kam se takový mrakodrap plácne, tam se plácne. Těžký kapitál poroučí. Těžký kapitál jest jako splašený slon v zlatnické dílně, ač vlastně je toto přirovnání urážkou slona, který je vlastně tvor velice užitečný a užledhtilý. Těžký kapitál jest sprostý a nízký, totiž ne ten těžký kapitál, nýbrž ti těžčí kapitalisté, ti členové trustů a syndikátů a správních rad, ti generální ředitelé a podobná veličenstva. Ti tedy dělají ty mrakodrapy, ďábelsky šeredné, hnusné a provokativní, které se hodí leda za cíl dalekonosných děl, pekelných strojů a leteckých pum. Ale ani těmto veličenstvům nelze dávatí vinu hlavní. Tímto zneuctěním Prahy a jiných měst a tím i celého národa a státu jsou vinni především stavitelé. A nikoliv poctiví mistři zedničtí s průmyslovou školou, nýbrž promovaní odchovanci profesorů architektury na vysokých školách technických, a poněvadž vinu učitelů nelze svalovati na žáky, nelze se vyhnouti zjištění, že profesori architektury jsou původci zhouby národní kultury, že to jsou škůdci národního ducha a

poškozovatelé práce. Nutno to zdůrazniti: To všecko, co vidíme, jest jen vypůjčený sloh; není v tom ani nejmenší zdání po samostatném myšlení; jsou to jen bezduché kopie námětů cizích, poněvadž ty domácí hlavy jsou tak prázdné, že nejsou schopny nejmenšího zákmitu vlastní myšlenky a duní jen jako prázdné nádoby ozvukem myšlenek cizích. Tam se neučí práci, tam se učí jen zaměstnání; tam se vyrábějí zaměstnanci cizích plánů, cizích myšlenek a cizích pošetilostí; vlastního se tam nepřidá nic, a ani ne vlastní hloupost. Tam se dělají nikoliv umělci, nikoliv stavitelé podle řádu velikých mistrů a velikých vzorů; tam se dělají jen betonáři a lepiči bláta. Není třeba, aby uměli něco více, aby uměli měřiti a počítati něco jiného než jest v jejich tabulkách. Tak třebaš přijdou na starý hrad a mají opravit gotické klenutí třížeberní; ale musí uznati, že by to nesvedli, a tak místo třížeberního provedou klenutí čtyřžeberní. Ještě štěstí, že dovedou aspoň to.

Tedy: ono se celých těch šedesát let od doby Mladočechů nepracovalo a nemyslílo; ono se jen vlastenčilo a pokrokařilo, ale práci a myšlení vzal čert. Kde pak je myšlenka, kde pak je soulad! P^o dívejte se na periferii Prahy, na vltavské břehy od Vyšehradu až k Zbraslavi! Kde pak je stavební plán? Tam, kde mělo býti vytvořeno město, ukazují se jen neladné a rozházené bloky, které nejen nezapadají do rámce přírody, jistě velmi příznivé-

ho, ale porušují jej nejen nevkusně, nýbrž i neúčelně a znehodnocují tak celý ten veliký a důležitý prostor. Ale jak pak mají tvořiti města na svazích hor nad Vltavou, nedovedou-li postavití nefalšovaný dům?

Chlouby je dost. Leckdo by rád, aby před dílem našich lidí padala cizina na břicho, ale ta cizina padne před tím dílem na břicho ledasníchy. Tedy pomalu s tou chalupou, a velmi pomalu. Ještě jste se nezačali učití, **po**něvadž vás ani neměl kdo učití. Dosud umíte leda míchatí beton, a ani to není tak zaručeno, a listovati v tabulkách. To jest ovšem trochu málo. Bude to jednou těžký problém, jak ty vaše mrakodrapy zase srovnati se zemí a jak ten materiál odvéztí. To budou musiti zaplatiti potomci, to bude to dědictví, které jim zanecháte. Není zajisté myslitelné, že by to vaše dílo mohlo strašiti naše potomky na věky věkův.

A nyní: památkový úřad. Co je to a nač je to? Chce-li si někdo na starou prázdnou zeď, podobnou zdi starého kriminálu, pověsiti vitrinu nebo reklamu, tu památkový úřad se splaší jako kůň, bodne-li ho sršeň. Chce-li patron kostela obnoviti zlacení na stěnách, hned památkový úřad to zakáže, že prý by to už nepůsobilo tím dojmem stáří a omšelosti, a aby to tedy natřel jen okrem. Ale, že mizí bez závdady jeden starobylý dům s nádhernými štukami a skulpturami po druhém, to asi nebolí nikoho. Inu, úřad je úřad

a nějaké zaměstnání musí mít každý. Ale ať se bláznovství nevydává za moudrost a je-li některý úřad zbytečný, ať se zruší. Myslím, že jen taková instituce jest hodna existence, která tvoří. A netvoří-li, nýbrž živí-li se jen kopírováním, ať se zruší, i kdyby to byl třeba celý odbor pro architekturu na vysokých školách technických. Vždyť ten, kdo vzdělání potřebuje, najde si už cestu do ciziny, kde aspoň místo kopií uvidí originál.

Obnova, ročník I., č. 29.
18. září 1937.

Jaroslav Durych

Kníže náš

Velmi jest třeba zvláště letos zamysliť se nad těmito dvěma slovy naší hymny, nad těmito slovy s platností tisíciletou a nezrušitelnou, nad těmito slovy, jež zaručují nám život a budoucnost, ale také nás zavazují až do skončení časů.

Mnohá již knížata stála nad námi i vedle nás, jediný jest však z nich ten, který jest vzýván. A právě toto vzývání tohoto knížete jest to nejpodstatnější, co nás zachovalo, zachová a ne z čeho marno by bylo všecko ostatní. Bez tohoto vzývání by nás už nebylo a také by nebylo bývalo už co obnoviti.

Jest třeba říkati to zvláště letos, kdy vytrvale a bezohledně jest podnikán nápor, aby zvrácen byl tento řád věcí. Letošní rok se vyznačoval mnohými záludy, jak nedomyšlenými, tak nebezpečnými. Právě ti, kteří se nejvíce dovolávají zemřelého T.G. Masaryka, zapomínají na jeho vlastní slova o tom, že státy se udržují těmi myšlenkami, ze kterých vznikly. Náš stát však nevznikl teprve roku 1918, nýbrž asi o dvanáct set let dříve a jeho vytvoření bylo zajištěno teprve křesťanstvím. A to jest ta jediná myšlenka, ze které může žíti národ a stát. Vyhláďte

tuto myšlenku a bezpečně zahladíte tak národ s povrchu země. Tento národ křesťanství nepřežije: pošetile se domnívájí mnozí, že mohl by se tento národ klanět toliko modlám vlastním; neklaněl by se jim ani rok, a musil by přijmouti modly cizí, kterým pak musil by nejdříve obětovati svůj jazyk.

Nespoléhejte se, že byste se ubránili proti modlám cizím jinak než pod praporem toho, kterého nazýváme knížetem naším. Řeknu vám, že pod každým jiným praporem se umírá těžce a s nedůvěrou, i s nechutí a s odporem. Každý by cítil, že nadarmo bojuje, nadarmo umírá a že by učinil rozumněji, kdyby zahodil zbraň. Žítí a zápasiti pod praporem našeho knížete, to ano, to je dobré, poněvadž, padne-li někdo pod ním, aspoň ví, proč padá, a ví, od koho dostane odměnu svou. Ale sloužiti modlám, to ne. Těm sloužili předkové naši před dvanácti sty lety, protože lepšího nepoznali. My však už nechceme žádných model a my jich též nestrpíme, neboť jest povinností křesťanů, aby odstraňovali modly. Ty modly, které už nejsou nebezpečny, odstraňují se do museí; ty však, které z jakýchkoliv příčin dosud jsou nebezpečny, jest nutno rozbíjetí a nikterak při tom nedbati strachu židovského, neboť strach bývá známkou malé víry a ti, kdož jsou malé víry, ostudu dělali by pod takovým praporem, jakým jest prapor našeho knížete.

Ale vždyť vy, ó moudří a mocní, podívejte se na znak našeho státu! Podí-

vejte se na znak, který jste sami přijali a upravili! Jest to jistě znak krásný. Jest v něm český lev, orlice moravská, orlice slezská, slovenský pahorek s křížem a medvěd z Podkarpatské Rusi. Nemohli jste tam dáti kladi-vo a srp, ani zednářskou lžici, ani nějaké jiné znamení čarodějnické. Vy za ten znak nemůžete, ten se vám objevil sám jako skutečnost nejskutečnější. Nedá se popřít historie, nedá se smazati dvanáct set let. Smažte těch dvanáct set let a smažete národ. Nestojíme však o to, abychom smazání byli tak nepoččetně, ale nejen že o to nestojíme, nýbrž slibujeme slavně celému světu, že učiníme všecko, abychom nebyli smazáni s povrchu země, že kaziti budeme dílo škůdců a mařiti úmysly jejich a že rozeznána bude pravice jejich a pravice naše, neboť převzácná jest nám tato země; andělsky zní našemu sluchu jazyk její a veselíme se při vzpomínce na její svaté. Zajisté stojí nám za to, abychom hájili ji proti všem zlým, i proti všem zrádcům, záškodníkům, i proti všem utrhačům a rušitelům. Naše jest tato země. Nejsme v ní pan-charty a nebudeme a lhostejností pan-chartů přihlížeti k tomu, jak samozvaní chystají její zkázu. Víme, kdo jest dědicem České země, co se nám sluší a čeho jest třeba. Tedy stateční budmě a věrní. Srdce vzhůru!

K tomu nám dopomáhej Kníže náš!

Obnova, ročník I., č. 30.
25. září 1937.

Jaroslav Durych

Bílá hora

Poněvadž v této zemi nejsme ani cizinci ani levobočky, nýbrž vlastními syny a zákonitými dědici těch, kteří od úsvitu dějin po staletí tvořili tento národ a jeho dějiny, pilně a věrně střežíce poklad víry katolické, máme svatou a nezadatelnou povinnost chrániti jak jejich odkaz, tak i své dědictví a své právo. My jsme vlastními dědici této země, neboť my ~~v~~znáváme katolickou víru. I sluší se, abychom věrně se drželi všeho, co skrze tuto víru bylo dáno našemu národu, nečiníce v této věci žádného ústupu, neboť dosti jsme mohli už poznati odpůrce své a toliko nezletilý smí nechápati, co jest to víra.

Mnozí už se pokusili zrušiti odkaz předků, aby nás vyhnati mohli a vyloučiti z dávného obcování s knížaty, králi a světcinášeho lidu. Mnozí se snažili uvést sem vyvrhele celého světa, aby zde hanobil vlastní náš dům. Nikdy však úplně nevyhasla věrnost a poctivost těch, kteří zde zůstali v staletích osiřelosti a na které vzpomínáme s pýchou a láskou, Nezhaslo světlo věčné, nepřestala se sloužiti mše a nezatřásla se ruka, jež proti přesile útočících tasila

meč. Věrný jest Bůh: Vytrhl z ponížení svůj lid a zjevil svou sílu. Přes tři sta let už se raduje země z porážky nepřátel víry na Bílé hoře.

Bývaly doby všelijaké a nikoliv každodenně se usmívá slunce. Věčný jest zápas a věčná jest zkouška. Rozmnožen byl počet těch, kteří vyznali víru, dvojnásob však i trojnásob rozmnožen počet malověrných, počet těch, kteří se skrývají, počet těch, kteří zapírají. Jasný byl zázrak vítězství na Bílé hoře, temné však zůstává smýšlení těch, kteří pošilhávají po přízni palestinské. Jest zajisté uprostřed tohoto lidu přemnoho tisíc katolických Švejků, starých i mladých, tupých i vrtohlavých, jak sluhů, tak jemnostpánů; jistě pak nesluší se s těmito lidmi se ukazovati protivníkům; ať tedy v klidu užívají ovoce pokrytectví, ať v pokoji odpočívají až do dne probuzení! Vždycky to bylo a bude, že v hodině nebezpečí, když v dešti a vichru bdí před nepřítelem unavená a hladová stráž, ti, kteří jsou obléháni, v klidu a teple hoví neřestem svým či tajně se dohadují, jak by se vzdali. A tak jest i nyní. Nedbá však toho velitel stráže; ví, že ti malodušní též mohou uhořeti při požáru města, že zmeškati mohou hodinu zrady a pokrytí svými mrtvolami chodníky ulic. Jest věcí velitelů jak spravedlnost, tak soucit. Ne všichni jsou mu-

ži, kteří se zevnějškem svým podobají mužům, a jistě pak síla a rozhodnutí se do rukou dává jen mužům.

Cím tedy bychom byli bez Bílé hory? Byli bychom vůbec? Co se to vlastně přihodilo na Bílé hoře? O čem k nám mluví Bílá hora? Mlčte a naslouchajte! Smekněte, poklekněte a skloňte hlavy! Slyšíte? Jak zněla modlitba vojevůdce? Dej mi sílu proti nepřítelům tvým! Ukaž, že jsi matka!

O, pramálo přemýšlíte o tomto dni, pramálo uvažujete o jeho slávě, točíte se okolo ní jako slepí a pošetilí! Bývaly časy, kdy tento den oslavovalo město o jako den triumfu, jako den vysvobození před ztracením. Ty časy minuly. Zapomnělo se už na to, že Bílá hora jest místo svaté, a toto místo bylo vydáno v šanc těm, kteří tam přicházeli za zcela jiným účelem než za tím, aby oslavovali zjevení milosrdenství, jak by se slušelo pravým synům této země. Nevíte, co jest to Bílá hora. To jest místo slávy. To jest nej-památnejší místo v této zemi. Tam bylo zachráněno naše dědictví, naše prvo-rozenství a náš život, časný i věčný. Místo zbožnosti a vděčnosti otvírala se srdce hlasům úst křivých a pokořující lež byla přijímána vděčněji než sláva pravdy. Milejší se zdálo truchliti nad tímto dnem jako nade dnem porážky než oslavovati tento den jako den vítězství. Ale každému to, co mu patří!

Kdo tedy byl poražen na Bílé hoře, ať želí! My jsme to nebyli. My se k

tomuto dni hlásíme vděčně a hrdě. Byl to den našeho osvobození, byl to den osvobození prvorozených a pravých synů tohoto národa. A ukázala i věda historická, ukázali i historikové chladní a nepřívětiví, že vítězství toto bylo zázračné, neboť ať čtete vyličení této bitvy v kterékoliv knize a v kterýchkoliv pramenech, marně se namáháte vysvětliti si porážku vojsk zimního krále nějakým způsobem přirozeným.

My tedy tvrdíme a prohlašujeme, že na Bílé hoře nebyl národ poražen, nýbrž osvobozen od nepřátel nejnebezpečnějších a nejhorších. Pro nás je to právě potvrzením naší důvěry v nepřemožitelnost našeho národa. Jsme národem vítězným a nestojíme o to, aby nás někdo nutil k uctívání porážky, která se netýkala nás. Kdo chce porážku uctívati, ať si ji uctívá! Každému to, co mu patří! A nám patří toto vítězství.

Přijímáme tento den do svého kalendáře jako den slavný. Činíme to dobrým právem jako potomci a dědicové těch, kteří vedli tento národ od úsvitu křesťanství po celá staletí cestou víry a věrnosti k Bohu a Církvi. Nenahlížíme, že bychom měli s kýmkoliv o tom rokovati, neboť máme své právo a o věcech samozřejmých se

nedisputuje. Dosti už bylo koktání, zajíkání a vyhýbání. Nesluší se, abychom mluvili neurčitě. Jsme tady a víme, kdo jsme. Můžeme odpovídati, vidí-li se nám to dobré; jinak nemusíme. O své duchovní příslušnosti pak rozhodujeme sami.

A tím pro nás je i česká otázka vyřízena.

Obnova, ročník I., č. 36.
6. listopadu 1937.

Jaroslav Durych

Koruna česká, polská a uherská

Jak známo, měli jsme své krále, Přemyslovce, Lucemburky, Jagiellovce. Jest to pěkná věc, že se tím můžeme chlubit, že nejsme nějakým uměle či z nouze stlučeným cikánským státem či nějakým národem, o němž se ví teprve od minulého století. Měli jsme království veliké, mocné a pyšné. A nebyla to jen pýcha planá. Vždyť to, o čem sní dnešní dynamické státy, uměli naši předkové už dávno. Naši předkové byli velicí, můžeme se jimi chlubit. A měli bychom se jimi chlubit a také se chlubíme. To, po čem se pachtí dnešní svět, uměli naši předkové už dávno, ale dělali to poctivě a dělali to opravdu slavně.

Nejslavnějším Čechem byl a zůstane asi už navždy svatý Vojtěch. To byl první Čech, který z naší vlasti nesl světlo do světa. On to byl, který přinesl křest Maďarům a Polákům a stal se jejich apoštolem. On byl první z Čechů, který vykonal pout do Svaté země. A jeho stopy staly se ukazatelem dějin našeho království, a to nejen těch dějin již uzavřených, nýbrž i budoucích. On tedy sjednal mezi námi a Poláky a Maďary příbuzenství víry,

příbuzenství křtu, a stal se tak duchovním otcem tří národů, tří království. Jistě pak obzvláště jemu máme děkovati za to, že mezi našimi králi byli ti, kteří nosili na hlavě korunu českou, korunu polskou a korun-u uherskou.

Ne, nejsme nějakí balkánští cikáni, jsme národ starobylý a slavný. Nejsme sebranka podruhů, otroků a vyděděnců, nýbrž národ, který měl krále, kteří na hlavě nosili i korunu říše římské. Čím tedy se proti nám chlubití mohou ti, kteří se holedbají svým vyvolením? My můžeme říci, že předkové naši zachovávali smlouvy, nejednali lstivě a úskočně, bojovali čestně, nehonili před sebou do boje otroky, a tři z našich králů padli v bitvách. Co mohou proti tomu říci ti, kteří by nás přes hranice chtěli učiti ctnostem?

Jest jisto, že se svět změnil, ale jest neméně jisto, že změni se opět, a my chceme, aby změnil se opět.

Přejí si ovšem u nás i lidé všelijací, aby se zlepšil poměr mezi námi a Polskem a dělají truchlivé obličejy, když se jim to nedaří. Ale není divu, že se jim to nedaří. To jest asi tak, jako kdyby někdo přišel před statek a začal vykřikovati: My bychom se dohodli, my se přece máme rádi, to jen váš hospodář a hospodyně jsou takoví kazi-světi. Pak ovšem není divu, vyjde-li někdo s bičem a takového námluvčího prožene. Jest tedy jisto, že tímto způsobem to nepůjde, a má-li to jíti,

musí to jítí jinak. Musili by se tam poslati jiní lidé s jinou řečí, kteří by chápali to, čeho za nic na světě už nepochopí ti agenti dosavadní. Nelze k Polákům mluvití jinak, než jak s nimi mluvil svatý Vojtěch; každou jinou řeč budou právem považovati za nepřátelskou. Hlavní věc, která nás může spojití, jest víra, katolická víra. Neposílejte k nim tedy nevěřící! A je-li vám víra tak protivná, pak se vzdejte naděje, že na té straně dosáhnete něčeho jiného než dalšího vzplnutí nenávisť; pak jděte do Moskvy a nechoďte do Varšavy!

Ale vždyť vy na konec poznáte, že život jest silnější než vaše křečovitá závislost proti potřebám národa a proti potřebám ducha. Jest ještě někdo, v koho nevěříte, a kdo přes to jest silnější než vy i s Moskvou. Kdo jest silnější, ale zároveň i milosrdný a dobrotivý. A proto doufáme, že přes všecky vaše pokusy podaří se to, co chce s námi Bůh, který jedině sám správně národům ukazuje, kam mají jítí.

A k tomu nám dopomáhej R E G I N A
P O L O N I A E !

Obnova, ročník I., č. 38.
20. listopadu 1937.

Jaroslav Durych

Světlo králů

Měli jsme tedy své krále. Ale tím není řečeno, že by už jich nebylo a že zmizeli z přítomnosti a ze skutečnosti tím, že zemřeli. Nezůstaly po nich jen kostry, zůstal i duch. Každý starý hospodář cítí, jak je pozorován a sledován svými předchůdci. Tak i ti naši mrtví králové obcují s námi a jest to dobré a slavné, že můžeme obcovati se svými králi, jako bychom dosud viděli jejich pohled, slyšeli jejich dech a očekávali jejich pokyn nebo i slovo.

Běda těm, kteří učili národ pohrdati králi! Přemnozí posmívají se jako chámové svým otcům. Také byly už zneuctěny mrtvoly našich knížat a králů a přemnoho i dnes ještě jest těch, kteří by rádi obětovali i několik roků života za to, aby kosti našich králů opět jednou po čase byly hozeny na smetiště. Neboť chámů jest stále mnoho.

Jest tedy třeba ukázati, že sluší se ctít krále. Jistě i nejnižší podruh jest rád, slyší-li nebo čte-li, že měli jsme krále, kterých vážil si svět a kteří se proslavili moudrostí, mocí a statečností i spravedlivostí. Ať nikdo se nedomnívá, že by ten nej-

nižší podruh snad více se radoval z toho, kdyby četl či slyšel, že byli jsme **vždycky** jen národem kočovníků, poběhlíků, nespokojenců a švejků, že našim předkům se nedostávalo rady, síly, umění, rozumu a ducha. I neduživý žebrák, není-li právě z pokolení chámů, se raduje z toho, že také naší zemí šla sláva, že také my jsme měli svou moc, že také u nás žilo umění a krása. Toliko chám může nenáviděti věže a brány, sloupoví, zahrady, sochy a vznešené památky dob zašlých a toliko chám může si přát, aby ty věci zašly už navždy jako hromada kamení starožitného. Tak jako tito chámové měřili a měří předkům, tak také potomstvo bude měřiti jim a jméno jejich bude vyslovováno s opovržením po vší zemi.

Ctěte ty krále, kteří zemřeli a přece jsou živi! Jsou živi, jsou mezi námi, neutonuli někde v neskutečnu, mezi námi jest jejich místo, jsou přítomni stále svým duchem a radou. Pokračujme v jejich práci, hledme do těch výšin, do kterých hleděli oni, učme se jejich důstojnosti! Jest jistě lépe, že máme mezi sebou tyto krále, než kdybychom měli nějaké figury nastrojené, neboť tito králové naši jsou i otcové naši a hospodáři a my jsme jejich dědici. Ale musíme si býti vědomi toho, že králové naši jsou s námi a uprostřed nás; už jsou věční. Nezapomínejme na to, co nám dali a před čím nás zachránili! Nezapomínejme na to, že kdykoliv národ před nimi zavírá oči a zacpává uši,

pozbývá země své tvářnosti královské a nabývá tvářnosti ohromné a jednotvárné mučírny a všecko, o čem se zpívá, připomíná zavržení vyděděnců, a to, co se má nazývat kulturou, jest toliko výkřikem bídy a hnusu, neboť takový jest pak úděl chámů!

Ti králové naši jsou našimi základy, naším schodištěm, po kterém se vystupuje vzhůru. Radujme se z toho, pamatujme na to, myslíme na to! Čím byla by Praha, kdyby se z ní odstranilo to, co jest dílem královským? Toliko nevzhlednou trestaneckou kolonií či donucovací pracovnou. A čím byla by naše země? Zajiště dosti už se přičinila zloba lidí o její znetvoření, ale všecko, co dosud v ní dojímá srdce a oči, má na sobě znamení královské.

I ta naše demokracie musí býti taková, aby se srovnávala s povahou této země a s povahou tohoto národa, který nepřestane býti národem královským, neboť jen to, co jest v něm královského, zůstane věčné.

Proto chraňme světlo památky svých králů ve svých srdcích a svědomitě je předávejme z pokolení do pokolení!

Obnova, ročník I., č. 39.
27. listopadu 1937.

Jaroslav Durych

Literární konfiteor

Málo jest lidí na světě, kteří by se nechtěli mítí dobře a kteří by pro své dobro časné aspoň tu a tam nechtěli přiložit ruky. Takoví idealisté absolutní a svrchovaní se tu a tam rodí nebo tvoří, ale jsou to výjimky. My, lidé slabí, chceme se mítí dobře a pokoušíme se o to se zdarem či s nezdarrem v různém oboru lidského konání a řídíme se ohledy. Víme, že za určité časné dobro musíme vykonat určitou práci či přinést určitou oběť. Tato práce či oběť smá svou cenou o něco přesahovati cenu toho dobra časného; čili prodáváme pod cenou. Není-li rozdíl mezi prací a mzdou tuze veliký, pak je to v pořádku. Má-li někdo za malou práci nepoměrně velikou odměnu či přináší-li někdo pro nepatrnou odměnu nepoměrně velikou oběť, pak to v pořádku není. Jeden tyje na úkor druhých, jiný zas prodává svou osobu, práci i čest za cenu směšnou i potupnou. Trubci a prostitutky jsou dva krajní body cenového rozpětí. Lidská spravedlnost jest někde uprostřed.

Chtít se mítí dobře není tak hanlivá věc, jak se snad zdává mladým lidem v určitém stadiu vývoje. Mítí se dobře jest třeba člověku, který má

konati nějakou práci zdlouhavou, ke které jest třeba klidu a soustředění. Toto "míti se dobře" není pojem libovolný, nýbrž omezený dosti úzce; znamená to jen tolik, jako nemíti starostí takových, které člověka téměř trvale zneklidňují a naplňují obavami pro nejbližší budoucnost; neznamená to splnění nějakých měšťáckých či velkolepých choutek, jako získání kapitálu, vily, automobilu či nějaké věci nákladné nebo nabytí příjmů, které by člověka zdvihly do vyšší třídy společnosti; znamená to jen zajištění skrovné existence a odstranění nejtísnivějších starostí materiálních.

Umělecká práce také podléhá zákonům všudního života, jeho bídy a starostí. Jest tčtiž velice různá podle své povahy. Jsou práce, které lze provádět za nemoci, hladu, zlosti, hluku, za všech starostí a nepřízní, a čím jest těch různých protivenství více, tím lépe se té práci daří. Jsou práce, které vznikají takřka náhle, okamžitě, a provádějí se snadno a rychle, s náhlým elánem; jsou však též práce, které potřebují klidu, ticha, určité atmosféry a pohody. Týž básník může některou báseň napsat v nejnepříznivější situaci, v neustálém vyrušování, hluku a ryku; na jinou potřebuje celé řady tichých nocí. Lze psát v promočených botách, za horečky v chladu a tísní a někdy lze psát jen ve stavu úplného tělesného pohodlí, v teple, v klidu a negližé. Bohatě rytmickou a vokálně kolorova-

nou básen nelze napsat za týchž podmínek jako básen invektivní. K velké architektuře románové jest třeba jiných věcí než k drobné prose. Někdy stačí k tomu klid; ale klid sám jest veliký statek, kterého se dnes snadno nenabývá.

Autor jest člověk; obyčejně zcela obyčejný, lidský člověk, má svůj mladý věk, mužný věk a stáří. Každý člověk má v těchto různých dobách různé potřeby. Podle ustáleného přírodního řádu má býti mlád dobou učení a přípravy, cvičení ve strádání, trpělivosti aboji; mužství má býti dobou plné práce, cílevědomého zápasu a pevného zákotvení; stáří má býti zdokonalením a dokonáním díla. Podle tohoto řádu se vlastně nesluší, aby se již mladý člověk "měl dobře"; má něco zkusit, protloukat se, poznat svízele, učit se a vážit spravedlnost a milosrdenství, opatrnost a statečnost, oceňovat chudobu a lásku, utrpení a sílu, velikost a jemnost. Míti se dobře - toť nebezpečí pro mládí. Celá řada proslulých autorů světového jména mě buď odpuzuje nebo nechává lhostejným, poněvadž z jejich vět a slov vidím, že neznají bolesti a bídy, že neznají milosrdenství a lásky. Odpor ve mně budí veliká většina francouzské prozy i od autorů, kterých neodsuzuji šmahem, kde se líčí francouzské obědy, plesy, setkání na honech a city vášně jemných zámožných lidí. Aristokratické dámy, pronášející krásná paradoxa, ustoupily v mém srdci do musea před reálným životem, který, ať

sebe bídňější a zvrácenější, jest mi věčným nástrojem krásy. Odpadl mi od srdce Cherterton, poněvadž osoby jeho próz vyžarují ze sebe blahobytnou společností ze života, ve kterém marně hledám stopy přestálých bolestí. Krása - toť květ milosti, radosti, bolesti, a toto všecko jsou synonyma věci jedné a jedině. Není krásy bez chudoby, ať už jest to třebaš chudoba čistého srdce bytosti, zahalené v královský plášť. A jest nutno, aby každý umělec chudobu znal, aby tak či onak prodělal nějaký její kurs od začátku až do konce. Nedůvěřuji umělcům, kteří nepoznali bídy a těm, kteří od začátku do konce života žili a pracovali bez nesnází. Neúplné poznání se nahraňuje falešným názorem nebo falešnými gesty idealismu a sentimentality; anebo bagatelisují život a lidské utrpení, zesměšňujíce pudy, vášně a nedostatky, jejichž kořene neznají; hlásají lásku, které neznají; rouhají se věcem, kterých nechápou.

Tíseň, nouze, a protivenství jsou prubířským kamenem mládí; kdo má sice jakési nadání, ale malý fond, rozmyslí si to a umoudří se; kdo má pevnou vůli, jde dále. Nouze naučila Dalibora housti a moudří buržoové vědí, že umělci hladoví tvoří lepší věci než umělci nasycení; proto jim nedávají jísti. Není to však jen praxe buržoasní; je v tom i Prozřetelnost. Jako rychlé zbohatnutí tak i rychlý úspěch jest velkým mravním nebezpečím; za ním jest plochost, pohodlí a duchovní snížení.

Jsou lidé, kterým se vyhnula nouze, kterým se vyhnul neúspěch, kteří nepoznali čekání a protivného větru, kteří vypluli, pluli a plují v tichých vodách, vesele vtipkující, povykující, či spokojeně dumající o dobrotě života a všech jeho věcí. Plují dobře; nelze jim vyčítati, že snad ze zjištění tak plují. Byl to jejich osud; plavba jejich jest v určitém smyslu šťastna. Ale toto štěstí do ráje nevede.

Ať tedy mladý člověk zkouší a trpí a čeká; ať se potýká s pokušením, protivností a lhostejností. Ať se učí pracovat za každého počasí. Má ještě kdy, život před sebou. Ať se učí formě, formě a zase formě, ať dobývá, dobruje, slézá; ať se mučí, hledá, studuje, ať se kontroluje, ať ctí jiné, ať se učí mlčet a čekat; ať chodí v dešti a blátě. Z toho má užitek, tím roste a mohutní, tím se učí spravedlnosti, bez níž umění jest hříčkou titěrnou. Chtěl by také se věnovat komornímu umění exvisitní formy, ale to mu neuteče a ostatně i kdyby neměl záruky delšího života, nejprve musí dobýt půdy a položit základy; zlatou bání pak vztyčí někdo třebaš po jeho smrti.

Mužství, toť doba, která spěje k vrcholu, za níž nastává setrvačnost. Setrvačnost není nic hanlivého. Kdo věrně a vážně pracoval a něčeho poctivě dobyt, jest povinen to držet a nestáčet se jako hadr po větru módy, snad z obavy, aby nezastaral. Pracoval-li, pak si udržel svěžest a pružnost, aby

viděl a pojímal vše, co život přinesl vedle něho a za ním. Má míti snahu, aby našel místo, kde lze zakotviti jako v mateřském přístavu; aby byl uznán za dělníka, který jest hoden své mzdy; nemá se dráti o úspěch a počítati zisky jiných, ale jest povinen brániti své dílo a nedopouštět jeho pohanu, pakli nenajde někoho spravedlivého, kdo to učiní za něho. Neboť dobré dílo nemá jen ze sebe, nýbrž větším dílem též z milosti Boží a pro čest této milosti nesmí jen snad trpně a nestatečně si dát líbit pohanu, která na toto dílo padá. Vzdá-li se chabě, pak dokazuje, tím, že v jeho díle a v jeho svědomí cosi není v pořádku, či že jeho přirozenost je nějak zvrácena.

Pohled na stáří. To je cesta k vrcholu, cesta k definitivnímu slovu a k definitivní formě. Tu jest člověk povinen vyhledávat a dobývat svých minimálních práv. Jest to do slova povinen, není-li mu osud sám sebou milostiv. Poněvadž stáří už přináší určitá omezení fyziologická a člověk jest tvor, podléhající fyziologickým změnám. Musí pečovat o to, aby v stáří mohl pracovat za podmínek, jichž stáří k práci vyžaduje. Potřebuje určitého klidu; ne klidu změkčilého a invalidního, ale minimální spravedlnosti. Potřebuje "míti se dobře" v tom nejokleštěnějším významu; aby se mohlo dokonati dílo.

A nyní: špinavá a škaredá jest píseň literární, horší než politická. Lépe utéci z místa nebo vyprávět nejnovější klep.

Já - co jsem já? Kdybych se mohl nevidět a neslyšet a nastrčit za sebe haštroše, který by mluvil za mne či aspoň ukazoval. Ale nejde to jinak, musím.

Měl jsem ten osud, že jsem se protloukl různými údolími osudu, jsem dosud živ a zná mne několik set lidí z toho, co jsem leckdes napsal. Napsal jsem všelicos a všelijak; ať to bylo jakékoliv, nikdy jsem se nevzdal touhy po umění absolutním, třebaš jsem leckdy cítil slabost v hlavě i v nohách. Viděl jsem nesnáze této dráhy, viděl jsem lidi a poznal svět. Viděl jsem, že umění se odhaduje obchodně a že tento obchod jest pln podvodů. Viděl jsem hnusnou nevážnost k umění. Ne, že by se bylo jednalo o moji osobu, o moje produkty; to by se mi mohla vytýkat drzost, ješitnost, velikášství a jiné věci; viděl jsem to na jiných, na mrtvých i na živých. Viděl jsem, že umělec, a to zvláště v slovesném odboru, jest u nás považován za šaška, eskamotera, zbytečného člověka, darmožrouta, otravovatele mládeže, za pariu a vyvrhele. Viděl jsem, že všecky oslavy a všecka uznání jsou pouhé frašky, jimiž se obec svým umělcům posmívá; že to jsou koruny bláznovské. Viděl jsem, že jest povinností někoho, aby ukázal pevně a trvle, že umělec není pokrčenec, šašek nebo tenorista, že

jeho svět není papírový a jeho slovo histrionské, nýbrž že to jest muž a především muž, celý muž. Byl to zvláště Jindřich Vodák, který svým útokem na Otakara Březinu mne vyprovokoval, abych ukázal, že český spisovatel může též býti člověkem tvrdé a neúprosné vůle, který nezná slabosti a kompromisů. Byla doba těžká a jest těžká až dosud. Volalo se na spisovatele, aby promluvili. Ovšem, že měli mluvit v určitých intencích politických stran. Ohlásil jsem své veto bezohledně a nesmiřitelně. Ukázal jsem, že konjunktura pro mne neexistuje.

Nebyl jsem konvertitou, poněvadž od svého chlapectví jsem nikdy svou víru neopustil. Měl jsem a mám k ní určité povinnosti i před lidmi. Když přišla moje doba, hnál jsem protiútokem na její hanobitele. Můj článek "Staroměstský rynek" byl oštěpem, který dosud trčí v ráně. Nebyl jsem nikdy ani řádným ani neřádným členem žádné strany a také ne lidové. Psal jsem do jejích listů články, které by byly jinde nevzaly; to bylo a jest vše. Tím článkem jsem si vzbudil mnoho nepřátel; nepřátelé nekatoličtí však nebyli těmi pravými nepřáteli. Dnes mne leccos na tom článku mrzí; ne však meritorně; snad bych ho napsal dovedněji, ne tak dlouhý; mrzí mne jen to, že svou poměrně dlouhou spoluprací s tiskem politické strany jsem vzbudil určité pohoršení; nelituji toho, co jsem psal, ale toho, že jsem, třebas bezděčně, ale přece jen z lehkomyšlné neopatr-

nosti, sloužil politické straně, což nebylo s dostatek fair.

Nebyl jsem však zaprodancem a také ten článek a jeho následky o prodejnosti nesvědčily. Ocitnuv se jednou v pozici člověka. bojujícího se všemi, střežil jsem vážně a bděle čestnou izolaci svou a svých přátel.

Jsa dalek toho, abych soustředění přátel Rozmachu považoval za výsledek své přitažlivosti, přece jen si nemohu z nemístné skromnosti upíratí svůj podíl na tomto díle, které postavilo určitou překážku proti proudům, proti nimž jsme se rozhodli brániti sebe i jméno národa. Není to sice překážka, která by už mohla měnit směr proudu, ale jest tu a jest ji přece jen cítit. Vynořilo se mnoho opozičních a bouřliváckých podniků a listů, které nadělaly více hluku; ale u nás se nesmělo sloužit osobám a žádnému partikularismu; náš list nebyl listem příležitostným, nežil z určité jediné sféry a nemohl tudíž budití sezónní zájem. Integralismus byl naší nevýhodou obchodní a výhodou mravní. Měli jsme čest býti sami a přes svou početní i hospodářskou slabost byli jsme velmi a těžce nepřijemni, poněvadž na naše slova se sice nenachytalo tolik tisíc lidí jako na tisk sensační, ale zato tak snadno a rychle nezanikají.

To byla moje práce a naše práce.

Exponoval jsem se jako český spisovatel. Právě tento titul mi ukládal tuto povinnost. Povinnost ukázati, že spisovatel jest či má býti osobností

mravní a to činně; že to není a nemá
býti jen dekoratér a neutrální, bezzá-
sadový zábavník. Že má smysl pro povin-
nost a že je schopen ji vykonat. Že to
jest tvor svobodný a čestný. Musil jsem
to dělat a dělal jsem to tak, jak se to
dělat dalo. Snad toho mělo být méně a
mělo to býti soustředěnější a propraco-
vanější; bylo by to bývalo lepší, ale
v podstatě by to nebylo bývalo nic ji-
ného. Bylo by to bývalo snad účinněj-
ší, ale poměr sympatií a antipatií byl
by zůstal v celku týž. Bránil jsem ce-
lý komplex věcí, v němž jedna vycháze-
la ze druhé. Zatím co ostatní spisova-
telé byli buď zcela necitelní k životu,
svobodě, víře a cti a jiní zase bojova-
li jen v zájmu pravd zabezpečených a
opřených o určité politické strany, o
zájmy partikulární a mnohdy jen osob-
ní, ukázal jsem, jak si představují
svobodu českého spisovatele. Bránil
jsem ji, bránil jsem spisovatelskou
čest, opřel jsem se otroctví, které se
spisovatelům ukládá, vystoupil jsem ze
spisovatelského ghetta. Učinil jsem to
nejen pro sebe, ale pro čest všech čes-
kých umělců, kteří umírali v bídě a
opovržení jako trestanci, aby národ
nad jejich hroby slavil jubilejní mum-
raje; pro čest živých, kterým veřej-
nost či jejich vlastní pošetilost vnu-
cuje šat s rolničkami, a pro čest těch,
kteří přijdou. Bylo třeba ukázat, že
český spisovatel má také pěst a muž-
skou vůli, čest, sebevědomí a svobo-
du, že jest schopen též jiného boje
než hádek s kritiky, se zastánci sta-

rých a nových směrů.

To se mi podařilo.

Jaký jsem spisovatel, to rozsuzuje kritika, pokud může. Též člověk, který jest hotov se svým spisovatelským fondem, se může vrhnout na politiku, či na obchod. Stalo se též v několika případech, že odpůrci političtí poukazovali na bezcennost či špatnost mého literárního díla; byl jsem od katolíků i od protestantů prohlašován za pornografa a za kacíře; posudky Jindřicha Vodáka jakožto nejlepššího českého kritika byly proti mně s jásotem citovány. Ale to byly epizody bojové. Ač i v umění jsem prozrazoval slabost a spěch, snahu po umění absolutním a integrálním jsem vždycky a všude s sebou nosil.

Toužil jsem také po úspěchu. Zcela lidsky, poněvadž jsem jen zcela obyčejný obyčejný člověk. Ale úspěchu jsem neuměl obětovat. Možná, že bych byl býval i chtěl obětovat, ale neuměl jsem to. Snad to nebyla ani tak moje zásluha, jako nedostatek šikovnosti; snad jsem vůbec veliký nešika a nešikovnost jest mojí kardinální vlastností. Ale necháme-li tohoto cynismu, přijďme na to, že pravda jest asi toto: Kdo se jednou opravdu a upřímně zadal a oddal lásce k absolutnosti, ten jest opravdu ztracen pro všechny sladký obchod tohoto světa a už se z náručí své lásky nevykroutí. Taková jest přirozenost těchto věcí. Lze psát bezděčně špatně, ale nelze psát vědomě špatně; jsou hříchy, ke kterým

básníka nesvede ani sám Satan, ani tenkrát, kdyby básník sám chtěl je páchat; když na to přijde, uvidí se nemožnost provedení; leda že by to nebyl spisovatel či básník úplný, nýbrž jen routinér.

Tato touha po úspěchu byla však právě tak málo reální jako touha po výhře v loterii. Ale obchod není sám; byť ne úplně, tož aspoň částečně se dává ovlivňovat od kritiky a politiky. Nemilost, do které jsem upadl, přenášela se do všech koutů, které mohly mít jakoukoliv hospodářskou důležitost. Byl veden mlčenlivý bojkot. Jsou dosud nakladatelé, kteří se stydí za to, že vydali moje knihy, a proto je skrývají jako skvrnu na svém štítě před očima lidí. Poněvadž tenkrát, když to vydávali, snad nevěděli, že jsem katolík.

Ať to bylo kdekoliv a cokoliv, nikde jsem nedostal nic, nehlásil-li jsem se s určitou dávkou hrubosti; proto nechť se moji nepřátelé, dostanu-li snad někdy v budoucnosti nějaké uznání, utěšují tím, že se mi toho nedostalo pro kvalitu mé práce, nýbrž proto, že jsem se na někoho posadil.

Bylo mi však třeba hájiti zásadu, že hoden jest dělník mzdy své; jest to zásada, kterou hájiti veřejně a přímo jen málokterý spisovatel si troufá. Musil jsem to činiti i jako člověk zdiskreditovaný a opovržený či nenáviděný. Často z holé nouze, ale též pro spravedlnost. Musil jsem být osobním. Bylo by snad tradičnější, kdybych byl čekal do své smrti a nebál se bídy. Ale tuto módu jsem pro svou osobu odstanil. Ne-

vyhovovala mi. Askesi si smí umělec uložit sám, ale nemá práva svět mu ji ukládat. A pro krásné oči světa se nepracuje ani netrpí. Řád obcování jest jiný, čestnější pro obě strany a přímější.

Byl jsem však zpropadeně sám a mimo přátele, kteří se mnou byli v souručenství obrany a útoku, téměř nikdo nechápal, co chci, co dělám a kam jdu. Umělci buď byli krotcí a dodávali své zboží jako pekař housky svým komisionářům; nebo šli v hejně některé politické strany; nebo se družili k pospolitosti nějaké politické sensace. Vedlo se jim dobře i velmi dobře, byli většinou kulislami a hýbali-li se, hýbali se na pokyn.

Moje činnost byla taková, jaká muse-la být. Mohla být lepší, ale v podstatě ne jiná. Bylo by se mi také líbilo a snad i více lahodilo, kdybych v klidu samotáře mohl všechen ten čas věnovati tvorně komorní, pečlivé a formálně rafinované. Ale čas volal. Snad bych měl býti vděčen Jindřichovi Vodákovi za to, že jsem se po jeho slovech začal ohlížeti a vida všude jen království spícíh, vystoupil jsem pro čest českého hnutí. Neboť k svobodě umění a k dokonalosti umění tíhla celá moje přirozenost, ať už to bylo za jakékoliv příležitosti, a myslím, že jsem reputaci českých umělců zachránil, i když jsem šel svou osobní cestou. Snad mi to jednou někteří z nich uznají.

Jindřich Vodák chtěl mít básníka aktivistického. Porozuměl jsem mu. Mu-

sí mi ovšem odpustit, ozval-li jsem se s té strany, ze které odpovědi nečekal. Kdo maluje čerta na zeď, tomu se čert zjeví.

Smysl tohoto konfiteoru?

Là haut, oh, là haut!

Jak rád bych si odpočinul! Dosáhl jsem čtyřicítky a nejsem z lidí, kteří se dožívají sedmdesáti. Rád bych už zůstal u pouhého umění. Zkoumám-li své svědomí velice pečlivě, vidím, že už tak dalece nemám jiným způsobem co říkat! Není třeba vyrovnávat se se všemi a každému všecko vrátit.

Vidím, že se nemohu zdržovat a opakovat. Jsou lidé mladší než já. Život spěchá a jenom jediné dílo jest hlavní a pro ně nutno bez melancholie vzdát se všech cest souběžných.

Každý člověk potřebuje jíti do sebe, zvláště v zenitu života. Vhodnou dobu pro své mládí jsem si vybrati nemohl, své stárnutí si však musím ochránit sám.

Tedy: ať už mi hrozí cokoliv, ať už mi nezbude čas k boji o mzdu a spravednost, ať už práce moje zůstane v obecné klatbě a nevážnosti až do smrti, jediné tato práce musí být vykonána.

Rozmach IV.,
18. listopad 1926.

Jaroslav Durych

Staroměstský rynek

Prý jich bylo na tři tisíce a snad bylo skutečně tolik těch, kteří za deštivého večera v pondělí 4. června hrnuli se z české techniky po náměstí Karla IV., aby demonstrovali. Na sto lidí připadal jeden deštník nebo jeden svrchník, a poněvadž počasí bylo nevlídné, průvod se ubíral pomalu a chvílemi postával, byli mladí lidé, mezi nimiž byly též dívky, dosti sužováni a dosti schouleni. Kdo jel náhodou kolem nich vozem pouliční dráhy, měl příležitost diviti se hnací moci té myšlenky, která je vlákala a vylákala i zezadu hnala na jisté místo řečnické a shromažďovací, měl příležitost rozpomínati se, co se vlastně stalo ve vnitřní politice či v zahraniční, že jest nutno, aby tolik lidí civilních vytáhlo do ulic a posléze - měl příležitost obdivovati se hrdinné mase; neboť spojovali ve svých tvářích bodrost i zimomřivost tito zmoklí a mrznoucí a třesoucí se lidé, jimiž nebyl nikdo jiný než studenti, kteří "se napili z nové studánky internacionalismu". Jinak se z jejich tváří nemohlo nic vyčísti; zdálo se jen, že mnozí "se nudí na rozkaz".

Noviny zaznamenávají historii a také zaznamenaly, že večer tohoto dne se zrodila a ustavila Unie. Unie proti Lize^{x)} Historie se tedy opakuje; nikoliv; historie se kopíruje; a zase ani to není zcela správné; z nejhorších věcí historie kopíruje se nejhorším způsobem a s nejhrubším nevkušem všech českých kacířů všech věků to nejlačninější a nejfraškovitější. Jak mnoho zaspali tito lidé! Ale i to jest jen částečně správné. Oni nikdy nebděli, oni nikdy jiného nedělali než spali a chrápali. Jen to jest choulostivé, že mladí lidé, studenti mezi 20.-25. rokem tak hloupě důvěřují vyzáblým, plesnivým strážcům "nové studánky internacionalismu". Nám tito lidé přece jen nejsou tak zcela lhostejní, třeba právě ukázali, že příliš mnoho ducha nemají, ale pro pokrokovou Unii jest jich přece jen škoda.

Nemůžeme dnes pokrokovým studentům vysvětlovati, v čem jejich názor o katolictví jest imbecilní a v čem jest chyba jejich metod. Čas plyne příliš rychle, než abychom se mohli zastavovati s každým na ulici a začínat stále znova a znova od slabikáře. Tito

x) U n i e pokrokového studentsva
Česká l i g a akademická, spolek katolických vysokoškoláků
Protestantská U n i e pře bitvou
na Bílé hoře; proti ní katolická
L i g a .

studenti mají zkoušku dospělosti, dělají státnice a rigorosa, doktoráty a jiné věci, jsou-li tedy ve věcech náboženských a kulturních tak hluboko pod průměrem analfabetů, jest to jejich věc, ovšem že nikterak soukromá, neboť si také musí za to dát líbit veřejný posměch. Ovšem, že se dnes holedbají, oni že jsou tou pravou a jedinou záchranou kultury, ale ať tomu z nich věří, kdo chce!

Dnes tedy už jest čas promluvit k nim řečí jinou, řečí jasnou.

Byla dána alternativa mezi Janem Husem a katolicstvím. Byli to nepřátelé církve, kteří tuto alternativu dali, a měli dosti kdy, ode dne restaurace našeho státu, aby si všecko po svém volně rozmyslili. Ti, kterým tato alternativa byla dána, měli také dosti kdy. Ale dnes jsou poměry jiné. Dnes můžeme tuto alternativu dáti my: buď jste národem katolickým, anebo národem - husitským!!!

Husitský národ! Co jest to? To, co měl náš národ v době husitských válek krásného a hrdinského, bylo poplíváno a pošlapáno právě od těch, kteří považují husitství za svůj monopol. Nikoliv Jan Žižka, nýbrž Mistr Jan Hus, Jeroným Pražský, Jan Rokycana jsou dle pokrokářů hvězdami této doby. A - koruna všeho - pro několik upálených Adamiťů plivne se i na jméno Žižkovo. To byla minulost, ale jaká jest přítomnost! Hus byl kacíř a jeho homilie jsou duchamorné a jalové, pravá četba

pro odsouzence, ale snad nebyl přece ve skutečnosti takovou nestvůrou, jakou z něho udělali moderní pokrokáři. Moderní husitství jest známkou nejhoršího licoměrnickví tak zvané inteligence, známkou nejpustšího švindlérství, o vkusu a nevckusu vůbec už ani nemluvě. Všechna jalovost, potměšilost, pohodlnost českých pokrokářů jest vhodně vyjádřena tímto heslem. Lidé, kteří zaujímají význačná místa v úřadech učitelských, v ministerstvech a v politickém ruchu, ač jsou v duchovní kultuře nejubožejšími z ubohých, ač se neumějí na historii, duchovědu a umění ani podívat, ač jest jim jakékoliv náboženství, jakákoliv kultura, jakýkoliv ideál jen asyrskou šifrou, ač nemají ani vůle a poctivosti, ani schopnosti a inteligence, aby mohli nějakou lidskou otázku lépe uplatnit jako nosiči zavazadel a metaři než jako profesori, úředníci, spisovatelé a politikové, chytají se ještě dnes "husitství" jako kouzelnické formule, jako něčeho, na co jiný nesmí sáhnout, co jest chráněno nejvyšší mocí.

Nuže, není tomu tak. Český národ není husitský a také jím nebude. Český národ katolickým jest a bude katolickým v brzké době nikoliv z 80 procent, nýbrž z 99 procent. Sto procent nežádáme, neboť známe lidskou psychologii, proto ponecháváme toto jedno procento pro odpadky. Přichází doba, kdy každý Čech, který se nebude chtít považovat za pohodlného a zbabělého ulejšáka ve

věcech náboženských, bude musit ze svého vnitřního, vlastního popudu a pro zachování své vlastní vnitřní mužské cti státi se vyznavačem katolicity do všech důsledků. Nebude jiné možnosti, poněvadž všude jest debakl, všude jest hanba, myšlenkové plevy, jalová počestnost, tlučhubství, skrývání hlavy do písku a odvaha za plotem. Pokrokářství dodělává a řve jako opilý chlap, kterého vyhazují z hospody. Pokrokářství zničilo socialismus.

Není pochybností o tom, že Mariánský sloup na Staroměstském rynku postaven bude. Nikoliv obnoven, nýbrž postaven. Starý sloup byl soukromým darem císaře Ferdinanda III. Nový sloup bude darem celého národa. Pravíme: celého, neboť nebude nikoho, kdo by nepřispěl. Dnes jest spíše otázkou, jak se bude stavěti a jak se na něm má vyjádřiti poměr lidu českého a k jeho nejvyšší vladařce a královně. Tato věc má však jeden předpoklad.

Sloup bude státi na Staroměstském rynku, poněvadž jest to nejkrásnější místo Prahy; v blízkosti Týnského chrámu. Tento rynek jest památný. Jako by celá naše minulost i budoucnost na něm neviditelně i viditelně kralovala. Mariánský sloup bude na něm státi jako maják naděje v bouřlivé i slavné budoucnosti i v dobách zlých. Ale tento rynek byl také nesčíslněkrát pokálen, zvláště v našem století. Mnoho sprostých tváří se na něm nařčovalo k prasknutí, mnoho hnusných řečí tu bylo vy-

měšováno, nebylo žádné hanebnosti v českém životě, která by sem nebyla bývala zanesena. A na tomto místě vévodí dnes - Husův pomník.

Bylo mluveno i psáno, že Husův pomník nesnesl blízkosti Mariánského sloupu. Dnes tato tvrzení úplně akceptujeme. Hle!

Jako se nehodil Mariánský sloup k Husovu pomníku, tak se ani Husův pomník nehodí k Mariánskému sloupu. Jaký jest důsledek?

Špatný pomník špatného kazatele od špatného sochaře špatně postavený a urážející už svou bombastickou a komickou formou cit každého člověka, jehož zrakové nervy nejsou na obou stranách ochrnuty, nesmí již dlouho strašit na tomto překrásném a posvátném místě v srdci české země!

Chytří lidé prý se snaží ještě jinak znemožniti postavení Mariánského sloupu. Prý se má na Staroměstském rynku postavit ještě jiný pomník tak, aby pro Mariánský sloup nezbylo místa.

Otec vlasti Karel IV. v době nouze dal stavěti Hladovou zeď. Nu, ať si dnes staví pomníky! Sociálně jest to prozatím užitečno, neboť se zaměstnají dělníci, a to jednak stavěním pomníků, jednak zase zítra bouráním těchto pomníků, až se bude musit uprázdnovat místo pro Mariánský sloup.

A tento Mariánský sloup jest a bude zároveň podobenstvím pro ty, kteří se dnes ještě nemohou rozhodnouti anebo smýšlejí jinak.

I vy, mladí studenti, kteří dnes zakládáte Unii, rozmyslete si to! Abyste jednou na svou ospalost nenaříkali! Neboť nebudete se moci pak vymlouvat, že jste věřili svým profesorům a vůdcům; vždyť jste muži a nikoliv husy, které si může hnátí kdo chce kam chce! Aspoň doufáme, že jste muži, dle vnější podoby.

L^Idové listy, roč.II., č.130 ze dne 10.6.1923, úvodník ze str.1.

Ladislav Jehlička

Bojovník

O úpadku českého katolicismu na přelomu tohoto století a v posledních desetiletích Rakouska-Uherska není nutno hovořit. Byl. Všichni to víme a všechny prameny to dosvědčují. Možná, že nebyl tak veliký, jak se má všeobecně za to. Možná, že tu bylo daleko více pozitivé a pilné práce, než se všeobecně soudí. Ale to je dnes už záležitost archivů a zaprášených knížek a teprve pokojná doba bude moci posoudit, co bylo a nebylo. Také baroko bylo objeveno /myslím na literární baroko/ až po desetiletích, kdy po něm učenci plivali; a ještě dnes se stále objevují zapadlé skvosty barokní hudby.

Cesty z úpadku se objevily dvě: jednak to byla cesta politická, daná orientací papeže Lva XIII. na politiku. Byl to hluboce sociálně citící papež, viz jeho encykliku Rerum novarum. Byl to také on, kdo nazval největším pohoršením 19. století, že Církev ztratila dělnictvo. Ale toto pohoršení vyšlo z katolického lůna a žádné hořekování nemůže na tom nic změnit. Navrhované cesty se nejhorlivěji chopili katoličtí kněží. Situace po převratu 1918, kdy se rozhořela plamenem zášť proti Církvi,

pěstovaná u nás už řadu desetiletí, jim v tom šla na ruku. Vznikla lidová strana, z kněží se stali političtí tajemníci a redaktoři stranického tisku, jako zrcadlový obraz lidové strany vznikla tzv. církev československá, založená a vedená katolickými kněžími – a vývoj pokračoval od Jana Šrámka přes Josefa Plojgara až k Pacem in terris. Je to jedna jediná, jednotná linie, nevidět ji znamená nemít žádné vědomí souvislostí, věcí, jak jdou postupně jedna za druhou a jedna z druhé vyplývá. Jak to napsal Jan Zahradníček na počátku Znamení noci, básni, která řekne o podstatě novodobých českých dějin více, než všechny knihy, které o tom byly napsány: "Nikoli naráz, nikoli všechny najednou, ale nenápadně a tu a tam, tak jak zněl příkaz dne nepozorovaně se rozkládat, poslední zbytky minulosti se vytrácely." Aby nedošlo k omylu: lidová strana měla vedle předválečné strany komunistické nejideálnější, nejobětavější, nejnezištnější stoupence a voličstvo, kterému nikdy nedala nic; to se týká i inteligence, té snad především. Ale všechny naděje, do ní skládané, byly šeredně zklamány.

Druhá cesta začíná u Josefa Floriána ve Staré Říši na Moravě a jejím nejvýznamnějším představitelem, zdaleka nejvýznamnější katolickou postavou mezi dvěma válkami je Jaroslav Durych. V knize "Váhy života a umění" Durych píše: "Před lety, když autor ještě nebyl autorem, někdy před rokem 1912,

a svěřil se svému nejlepšimu příteli Jaroslavu Voráčovi, že mu nezbývá nic jiného než úplně se oddati katolické Církvi, k níž měl dosud vztah jen mladický neustálený a nepřesný, Jaroslav Voráč odpověděl: "To byste se směl opovážiti! Hned bych vás shodil z mostu do Vltavy jako svatého Jana Nepomuckého." Tehdy byl odpovědí na to jen vnitřní úsměv a přesvědčení, že tedy tím spíše nic jiného nezbývá."

Jaroslav Durych neměl patrně v životě mnoho přátel. Byla to - podle jeho vlastního vyznání - "povaha mlčenlivá a úsečná" a Jaroslav Voráč byl pro něho zřejmě - právě pro jejich mládí - přítel nejvýznamnější. Otokar Březina mu řekl: "Važte si takového přítele. Dobrý přítel jest dar boží. Toto člověk najde jen jednou v životě, a ztratí-li ho, jiného už nenajde." V Olomouci se Durych přátelsky stýkal s předsedou senátu ČSR dr. Mořicem Hrubanem a pak letmo s poslancem a po roce 1945 ministrem dr. Jaroslavem Stránským. Také samozřejmě s okruhem kolem Obnovy a Řádu, s mnohými spisovateli, zejména s Viktorem Dykem, ale o přátelství v Březinově smyslu je stěží možno mluvit. V pozdějších letech byl mu nejdůvěrnějším přítelem patrně P.dr. Silvestr Maria Braitl OP., ale v podstatě byl povaha "mlčelivá a úsečná!" Všimněme si však dvou věcí: bylo to ještě před rokem 1912 a tehdy bylo Durychovi sotva 25 let, pravděpodobně ještě méně, byl dosud medik. Bylo to ještě hluboko před převratem, kdy už tu bylo

rozhodnutí "úplně se oddati katolické Církvi". Kdyby šlo jen o tento jediný případ, plyne z toho, že situace patrně nebyla tak zlá.

"Úplné oddání katolické Církvi" nastalo ovšem až v novém státě. Po krátké, působení v Lidových listech, orgánu lidové strany, ukončeném slavným Durychovým článkem "Staroměstský rynek", kde Durych napsal památná slova: "Hus byl kacíř a jeho homilie jsou duchas-
morné a jalové, pravá četba pro odsou-
zence, ale ve skutečnosti přece jen
nebyl takovou obludou, jakou z něho
udělali dnešní pokrokáři", Durych za-
kládá r. 1923 měsíčník Rozmach a po pě-
ti letech, kdy jeho spoluredaktor Jan
Scheinost odchází k fašismu /Durych
ne!/, řídí s novým spoluredaktorem Jo-
sefem Dostálem asi pět let měsíčník
Akord. Později se účastní zejména v
Řádu a Obnově, píše náboženské články
do Braitovy revue Na hlubinu a účast-
ní se také na překladu Teologické
summy sv. Tomáše Akvinského.

V prvních bohatýrských letech Rozma-
chu Durych bojuje zejména proti poje-
tí katolicismu jako politické strany,
za což katolictví velmi úporně vydáva-
la strana lidová. Ale jeho akce je
mnohem širší: je to boj - snad dnes
už prohraný, labutí píseň, ale slav-
ná - zápas o českou duši, pokud v té
době ještě nějaká byla anebo byla na-
děje, že se ještě může probudit. Du-
rych ukazuje, že národní kontinuita

Je katolická, že není žádné jiné konti-
nuité. Kdo chtějí, mohou se ovšem při-
družit, ale ať na katolících nechťejí,
 aby si kvůli tomu, přidružení vymýšleli
 nějaký kompromis a la "náš je Hus i Ne-
 pomuk a Cyril". Samozřejmě, hrany se
 časem otupí, na mnohé věci se z odstu-
 pu času díváme jinak a shovívavěji, ale
 ta základní linie kontinuity zůstává
a nelze ji jen nějak měnit. To samozřej-
 mě platí i pro Bílou Horu, která je na-
 ším vítězstvím, nikoli porážkou. Tady
 se Durych vehementně postavil proti
 přetvoření národa, k němuž postupně do-
 šlo v 19. století, a proti koncepcím,
 které ovládaly CSR. A takto je třeba ta-
 ké chápat Durychovo vymezení úlohy češ-
 ství v Evropě: proti Masarykově "světo-
 vosti", která z nás dělala vazaly Evro-
 py, to jest západní Evropy, Durych
 správně vidí, že česká "světovost" ne-
 ní v tom, co z Evropy přijmeme, co z
 ní přeneseme, ale v tom, co jí sami mů-
žeme nabídnout. V této podstatě češství
může být podstata naší "světovosti" a
 nikde jinde.

Toto všechno je passé, je to histo-
 rie, minulost. Ale kdo ví? Maurice
 Barrès napsal, že vnuci se obvykle při-
 kloní na stranu svých dědů proti svým
 otcům. Počkáme si tedy na vnuky, kdy-
 by to mělo trvat bůhvíjak dlouho. Du-
 rychova poezie a próza, ale také jeho
 články "bojovné" budou jednou studová-
 ny řádka po řádce. Najde se v nich ví-
 ce, než v nich mohl vyčíst tehdejší
 čtenář, a více, než v nich je možno

nalézt po jednom přečtení. Zbývá ještě veliký úkol, aby se někdo do toho pustil. Vystříhá se pochopitelně jednoho omylu: Durychovy články byly psány "v boji", většinou v době, kdy pokrok u nás řádl "do zblbnutí" /jak napsal Viktor Dyk/, kdy pokrokářství a volno-myšlenkářství slavilo triumfy, ovládalo společnost. Smrad pokroku se tenkrát plazil po českých luzích a hájích jako dusivý dým. To přežívá. V dnešním boji proti katolické Církvi není nic marxistického, nic nového, v tomto ohledu marxismus nepřinesl pranic. Je to stará známá česká Volná myšlenka a Durych by se pohledem na tento "boj" jistě jen bavil. V jeho době mu vytýkali, že jeho články jsou sice správné, ale ne-taktické - to mu měl za zlé při Durychově návštěvě i nuncius Marmaggi - který za tři roky nato musel opustit Prahu. Durychovi šlo o to, aby právě v této době dodal katolíkům sebevědomí, hrdost na minulost, která jim právem náleží - a jestliže jim dnes z této hrdosti ještě něco zbývá, je to z pozemského pohledu zásluha Durychova. Karel Čapek se dosti dlouho pokoušel získat Durycha pro "Hrad". Ale Durych byl "neloajální" na rozdíl od Karla Čapka, který byl loajální. Neloajální ve smyslu věty Grahama Greena, který napsal, že jednou z prvních povinností spisovatele je být neloajální, to jest říkat pravdu padni konu padni. Durych patrně viděl v Greenovi spřízněnou du-

ši. Když byl Greene 1948 v Praze, nazval ho Durych největším současným katolickým spisovatelem. Greene tuto počtu odmítl, ale Durych měl nepochybně pravdu.

Mnozí lidé na druhém břehu jsou ochotni akceptovat Durycha umělce - Durycha spisovatele, ne však Durycha bojovníka. Ale to nelze. "Úplné oddání katolické Církvi" se jeví v tom i onom, tvoří spolu neoddělitelný a jednoznačný celek. Nikdo jiný než Jaroslav Durych by nemohl větším právem než on nosit heslo Jana Lucemburského "Ich dien" - Sloužím. V jiné době a z jiných okolností by možná sloužil jinak. Ale byla to takhle doba a tyhle okolnosti.

Zamyslí-li se ovšem člověk nad Durychovým uměleckým dílem, nemůže mu ujít jedno překvapující poznání: tento znamenitý bojovník, tento vynikající mistr šermíř byl v podstatě člověk něžný a cudný. Od jeho veršů přes Na horách, Sedmikrásku, Písen o růži až po Boží duhu práce a obětavost, cudnost a něha, nikoli zpupnost, kterou Durych tolikrát velebil, jsou určující podstatou jeho umění. Často lidé něžní a cudní přikrývají jako pláštěnkou tuto něhu a cudnost cynismem. Durych nebyl ani v nejménším cynický. Je-li v české literatuře absolutní případ necynismu, je to právě Jaroslav Durych. Co napsal, myslel vážně a doopravdy, i když to někdy bylo formulováno provokativně a vyzývavě. Ale platí-li o někom slovo Pekařo-

vo, že historiografie /a každý pohled na přítomnost a tím i do minulosti je dějepiscectvím/ se nědělá ze skepse, ale z lásky, platí to o Jaroslavu Durychovi. Durych to napsal sám v Rozmachu 1926, v článku "Literární konfiteor", když uvažoval o své čtyřicítce: "Ať už mi hrozí cokoli, ať už mi nezbudě čas k boji o mzdu a spravedlnost, ať už práce moje zůstane v obecné klatbě a nevážnosti, až do smrti, jediné tato práce musí být vykonána."

Obsah

str.

Josef Kostohryz Milý Jehlo!	1
Leopold Vrla Durychova kouzelná lampa	2
Timotheus Vodička In die beldi	35
Jaroslav Durych: Jaroslav Durych Svět Karla Čapka	40 79
Karel Čapek List Jaroslavu Durychovi	110
Jaroslav Durych: Český pomník /Dobrý voják Švejk/	117
Spravedlnost	129
Proč mne mrzí být českým spisovatelem	135
Češství v Evropě	141
Služba	148
Stíny včerejška	152
Obnova	156
Naše místo v Evropě	161
O jedné koruně	165
Nejen my, nýbrž i oni	170
Úkol výchovy	174

Slovo k intelektuálům	179
O nepřátelích koruny svato- václavské	183
Nejasnost demokracie	188
Jisté a nejisté	193
Hazardéři	197
Prokletí stavitelů	201
Kníže náš	206
Bílá Hora	209
Koruna česká, polská a uherská	214
Světlo králů	217
Literární konfiteor	220
Staroměstský rynek	234
Ladislav Jehlička	
Bojovník	241

SE